

Věstník

NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKÁ PŘI ČSAV
SLOVENSKÁ NÁRODOPISNÁ SPOLOČNOSŤ PRI SAV

Číslo 3—4

1967

V Ě S T N Í K

Národopisné společnosti československé při ČSAV
a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV

Adresa: Národopisná spoločnosť československá při ČSAV,
Praha 1, Malá Strana, Všešrdova 2.

Adresa redakce: Brno, Arne Nováka 1.

Složení redakční rady:

Václav Frolec - vedoucí redaktor, Lubica Droppová, Karel Dvořák,
Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Helena Johnová,
Ema Kahounová, Jaroslav Kramařík, Adam Pranda, Oldřich Sirovátka,
Josef Tomeš, Josef Vařeka.

Obálka: Josef Kiesewetter. — Uzávěrka 31. 5. 1967.

Citace: Věstník NSČ.

Tisk: Grafia, n. p. Brno, provoz 22 Kroměříž

Q-08*71240

Za univ. profesorem dr. Karlem Chotkem

VILÉM PRAŽÁK

V neděli dne 24. září 1967 zemřel univ. prof. dr. Karel Chotek, nejvýznamnější představitel našeho národopisu v právě minulém půlstoletí, jenž během své dlouholeté činnosti určoval naši etnografii novodobé směrnice, a to v duchu moderní historické vědy. Svou působností na filosofické fakultě v Bratislavě a potom v Praze, kde přednášel od r. 1921 všeobecný a československý národopis, vychoval desítky mladých adeptů této vědy. A také svou účastí na řízení Národopisné společnosti československé, trvající více než šest desetiletí, zprvu jako její vědecký jednatel a potom dlouholetý předseda, zapůsobil na její organizační, publikační, muzejní a vůbec propagační činnost natolik, že se za dobu svého trvání stala reprezentantem našich celonárodních národopisných zájmů. Profesor Chotek zaslouží již jen z toho důvodu, aby charakteristice jeho mnohostranné činnosti v tomto časopise byla věnována náležitá pozornost.

Dovolte, abych místo úvodních slov — a než přistoupím k vlastnímu jádru tohoto článku — uvedl několik dat spíše vzpomínkového rázu. S prof. Chotkem jsem se poznal až v Bratislavě, kdy r. 1921 byl jmenován profesorem všeobecného národopisu na tamní universitě Komenského, založené r. 1920. Tehdy ještě chyběl středoškolský dorost, protože předchozí školy v býv. Uhrách byly jen maďarské. Národopis tehdy byl také jen nepovinným předmětem a nezabezpečoval studentům žádnou existenci. Přes to — a právě na počátku — měl profesor Chotek dost posluchačů. Byly to většinou „špičky“ bratislavské slovenské inteligence, neboť u ní národopis byl vysoce ceněn a byl jakousi proklamací opravdového vlastenectví. Proto na Chotkovy přednášky chodívali např. ministři, jako dr. Vlad. Fajnor a Fedor Houdek, prelát Karol Medvecký (autor spisu Detva) a ev. farář Ján Bodnár (autor spisu Myjava), dále i Štefan Janšák a Dušan Jurkovič (byl tehdy předsedou památkového úřadu v Bratislavě); a také spisovatel Gregor Tajovský se svou paní. Jeho stálými, řádně zapsanými posluchači byl také český národopisný „triumvirát“, sestávající z Jana Húska, profesora na tamní reálce, Antonína Václavíka, úředníka tamního památkového odboru, a mne, působícího tam na gymnasiu. Byli jsme také žáky nejpilnějšími, protože národopis se nám stal životním zájmem a cílem. Húsek již předtím se osvědčil svými články v monografii Moravské Slovensko, redigovaném prof. L. Niederlem, za jehož žáka sebe i pokládal. Václavík se znamenitě osvědčil při vybudování Národopisného muzea v Luhačovicích.¹⁾

Chotek tehdy také mnoho cestoval po Slovensku, ač to bylo ještě značně obtížné, protože nebylo ani ve větších městech hotelů a bylo nutno užívat pohostinnosti slovenské inteligence sídlící na venkově, jako např. farářů, učitelů, županů ap., což do té doby bylo ještě zvykem.²⁾ Tím se však Chotek hodně seznámil s inteligencí slovenskou a šířil tak i mezi ní zájem o národopis. S Chotkem na fakultě i mimo ni jsme se stýkali velmi často

a debatovali s ním někdy po celé hodiny o slovenském národopise a jeho úkolech. Václavík tehdy pracoval na své monografii o Chorvátském Grobu, která vznikala pod přímým vlivem Chotkových přednášek, v nichž propagoval zásadu, že nejlepším úvodem do studia národopisu je zadat studentům k vypracování komplexní monografie jedné obce, v níž by sledovali veškerou národopisnou látku všech oborů a pozorovali při tom i jejich vzájemné vztahy. Když potom počet zájemců se rozmnožil též o adepty studentů — Slováků, především o Jána Mjartana a další, tu i tito prvé své práce založili na této metodě. Tak vzniklo např. Mjartanovo Sebedražie (1924) a také D. Stránské (odb. pracovnice v pražském Národopisném muzeu) Dolní Poruba (1927). Přibyl tehdy k nám i prof. J. Vydra, který však dospíval již k celkovým látkovým monografiím a vydal r. 1925 Lidové stavitelství na Slovensku. Také prof. Húsek studoval složitější témata, vyvolané i tehdejšími politickými zájmy a vydal r. 1926 spis Národopisná hranice mezi Slovákky a Karpatorusy.

S Chotkem jsme se stýkali i po jeho odchodu do Prahy, po r. 1931, protože i potom na Slovensko častěji zajížděl za studiem. R. 1936 mne také habilitoval na docenta čs. národopisu. Tehdy jsem se stal také pokračovatelem jeho národopisné činnosti na bratislavské filosofické fakultě a novým budovatelem seminární knihovny, z které po odchodu Chotkově nic nezůstalo.³⁾

K velmi častým, a již zcela pravidelným stykům s prof. Chotkem docházelo i potom, kdy za německé okupace jsem r. 1939 přešel do Prahy. R. 1941 mne Chotek totiž požádal, abych v Národopisné společnosti převzal funkci vědeckého jednatele, když se jí tehdy doc. D. Stránská vzdala. Od té doby jsme v NSČ velmi úzce spolupracovali a to nepřetržitě až do r. 1962, kdy byla tato společnost donucena k fuzi s novou NSČ při ČSAV. Za doby okupace činnost v NSČ byla nejen velmi svízelná, nýbrž pro Chotka, jakožto jejího předsedu, i nebezpečná, protože Němci, kdy se jim hodilo, šli zvláště po univ. profesorech a vedoucích vědeckých společnostech, jak to lze doložit zvláště za Heidrichiády. Chotek měl proto doma stále připravený kufřík, aby z Prahy co nejrychleji zmizel, kdyby se kde něco „šustlo“. Odjížděl v takových případech zpravidla na Valašsko do Nedašova, kde měl u věrných přátel bezpečný útulek a kde byla možnost i přechodu na Slovensko.

Ani v prvních letech naší nové republiky neměla NSČ na růžích ustláno. Jakožto společnost soukromá zápasila při své tehdejší existenci o každý krejcar subvence ministerstva školství, na níž jedině byla odkázána. A záviselo od přízně příslušného referenta, zda se jí také podpory dostane. Tu se pamatuji, jak jsme s Chotkem chodívali na ministerstvo „pucovat kliky“. On v získávání referentů byl mistrem nedostižným. Dovedl obrátit z počát-

ku naší návštěvy nejzarytějšího Šavla nakonec na nám přejícího Pavla. Protože za námi nestála žádná politická organizace, bylo zapotřebí přesvědčit referenta, že význam činnosti NSČ je eminentně státně důležitý, a že je proto nutno, aby se jí dostalo státní podpory. Referenti se často měnili; nejednou jsme zastihli tam zcela mladistvého pověřence, který o existenci a významu NSČ neměl potuchy. Chotek dovedl však svou výřečností na konec dosíci, že referent byl pro naši věc úplně získán a ochoten jak jen možno NSČ podporovat.⁴⁾

Chotek byl také znamenitým společníkem, který dovedl společnost bavit a upoutat po celé hodiny. Pamatuji, jak po revoluci při valném shromáždění Matice Slovenské a Muzeální společnosti v Martině, když došlo k jeho zakončení nám zbýval do odjezdu pražského rychlíku o půlnoci celý dlouhý večer; tu jsme zasedli v restauraci tamního Národního domu, ještě s ředitelem Gérykem a dr. Poloncem ke stolu a Chotek se rozhovořil o tom, jak cestoval po Slovensku za národopisem. Mluvil skoro nepřetržitě sám po celou dobu a my všichni vydrželi se zájmem poslouchat a dbali jsme, aby nám jediné slovíčko neušlo, jak to bylo zajímavé. I v tom byl Chotek mistr, a to vysvětluje též, proč měl u svých universitních posluchačů takový úspěch a čím upoutal jejich zájem o národopis.

Tak byly poutavé Chotkovy výklady vždy i při mých návštěvách v jeho bytě v Tyhonově ulici nebo při našich schůzkách v kavárně Slavii, kdy jsme projednávali spolu některé aktuální otázky našeho národopisu nebo činnosti NSČ. Tu Chotek začínal sám rozhovor a vedl jej nepřetržitě po jednu až dvě hodiny, aniž jsem se dostal k slovu. Nebyly to však výklady nějaké plané, nýbrž vždy nabitě daty o nových, jím právě chystaných pracích a plné nových postřehů a překvapivých nápadů, že jim člověk naslouchal po celou dobu s velkým vždy zájmem. V tom se projevovalo též Chotkovo nedostižné nadání. Ostatně takové zkušenosti s Chotkem mají jistě též jiní naši národopisní pracovníci. Pamatuji se, jak jsme si v posledních letech s dr. Kramaříkem říkali, že by to bylo skvělé, kdyby se nám podařilo jednou takový pohovor s ním bez jeho vědomí nahrát na magnetofonovou pásku a zachovat budoucnosti o tom doklad. Od prof. Chotka dostat příspěvek do časopisu, to bylo však také uměním, které se nejlépe dařilo právě dr. Kramaříkovi pro Český lid, takže ještě minulého roku získal od něho rozsáhlou studii, která v mnohém směru je přehlídkou jeho celoživotní práce v našem národopise.⁵⁾

Takto jsem se stýkal s prof. Chotkem častěji až do jeho 80. narozenin; tehdy jsem byl pověřen výborem, pořádajícím jeho oslavu, abych o něm přednesl při té příležitosti přednášku o jeho celkové činnosti a významu pro náš národopis. Rozmlouval jsem s ním o tom při několika návštěvách u něho a získal jsem tehdy od něho povšechné informace; též o tom, co ho

přivedlo k národopisu, z jakého vyšel rodinného prostředí, jaké prožil dětství a jak tomu bylo za jeho středoškolských studií. Z toho období pochází data, uplatněná dále v této stati.

Stýkal jsem se tedy s prof. Chotkem snad z našich národopisců nejvíce, a to nejen nepřetržitě po dobu skoro celého půlstoletí, nýbrž i velice úzce jako jednatel NSČ. Podivným osudem se také stalo, že mi jeho dopis, ještě osobně jím podepsaný, došel až několik dní po jeho úmrtí a pohřbu. Děkuje mi v něm za odeslanou mu zdravici ze zářijového sympósia etnografů ve Smolenicích, podepsanou mimo Jiřího Horáka ještě též jeho dávnými přáteli ze zahraničí, a sice Vakarelským a Marinovem ze Sofie, Gavazzim ze Záhřebu a Gładyszem z Krakova. Já sám jsem jemu také vděčen za velmi mnoho, co pro mne vykonal a čeho jsem od něho získal.

Často slýcháváme názor, že ke zdaru badatele v národopise přispívá nemálo to, když vyšel z ryzího venkovského prostředí, nebo dokonce ze zemědělské rodiny, takže již od dětství se sžíval s životem našeho lidu a dobře jej poznal po všech stránkách. Skutečná praxe tento hodně rozšířený názor vždy však nepotvrzuje. Platí to také v případě Chotkově.

Chotek byl rodák pražský a celé své dětství i mládí prožíval ve velkoměstě; a to nikoli někde na periferii, nýbrž v samém jeho nejživějším centru; totiž na Václavském náměstí, kde bydleli jeho rodiče, v domě nedaleko Zemského muzea. Jak vzpomíná, po celé dny si tu hrával v prostorách dnešní Sokolské ulice; zde spolu s kamarády se brodílval v rybníčcích — kterých tu bylo hned několik — a chytávali tu mloky, jimž tu tehdy říkali salamandry.

Když dospíval, již jako středoškolský student, prožíval tu něco tak neobvyklého a velkolepého, že se mu to vtisklo hluboko do paměti na celý život; a tento jedinečný prožitek nemálo přispěl i k tomu, že se v něm probudil velmi živý a potom již nikdy neutuchující zájem o život našeho lidu a jeho svéráznou kulturu.

Bylo to v r. 1895, kdy byla v Praze pořádána památná Národopisná výstava. Ta vzrušila celý národ, jako žádná jiná událost před tím. Proměnila Prahu v oslavné centrum, pyšníci se po celé léto, den ze dne, a zvláště po nedělích, jásavými krojovanými průvody našeho venkovského lidu; ten se sem sjížděl na výstavu ze všech českých končin, ano i ze Slovenska, a představoval se tu jakoby celému národu ve svém nejlepším lesku. A bylo to už i tehdy právě Václavské náměstí, kam tyto průvody z nádraží vždy nejprve zaměřovaly, kde se zastavovaly a kde obvykle u muzea bývaly shromážděným lidem a vyslanými řečníky nejvíce vítány a oslavovány. Zde hrály hudby a ozýval se největší jásot.

To vše měl tu tehdy čtrnáctiletý Chotek stále na očích, neboť se to odehrávalo přímo před jejich bytem, po celé prázdniny, kdy mohl vše po celé dny — školou nerušen — sledovat. Poznal tu tedy onu velikou pestrost, rozmanitost a bohatost naší lidové kultury; viděl tu patrné rozdíly mezi lidem jednotlivých krajů. Před jeho očima se zde představovaly krojované skupiny z Chodska, z Blat, Doudlebska, z Hané, Slovácka i z Valašska, ano i ze Slovenska; a zvědavý tehdy student si začínal uvědomovat, jak jinak jednotný náš národ se dělí v řadu rozmanitých národopisných skupin, lišících se od sebe navzájem krojem, písněmi, zvyky; obdivoval rozmanitost a složitost, kterou si tehdy nedovedl ještě vysvětlit. Vše to však na něj mocně působilo, a není proto divu, že se mu to vtisklo do duše nesmazatelnými dojmy, a že již tehdy zatoužil poznat vše blíže ve vlastním životním prostředí.

Národopisná výstava nebyla však prvou příležitostí, kde se Chotek seznamoval s životem venkovského lidu; už před tím zajížděl na prázdninové pobyty ke své babičce, žijící na vesnici, ve Ždánicích na Kouřimsku. Ale tu byla již lidová kultura znivelisována, kroj dávno odložen. Za to zde Chotek tím lépe postřehoval rozdíly sociální, které si postupem doby stále zřejměji uvědomoval. Na svůj věk byl Chotek, ještě co středoškolský student, politicky již značně vospělý; snad proto, že jeho otec, krejčovský dělník, byl přesvědčeným socialistou, a že doma se hodně o socialismu debatovalo. Proto také z pobytu ve Ždánicích se vryly do Chotkovy paměti v letech devadesátých minulého století především tamní májové oslavy, které prováděla čelední chasa, a jichž se ovšem sedláci neúčastnili, neboť byly namířeny proti pánům. Vrcholným jejich aktem bylo „banderium“, vyslané k tamnímu hraběti, majiteli velkých latifundií, aby udělil něco půdy na nich pracujícím bezzemkům. Vše to ovšem bylo myšleno ironicky. Banderium sestávalo ze dvou chudáků, jednoho sedícího na krávkě sotva pletoucí nohama, a druhého, který ji vedl. Fingovaná cesta banderia na zámek i zpět byla v jednotlivých fázích komentována u máje na návsi řečníky slibujícími si od toho velký úspěch. Facit toho všeho končil tím, že banderium od hraběte doneslo darovací listinu, tj. v papírovém kornoutě hrst hlíny, kterou s úspěchem se vracející poselstvo vysypalo k nohám čekajících tu bezzemků, jako jeho milostivý dar, splňující jejich prosbu.

Z poznatků získaných v této dědině odnesl si Chotek tedy dojmy již zcela odlišné od toho, co mu dala Národopisná výstava; byly to tehdy již probuzené zájmy sociální, které jej vedly k dalšímu poznání našeho lidu a jeho kultury. Chotek se tehdy, na přelomu století, zajímal pozorně o dělnický život a psal dokonce povídky z jeho života; uveřejňoval je v Rudých květech, redigovaných tehdy F. V. Krejčím. Trochu si tím i vydělával, dostával za článek 5 korun. Podpisoval je pseudonymem, ale velmi průhledným („Ketch“).

Národopis jej začal zajímat i z hlediska politického. Na přelomu století jej proto upoutal vzbuzený zájem o Slovensko, jak jej propagoval na zlomu století mezi českou inteligencí prof. Karel Kálal heslem a brožurou „Vzhůru na Slovensko!“ Chotek tehdy byl již zapsán na universitě jako posluchač historie a geografie, a byl i posluchačem slovanské archeologie u prof. L. Niederla. Tu se zaujal též o národnostní poměry na Slovensku, a to zvláště na jižním slovensko-maďarském pomezí. Vypravil se proto r. 1903 neobvyklou cestou přes Vídeň a Budapešť do Hontu a usídlil se v obci Cerovo v rodině slovenského národního buditele, ev. faráře Zocha, s nímž již před tím navázal styky. Studoval zde zprvu národnostní poměry; ale rozhodujícím pro jeho další budoucnost byl mohutný dojem, jímž zapůsobil naň život a kultura zdejšího slovenského lidu. Zde totiž jakoby se ocitl v prostředí, které mu svou primitivitou připomínalo život ještě staroslovanský, jak jej poznával z přednášek prof. Niederla. Objevoval jej tu tentokráte ne již z literatury, nýbrž přímo v jeho konkrétních formách, které se tu uchovaly v plné životnosti; a to jak ve způsobu bydlení, tak i v odívání, stravování i v životě rodinném a společenském. Monografii věnovanou této obci publikoval r. 1906 v Národopisném věstníku čsl. I. Když se potom odtud vrátil a s Niederlem o svých objevech konfereoval, tu si teprve uvědomoval význam studia lidové kultury, zvláště v oblastech, kde se uchovalo mnoho starých kulturních přežitků, spojujících ji s kulturou pravěkou. Zde také staly se mu bližšími a pochopitelnějšími zájmy národopisné, které Niederle již dávno před tím osvědčoval, např. již r. 1891, kdy se účastnil příprav na realizaci Národopisné výstavy a prokázal v tom oboru nevšední znalosti a organizační schopnosti. Niederle se zúčastnil tehdy na vybudování čsl. vesnice na této výstavě, provedl i prvou instalaci národopisných sbírek ještě v paláci Sylva — Taroucy na Příkopech v r. 1896 a v r. 1903 vypracoval i zevrubný program Národopisné encyklopedie, v níž měl být zachycen celkový obraz čsl. lidové kultury po všech stránkách. Niederle také se obeznámil s naší i světovou etnografickou literaturou, pokud bylo zapotřebí ji sledovat v jeho Slovanských starožitnostech pro doklady uchovávalých starých slovanských forem v lidové kultuře. Byl tedy Niederle vlastně naším odborným etnografem před Chotkem.

Byl jím sice i doc. E. Kovář, který však záhy, zcela mlád, zemřel.⁶⁾ Po jeho smrti byl to prof. Niederle, jenž si prvý uvědomoval, že je nutno u nás vychovat řádného odborníka — specialistu pro obor čsl. etnografie, který by se obíral přednostně lidovou kulturou hmotnou a společenskou; takového jsme postrádali, neboť profesori na filosofické fakultě jako např. Polívka, Jakubec, Gebauer, Tille se obírali jen lidovou kulturou duchovní. Obor vlastní etnografie tu sledoval dosud jen sám Niederle, ale zaujat svým velkým dílem o Slovanských starožitnostech, nemohl se etnografii soustavněji věnovat. Tehdejší názor universitních badatelů byl také málo

příznivým hodnocením národopisu jakožto samostatné vědní disciplíny. Etnografie, právě tak jako archeologie a antropologie, byly tehdy odborníky na universitě (např. prof. Gollem, Gebauerem i Králem) znevažovány a pokládány skoro za pavědu, jež neslouží, aby byly na filosofické fakultě přednášeny. Jen vysoká vědecká kapacita Niederlova dovedla tomuto názoru čelit.

Když tedy Niederle uvažoval, koho by měl zvolit a vychovat na odborného pracovníka v národopisu, rozhodl se pro svého býv. posluchače, tehdy již středoškolského profesora historie a geografie, Karla Chotka. Chotek byl jeho nejoblíbenějším žákem, jemuž se svěřoval se svými vědeckými plány;⁷⁾ a také již tehdy s Niederlem spolupracoval na díle *Slovanský svět* (na mapě Bulharska a osídlení Rusů v Sibiři). Stal se tehdy již také známým ve vědeckém světě svými cestami na Kavkaz (v r. 1908—1909), kde sledoval osídlení Čechů na Kavkaze (sr. článek *Čechové na Kavkaze*, NVČ V, 1910) a speciálně pak otázku ruské kolonizace postupující tu z roviny do kavkazského pohoří. Z toho vznikla prvá jeho větší práce *Vývoj ruské kolonizace na severním Kavkaze* (publikovaná v Sborníku české společnosti zeměvědné, sv. XVI., 1910), kterou z popudu Niederlova předložil jako svůj habilitační spis, na jehož základě získal veniam docendi r. 1912 na pražské filosofické fakultě z oboru všeobecného národopisu. Vydal potom i práci *Rusové na severním Kavkaze* (Praha 1912) a další stati, jako *Hospodářské a kulturní poměry severního Kavkazska* (v tomtéž Sborníku, XVIII, 1912), *Zdravotní poměry severního Kavkazska* a později r. 1915 (tamtéž r. XXI) *Abchazia a Abchazci*. Inaugurační Chotkova přednáška obsahovala zpracování dat o Cerovu.⁸⁾

Chotek se stal prvním docentem národopisu u nás vůbec.⁹⁾ Niederle však nadále usiloval o to, aby Chotek i za své docentury si svoje znalosti v národopise, zvláště všeobecném, co možná prohloubil a aby v něm nabyl širokého světového rozhledu. Proto jej také animoval, aby se rozejel do ciziny a vyškolil se u tehdejších nejznamenitějších kapacit, a také v antropologii,¹⁰⁾ která se s národopisem v cizině spojovala obvykle ve společnou disciplínu. Chotek na to studoval v Leydenu, v Paříži, Curychu (u prof. R. Martina) a v Berlíně (u prof. F. V. Luschna). Seznámil se tehdy též s vynikajícími cizozemskými etnografickými muzei i s cizími pracovními metodami, takže po návratu z ciziny získal si pro svůj předmět nejlepší odborné kvalifikace.

Za spolupráce a pod patronátem prof. Niederla otevíraly se Chotkovi pro jeho další činnost nejpříznivější podmínky. Hned v r. 1912 spolu s Niederlem vypracoval program *Slovanské národopisné výstavy*, která se měla konat v Praze u příležitosti *Slovanského sjezdu* (Srov. Projekt Slo-

vanské výstavy národopisné, v České revui r. 1912). Chotek hodnotil význam této výstavy hlavně ze stanoviska politického; usiloval, aby sbírky z čl. národopisu se dostaly do Petrohradu a tam naši lidovou kulturu co nejlépe propagovaly.

Chotek rozjížděl se tehdy opětovně též na Slovensko, kde jej zaujala r. 1914, těsně před světovou válkou, oblast východoslovenská; a to zvláště místa (Orlová), kde se stýkaly vedle sebe tři etnické skupiny, totiž slovenská, ukrajinská a polská. Taková etnická zauzlení Chotka obzvláště zajímala, protože si od jejich studia sliboval osvětlení některých jevů materiální kultury, vytvářených pod působností rozmanitých etnických vlivů; při tom jej zajímaly i otázky tamní národnostní politiky.

Aby se tam dostal nenápadně a mohl tu volněji pracovat, přijel Chotek do Prešova z Budapešti a představil se tamnímu županovi co geolog. Ale dostal se tu do velmi svízelné situace, když župan mu dal na výpomoc maďarského geologa, jenž ho měl při výzkumech provázet. Přes to se Chotkovi podařilo z tohoto úskalí se vymotat a získat dokonce od Nemzeti múzeum v Budapešti glejt, který mu potom umožnil během celé první světové války volný pohyb na Slovensku. Seznámil se také s předními slovenskými politiky, Šrobárem, Hodžou a Hlinkou, a účastnil se potom s nimi též na vypracování památné Martinské deklarace. Osvědčil tu opět své politické nadání a zhodnotil je potom nově po první světové válce, kdy se konstituovala I. čl. republika a kdy se na mezinárodní konferenci v Paříži v r. 1919 a 1920 měly stanovit její hranice, Byl sem přizván co expert a znalec národnostních poměrů na Slovensku, zvláště na jižním rozhraničovací území proti Maďarsku.

V Paříži také spolupracoval r. 1920 a 1921 na přípravě reprezentační výstavy čl. lid. výtvarného umění — čemuž přikládal velký politicko-propagační význam (srov. jeho publikaci v *L'art et décoration*); a z téhož důvodu tam konal informační přednášky o čl. národopise (srov. *Revue parlementaire, L'ethnographie de la Tchécoslovaquie*, 1920).

Hned na to v r. 1921 vypravil se Chotek do Ameriky, kde vyhledal svého přítele prof. antropologie Aleše Hrdličku na chicagské universitě, kde též přednášel a informoval cizinu o nově ustavené čl. republice a čl. lid. kultuře (výťah z toho byl uveřejněn v Sborníku *Archeology* v r. 1921). Hrdlička seznámil Chotka s tamními kapacitami v archeologii a etnografii a usnadnil mu i další cestu po Spojených státech severoamerických. Chotek tehdy navštívil tamní přední odborné ústavy, sbírky i muzea a rozšířil tak ještě více svůj přehled v oboru všeobecného národopisu. Nabyl tím světového rozhledu a byl tak předurčen k tomu, aby vybudoval u nás prvou stolicí národopisu.

Příležitost k tomu se naskytla tehdy na nově založené filosofické fakultě v Bratislavě, kde byl Chotek, tehda 40 letý, na podzim r. 1921 jmenován řádným profesorem všeobecného národopisu. Byla to prvá a jediná stolice národopisu v republice; Slovensko v tom ohledu získalo primát oproti zemím českým; a to jistě zaslouženě, protože jde o zem, kde národopis sehrál velkou buditelskou úlohu a vyniká daleko větší uchovalostí a svérázem nad země české. Volba prof. Chotka byla také mimořádně šťastná, protože šlo o našeho vynikajícího odborníka v tom směru, který mimo to slovenskou lidovou kulturu poznal dobře z minulých zájezdů, sem už dávno před tím podnikaných. Chotek sám pak dosáhl tímto jmenováním mimořádně příznivé podmínky, za nichž mohl tu vyvinout co největší činnost v oboru čsl. národopisu, neboť na řádné vybavení této stolice nově tu založené university se nešetřilo tehdy finančními prostředky. Zde také potom založil jednu z největších a nejlépe vybavených etnografických seminárních knihoven; v ní soustředil nejznamenitější díla i z oboru cizokrajné etnografie, které se mu podařilo tehda získat na světovém knižním trhu. Usiloval též o založení prvního našeho etnografického ústavu, vybaveného i pomůckami z oboru antropologie.¹¹⁾ Začal tu také záhy se svými posluchači organizovat stacionární výzkumy v teréne (např. na Oravě aj.)¹²⁾; a zamýšlel též za spolupráce zájemců, místních znalců a ve spolupráci s Maticí Slovenskou sbírat soupisovým způsobem (jako před 1. světovou válkou v českých zemích) materiál pro slovenskou etnografii. Matica Slovenská vydala tehdy jeho Program národopisného súpisu (v r. 1924, v knížce Štefana Krčméryho „Päť rokov Matice Slovenskej“). V r. 1927 vypracoval Chotek Program všeslovenského Šafaříkova musea (srov. NVČ. XX, 1927), jehož zřízení navrhoval řed. Stoilov r. 1925 v Praze). Jako profesor etnografie byl Chotek tehdy postaven před velký úkol, aby se seznámil s lidovou kulturou slovenskou po všech stránkách a také v oblastech, které do té doby neznal. Tomuto úkolu věnoval veškerou svou pozornost, aby získal co možno nejdříve ucelený a spolehlivý přehled o rázu slovenské lidové kultury, o jejím členění, vývoji a o jejích kulturních i geografických vztazích.

Byl to také úkol obtížný pro velkou její složitost a rozmanitost; a to tím spíše, že do té doby se mohl opřít jen o něco málo spisů, jež se slovenským národopisem obíraly. Zvládl jej však v základních rysech poměrně velmi záhy, čehož svědectvím je jeho stať — skromně nazvaná — Několik poznámek k národopisu Slovenska (uveřejněný v NVČ XVII, 1924), ale představující tehdy práci zcela objevnou; jsou v ní vyjádřeny přednosti Chotkova mimořádného nadání v postřehování základních rysů lidové kultury a jeho smyslu pro objevování základní problematiky národopisu Slovenska. Je to obdobná práce, jako pozdější jeho stať o celkovém rázu čsl. lidové kultury, uveřejněné v Československé vlastivědě;

a sice článek O povaze a významu kultury čsl. lidu (uveřejněný tam v oddíle Člověk, sv. II, r. 1933) a větší stať Hmotná kultura čsl. lidu (uveřejněná v Doplňcích Čsl. vlastivědy, oddíl Národopis, r. 1935), kde s touž velkorysostí přehlíží národopis českých zemí a Slovenska v jeho vývoji, třídění, celkovém rázu a povšechných vztazích; zde věnoval speciální stať též oblastnímu třídění čsl. lidových staveb, kterými se v posledních desetiletích nejpodrobněji obíral. V těchto přehledech postavil Chotek čsl. národopis na světovou úroveň, a to jak po stránce metodické, tak novým celkovým pojetím.

Posléze zmíněné dva články psal prof. Chotek již po r. 1931, v kterémžto roce se vrátil zase do Prahy zpět, po desetiletém svém působení na Slovensku. Zaujal tu katedru etnografie, která byla nově zřízena po odchodu prof. Niederla; a to jako první řádný profesor všeobecného a slovanského národopisu na filosofické fakultě v Praze. Bylo mu tehdy právě padesát let. Slovensku však zůstal nadále věrný; zajížděl sem velmi často a věnoval posléze zvýšený zájem otázce Ukrajinců na východním Slovensku, kterou chápal — po svém zvyku — jako velmi ožehavou i z hlediska národnostní politiky. V Praze již před tím se účastnil též založení Slovanského ústavu a dosáhl, že v něm byl ustaven Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, jehož byl potom i jednatelem; byl také redaktorem Sborem vydávaného sborníku, nazvaného Carpatica, a staral se též o vydávání jeho Knihovny; pod jeho redakcí vyšla tu též větší díla, jako např. Jana Húska Národopisná hranice mezi zemí moravskoslezskou a Slovenskem, (1932) a D. Cranjaly Rumunské vlivy v Karpatech (1938).

R. 1936 u příležitosti sjezdu čsl. zemědělské mládeže publikoval v Praze propagační spisek Lidová kultura a kroje v Československu, jenž vyšel i francouzsky a byl bohatě ilustrován.

Zatím se začaly nad Evropou stahovat hrozivé mraky druhé světové války; v r. 1939 došlo k rozbití první čsl. republiky, k německé okupaci českých zemí, k zřízení Protektorátu a vydělení Slovenska pod fašistickou egidou. České vysoké školství, a tím i filosofická fakulta v Praze, byly uzavřeny a veškerý kulturní život ochroměl.

Chotek tehdy, kdy universitní činnost a také výzkumy na Slovensku i v českých zemích mu byly znemožněny, zaujal se zase intenzivněji o práci v Národopisné společnosti čsl. v Praze. Přehled národopisné činnosti prof. Chotka nebyl by úplný, kdyby tu alespoň co nejstručněji nebyla charakterizována jeho účast i na podnicích této společnosti.¹³⁾ K spolupráci v ní byl přizván na doporučení prof. Niederla již v r. 1906, a hned na to v r. 1907 byl zvolen do jejího správního výboru; tehdy byl předsedou Společnosti prof. Matiegka, prof. V. Tille jednatelem a členy výboru byli univ.

profesoři Niederle, Polívka, Jakubec, Zubatý, Horák, dr. Wirth aj. Členstvo její tvořily tehdy i kapacity zahraniční; jako např. Jagič, Lamanskij, Bolte, Speranski, Cvijič, Murko, Šišmanov, Hrdlička. Mladý, tehdy 27letý středoškolský profesor zeměpisu a dějepisu, Chotek, vnesl sem nový ruch. Zúčastnil se na všech podnicích; jako jednatel Národopisného muzea, jež tato Společnost vybudovala, staral se o muzejní sbírky (vystavené tehdy již v paláci v Kinského zahradě); a to o jejich instalaci i popis. Vnesl sem tehdy nový požadavek, aby sbírky byly doplňovány soustavně z oblastí a oborů, kde se objevují mezery, a to nákupy přímo na místě při terénních výzkumech. Usiloval tu též o to, aby docházelo k výměně materiálu s jinými, ano i cizími muzei. Kládl důraz na to, aby sbírky byly uspořádány a instalovány podle jednotlivých oblastí; rozšiřoval muzejní knihovnu, řídil odtud i dotazníkové akce, podnikal akce o zachování lidových krojů, chystal výstavy a zaujal se o památkovou ochranu předmětů lidové kultury, hlavně lidové architektury. Byl též členem redakce a spolupracovníkem Národopisného věstníku čsl., který byl tehdy u nás prvou vědeckou revuí národopisnou (vedle r. 1891 založeného Českého lidu, spojeného zprvu s archeologií).

Nejvýznamnějším Chotkovým počinem v Národopisné společnosti byla však organizace Národopisného soupisu. Jím měl být posléze splňován jeden ze stěžejních úkolů této společnosti; totiž vypracování čs. národopisné encyklopedie. Ten jí byl dán hned do vínku; a její podrobný program již v r. 1897 vypracoval prvý její tajemník doc. dr. Em. Kovář a uveřejnil jej v 1. čísle I. roč. Národopis. sborníku (1897).¹⁴⁾ Pro jeho předčasný skon v r. 1898 byla tato akce oživena až r. 1903 novým programem, vypracovaným prof. Niederlem, později znovu pak r. 1905 prof. Tillem a r. 1908 prof. Jakubcem; a když i ten se toho pro jiné naléhavé práce vzdal, ujal se posléze tohoto úkolu r. 1912 nově jmenovaný docent Chotek. Dobře vystihl, že dosavadní česká literatura národopisná nestačí k realizaci tak obsáhlého díla, má-li toto odpovídat odborným potřebám a důstojně reprezentovat náš národopis před jinými disciplinami; zvláště v oblasti hmotné kultury bylo mnoho oborů buď jen málo nebo vůbec nezpracovaných; a chyběla také data z mnoha regionů, kde dosud nikdo nepracoval. Proto se rozhodl, že je nutno tyto mezery předem vyplnit; a to soustavně organizovaným a novým látkovým souborem, respektive terénním výzkumem. Za tím cílem vypracoval nejprve podrobný návod, co a jak by se mělo z národopisu sbírat; shrnul to r. 1915 v článku Program soupisu národopisného, otištěném v Národopisném věstníku r. IX a vydaném i separátně v drobné brožůrce (r. 1914). V ní rozvrhl poprvé celé čs. území do jednotlivých národopisných oblastí, jejichž územní rozsah určil podle tam příslušných okresů. Rozdělil území Čech do 9, území Moravy s Slezska do 7, a Slovenska do 4 národopisných oblastí.¹⁵⁾ Brožůra byla rozdá-

vána zájemcům a pracovníkům v regionálním národopise, aby se tak postupně získala látka z celého čs. území. Aby ještě lépe ozřejmil, jak by měla být látka po jednotlivých obcích sbírána a soustavně zpracována, publikoval jako vzor takové místní monografie, stručnou, přehlednou stať, zobrazující ráz lidové kultury z obce Široký Důl na Poličsku; (byla uveřejněna v NVČ 1915); je obdobná jeho předchozí monografii o slovenské obci Cerovo z r. 1906.¹⁶⁾

Z chystaného Soupisu již v r. 1917 vyšel první svazek plánovaných národopisných monografií, věnovaný Moravskému Slovensku. Jeho redaktorem byl prof. Niederle. Jím se započal jejich soubor, označený sbírkovým titulem Národopis lidu československého. Moravské Slovensko v něm představovalo I. díl. Publikace velmi důstojně reprezentovala toto monumentálně zaměřené dílo. Měla také hned velký úspěch. Již r. 1922 vyšel její druhý svazek, který s prvním měl rozsah skoro 900 stran velkého kvartového formátu na křídovém papíře a obsahoval na 500 ilustrací v textu a 60 barevných příloh. První svazek byl také brzy rozebrán, takže již v r. 1923 došlo k jeho druhému vydání. Chotek do něho přispěl dvěma články, a sice v kapitole o zvycích a obyčejích pojednal o výročních (str. 764—789), zatím co Niederle o rodinných (665—764). Mimo to Chotek shrnul tu výsledky svého antropologického výzkumu ve stati Tělesný ráz obyvatel Mor. Slovenska (str. 823—836); v obou pracích opíral se též o dotazníkovou akci provedenou na školách.

Podle daných okolností snažil se Chotek program Soupisu ještě rozšířit o druhou sérii, která měla obsahovat i svazky věnované lidové kultuře Čechů v zahraničí. Byl na to přiveden tím, že tehdejší znalec poměrů života Čechů tou dobou žijících v Kladsku, Josef Kubín, měl k tomu hotový materiál, takže již r. 1926 vyšla další monografie pod titulem České Kladsko, a to jakožto druhý díl zmíněného velkého souboru. Vydání dalších monografií se však již opožďovalo a naráželo na značné potíže, že nebylo k tomu dost odborných redaktorů, kteří by zorganizovali — tak jako předtím Niederle v Mor. Slovensku — schopné spolupracovníky k tomu. Proto také se Chotkovi nepodařilo vydat další celkové monografie, nýbrž jen jednotlivé jejich dílčí části. Tak např. z III. dílu Národopisu lidu čs., zaměřeného na Mor. Horácko, vyšel r. 1930 jen 1. svazek, v němž J. F. Svoboda vpublikoval své poznatky pouze o lidovém umění výtvarném. Rovněž IV. díl Národopisu, věnovaný Plzeňsku, a redigovaný Lad. Lábkem, nepřinesl celkovou monografii, nýbrž též jen dílčí témata; v r. 1934 byl vydán jeho 1. svazek, v němž J. Brož zpracoval látku o tamních sídlech a stavbách a v r. 1938 pak 2. svazek, obsahující stať M. Karla o tamním zemědělství. Ani další svazky III. a IV. dílu Národopisu již nevyšly a také žádný další díl Národopisu vůbec, takže tento velký soubor zůstal de fakto jen torsem. Bylo tu více plánů než možností je realizovat. Hlavní redaktor

tohoto Soupisového díla, prof. Chotek, ohlašoval a chystal se zpracovat díl věnovaný Mor. Valašsku, kde se mohl opřít o svůj článek (publikovaný r. 1916 v NVČ, roč. XI) Staré typy valašského domu, k němuž byl podnícen Niederlovým zájmem o starší typy lid. staveb na jv. Moravě. Ohlašoval a chystal se vypracovat i monografii věnovanou Českomoravské vysočině. K tomu sbíral i po řadu let materiál a snažil se najít schopné spolupracovníky. Podle opětovně uveřejňovaných zpráv v NVČ byly z české oblasti Chotkem plánovány ještě další monografie, které by byly věnovány ještě Pardubicku, Humpoleckému Zálesí, Chodsku, Podkrkonoší a Podorlicku; a pokud jde o oblasti na Moravě, pak ještě Lašsku a Podyjí. Mimo to chystal se publikovat ještě další, třetí sérii Národopisu, zaměřenou na monografie z oblastí na Slovensku Konal přípravy k monografii věnované Oravě a Východnímu Slovensku, kam také častěji po léta zajížděl. Mimo to ohlašoval, že zpracuje i Dolní Pováží. Plánů, o nichž hovořil, měl tedy Chotek mnoho, ale k jejich konečné realizaci potom již vůbec nedošlo. Přesahovaly síly jednotlivce, protože dosavadní literatura k tomu nedostačovala; bylo by proto nutno všude tam provést předem soustavné terénní průzkumy, jimiž by se dosavadní data ve své spolehlivosti překontrolovala a chybějící doplnila. A k tomu se Chotek nedostal. Po vydání 2. svazku IV. dílu Národopisu v r. 1938 (Plzeňsko) schylovalo se již také k druhé světové válce. A za německé okupace nebylo pomýšlení v díle tom pokračovat. Za nové republiky, za socialismu, objevily se zcela nové úkoly v národopise, jakož i nová pracovní zaměření, které nedovolily se obírat úkoly předchozími.

V období německé okupace, kdy nejen činnost, nýbrž i sama existence NSČ byly vážně ohroženy, nedalo se nic ve větším rozsahu veřejně podnikat nebo publikovat. Z toho důvodu tehdy Chotek — počítaje vždy s kladným pro nás výsledkem války — zanášel se již novými plány a úkoly, které náš národopis bude nucen realizovat v osvobozeném státě. Přišel tu s návrhem chystat zatím v NSČ (ovšem tajně) přípravy k vybudování Národopisného ústavu čs., v němž právem spatřoval vrcholnou organizaci, jaké jsme dosud neměli, a bez níž nemůže náš budoucí národopis řádně fungovat. Počítal s tím, že k jeho zřízení dojde státem hned po skončení druhé světové války. Odtud se ještě během trvání okupace v NSČ začaly zakládat soustavné látkové a dokumentační archívy, systematicky shromažďující materiál z jednotlivých oborů národopisu. Tehdy ve venkovských muzeích se začaly sepisovat a fotografovat tam se nacházející národopisné památky. Dotazníkovou akcí byl získán Soupis datovaných památek uložených v našich muzeích a byl založen Fotografický archív pro studijní účely, zaměřený speciálně na lidové výtvarné umění. Začal se budovat i archív výzkumový, obsahující dokumentaci získanou za prováděných tehdy průzkumů v teréne, zaměřený přednostně na lidovou architekturu.¹⁷⁾

Předchozí mnohaletou a posléze tu vylíčenou činností v Národopisné společnosti za okupace zasloužil se prof. Chotek nemálo o organizaci odborné práce. Protože byla v r. 1961 podrobně vylíčena v mém článku uveřejněném v NVČ,¹⁸⁾ stačí ji tu stručně charakterizovat alespoň jen tím, jaké funkce Chotek v ní postupně zastával. Od r. 1907—1922 byl členem jejího správního výboru (do svého odchodu na Slovensko), při čemž od r. 1911—1922 byl jejím vědeckým jednatelem. Tedy za období zvláště svízelného, totiž za 1. světové války. Od r. 1920 byl též redaktorem její odborné revue, Národopisného věstníku československého, a to až do jejího zániku v r. 1953, kdy musela ustoupit před vznikem nové, vydávané ÚEF ČSAV, Čs. etnografie. Po návratu ze Slovenska na katedru národopisu v Praze byl od r. 1931 pak nepřetržitě až do r. 1960 jejím předsedou; funkce této se totiž tehdy vzdal, když byl jmenován předsedou nově založené Společnosti čs. národopisců při ČSAV. Věnoval tedy prof. Chotek této naší první odborně vědecké národopisné společnosti značnou část své celoživotní práce, trvající více jak celé půlstoletí.¹⁹⁾

Mimořádně významnou a záslužnou činnost vyvíjel profesor Chotek také hned po revoluci, po zřízení dnešní socialistické republiky. V létě v r. 1945 zorganizoval nově stolicí čsl. a všeobecného národopisu na filosofické fakultě v Praze, započal s přednáškami a výchovou nových, mladých etnografů. Teprve v novém čs. státě docílil posléze toho, o čem již dávno před tím marně usiloval, totiž že národopis se stal na filosofických fakultách v Praze, Brně a Bratislavě samostatným zkušebním předmětem. To způsobilo velký příliv posluchačů, jakého nikdy před tím nebylo dosaženo, a zabezpečilo rozvoj a budoucnost našeho národopisu v nikdy před tím čekaném rozsahu.²⁰⁾

Tehdy Chotek, a to již r. 1945, předložil ministerstvu školství a kultury návrh na zřízení státního národopisného ústavu;²¹⁾ i když se nepodařilo hned tehdy jej realizovat, přes to jeho neutuchajícímu úsilí, i potom vyvíjenému, vděčíme za to, že v r. 1951 došlo zprvu k zřízení Národopisného kabinetu a rok na to i k založení vlastního Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV; třeba již zásahem mladých pokrokových národopisců, přece to byli vesměs Chotkovi žáci, kteří toho dosáhli.

Z význačnějších podujetí dalších lze tu uvést ještě, že Chotek byl též spoluredaktorem r. 1946 obnoveného Českého lidu, kde řídil část národopisnou a dal tomuto časopisu jeho novodobý ráz. Uveřejnil tu též některé závažnější stati, jako např. hned článek úvodní (I 1946), O české lid. kultuře (I 1946) a zvláště pak důležitou stať Otázka periodisace čs. lidové kultury (IV 1949). Zde publikoval i příspěvek o Horní Lomné (nadepsaný Příspěvek k národopisu Těšínska), kde upozornil na specifické rysy tam uchované starší lidové architektury; bylo to v souvislosti s tehdejší akcí Slezsko vpřed.²²⁾

Chotkovu úsilí (spolu s doc. Stránskou) se podařilo r. 1958 založit novou Společnost čs. národopisců při ČSAV, organizující vybrané, odborně školené čs. národopisce, která by se účastnila spolu s Ústavem EF na nové organizaci našeho národopisu a činnost Ústavu v tom doplňovala. Byl také od r. 1958 jejím prvním předsedou a vypracoval její první program. Zmiňuje se o tom ve svém článku Ustavení společnosti čs. národopisců při ČSAV (Čs. etnografie 6, 1958, str. 429—432). Tehdy se také zaujal o změny nastalé pod vlivem socializace ve výstavbě nových lidových obydlí a v článku Lidová výstavba vesnice na východním Slovensku (Architektura ČSR 16, 1957, str. 416—20, 13 obr.) obracel pozornost architektů k některým starším stavebním technikám a materiálům, kterých by se dalo využít i nyní při nové výstavbě venkovských domů²³⁾

Poslední léta se prof. Chotek zamýšlel nad tím, že uvolněn od jiných prací, věnuje se — jimi nerušen — zpracování svého bohatého, jím nashromážděného národopisného materiálu, získaného za léta z jeho terénních výzkumů. Tehdy mně — jakož i jiným návštěvníkům u něho v bytě, např. dr. Mjartanovi a dr. Vařekovi — se zmiňoval o tom, že ve své pracovně má uloženu velmi bohatou národopisnou dokumentaci skoro z celého Slovenska; a mimo to také z Moravského Valašska (sbíranou po léta pro jím chystanou monografii této oblasti) a také z Podkrkonoší, Orlicka a Kouřimska (odkud pocházeli rodiče).²⁴⁾ Již před tím na podkladě toho vypracoval v r. 1954 obsáhlou stať Pletené stavby na Slovensku (Slov. nár. II), bohatě doloženou i cizokrajným srovnávacím materiálem, a razící nové názory o starší povaze našich lidových staveb. Dotýká se v ní i materiálu archeologického, podobně jako i v dalších pracích tohoto období. Jakožto žák Niederlův usiluje se zde o to, aby etnografie dospěla k těsné spolupráci s archeology a jinými příbuznými vědami historickými.³⁵⁾ Chotek byl totiž přesvědčen, že etnografie může přispět svými konkrétními poznatky z terénu k řešení společných otázek i těmito vědními disciplínám.

Že může objasnit někdy jen strohá historická data (např. archívní, uvádějící mnohdy jen sám název předmětu) poukazy k tomu, jak se dotčené jevy uchovaly dosud v konkrétních formách a funkcích v lidové kultuře, což v některých případech může být prospěšné i archeologii. K tomu především jsou zacíleny některé z posledních Chotkových článků, k nimž čerpá poznatky z materiálu posbíraného jím již dříve. Jsou to např. stati Staré způsoby práce v zemědělství (Čs. etnogr., VII, 1959), v níž pojednává o dávných způsobech žatí srpem a o jeho formách; nebo v r. 1961 uveřejněný článek Kopanicový a žďárový způsob přípravy půdy v čs. Karpatěch, pojednávající o starých druzích žďáření aj. Otiskl jej v Archeologických rozhledech (XIII), aby jím archeology přímo zaujal o spolupráci s etnografy. Osvětlil v něm také ráz této práce v období u nás málo probádaném, totiž za raného feudalismu. Také jeho poslední práce, vůbec jím

ještě publikovaná, Význam národopisu ve spolupráci s ostatními historickými vědami (Čes. lid 53, 1966) se obírá přímo tímto tématem, jež si v posledních letech svého života Chotek zvláště oblíbil a při němž si tu klade otázku „zda se může národopisná věda svým materiálem účastnit historického bádání, v jakém rozsahu a s jakým výsledkem“. Dovolává se tu prof. Niederla,⁵⁾ jenž tuto otázku rozhodl tím, že zařadil národopis mezi pomocné vědy ve svých Slovanských starožitnostech. Dnes — podle názoru Chotkova — je jasno, že „národopisný přínos může se vztahovat jen na život a práci venkovského lidu a na kulturu staré vesnice, při čemž žádná jiná věda nemůže podat ucelenější obraz této základní společenské skupiny“. Dokládá to pak řadou konkrétních příkladů. Při tom stanoví i metodický postup terénního výzkumu, jak by měl tomuto záměru — pokud jde o kontinuitu jevů z pradávných dob — co nejlépe vyhovovat. Tím je tento článek zvláště důležitý. A také tím, že se Chotek v něm podrobněji dotýká i vývoje našeho národopisu v obdobích, kdy už v něm pracoval, takže je tu mnoho dat důležitých k poznání jeho vlastní účasti na jeho vývoji, čímž se stává důležitým pramenem pro lepší poznání celkové Chotkovy národopisné činnosti. V této studii můžeme také spatřovat jako by byla jeho posledním „kšaftem“, dědictvím, které tu Chotek předkládá svým následovníkům do vínku jejich dalšího pracovního úsilí v našem národopise, jdoucím v jeho stopách.

Vedle těchto, jím posléze publikovaných prací, zabýval se Chotek poslední dobou také ještě otázkami aktuálnějšími; např. vysledováním změn, které nastaly v životě a kultuře našeho vesnického lidu v průběhu uplynulého půlstoletí. Tak např. z podnětu dra Jána Mjartna, ředitele Národopisného ústavu SAV v Bratislavě, zabýval se myšlenkou, že zpracuje novodobý obraz slovenské obce Cerovo, a doloží, jaké změny tam nastaly od doby, kdy tam byl poprvé (r. 1903) a kdy vypracoval o ní svou prvou národopisnou monografii. Chystal také práci o moravské obci Ploština, obdobně zničené jako Lidice za německé okupace; měl odtud posbíraný dokumentační materiál z doby, kdy byla ještě intaktně uchována.²⁶⁾ Zanášel se též plánem řešit problematiku naší vesnice v období feudálním, a to na podkladě poznatků etnografických a jiných pramenů. Chtěl její ráz podle toho rekonstruovat. Měl ještě mnoho jiných plánů, o nichž se rád rozhovořoval, ale k jejichž realizaci — vypracování a publikaci již pro jeho skon nedošlo.

Tu právě vylíčená charakteristika celkové Chotkovy činnosti národopisné v jejím časovém postupu nemůže však — pouhým výčtem dat o tom, co kdy Chotek podnikal, co organizoval, řídil, publikoval a jaké funkce kdy a kde zastával — plně vystihnout veškeren její význam v ději-

nách našeho národopisu. Aby toho bylo dosaženo, je nutno podrobněji ještě poukázat na to, čím zapůsobil na vývoj, pojetí a metodiku naší etnografie, jejímž byl u nás prvním a hlavním představitelem po dobu celého půlstoletí. Chotek stanovil nejen její definici, že je to věda historická, zaměřená na probádání historického vývoje života a kultury našeho vesnického lidu zemědělského, nýbrž určil též, jak ji třeba studovat, jakými metodickými postupy. Poukázal též na její velmi složitou problematiku. A vysledoval též nejdůležitější faktory a podmínky, které zapříčiňovaly její velkou rozmanitost na území našeho státu a jak se projevuje v rozdílných rysech v jednotlivých oblastech a regionech pod vlivem rozdílných geografických podmínek a působnosti rozdílného dějinného vývoje. Tyto své poznatky uložil v některých svých syntetických statích.

K národopisu Chotek přistoupil mimořádně vyškolen, a to jak v historii a geografii, tak i v slovanské archeologii a antropologii; byl tedy vybaven znalostmi základních pomocných vědeckých disciplín, nemluvě o jeho specifickém školení v etnografii a všeobecném národopise,²⁷⁾ ba i v muzejnictví, které si získal u předních odborníků a v ústavech v cizině. Byla to tedy erudice, jaké žádný náš jiný etnograf před tím ani potom již nedosáhl.

A tato erudice se projevuje i velmi výrazně v celé jeho životní práci věnované čs. národopisu; zvláště v jeho pracovních metodách a v odborných hlediscích a v širokém vědním rozhledu. Proto také Chotek povznesl náš národopis na odbornou, ba světovou úroveň, a přiřadil jej důstojně do národopisu střeoevropského. Chotek také — protože byl i geografem — u nás jakožto první postřehl velký význam studia kultury materiální v národopise, které do té doby bylo u nás přehlíženo, nedoceňováno a proto i zanedbáváno. Badatelé universitní se tehdy obírali převážně jen problematikou duchovní lidové kultury, jak to bylo běžné i v cizině. Naproti tomu Chotek ukázal svými pracemi, jak právě obor hmotné lidové kultury je zvláště důležitý pro stanovení národopisných oblastí a jak sledováním hmotných forem lze nejspolehlivěji a nejvýrazněji vyznačovat jejich územní rozsahy a hranice. Ozřejmil též, jak lze na nich zvláště dobře studovat rozmanité vlivy kulturní a etnické. Prokázal to názorně např. studiem forem osídlení, typů obydlí a vůbec lidových staveb, jakož i výzkumem pracovních postupů a nářadí, zvláště v zemědělství, a také průzkumem lidového odívání, výživy apod. Proto také Chotek studiu hmotné kultury zasvětil celý svůj život a vynesl z jejího studia nejhodnotnější poznatky pro náš národopis.

Jako geografie nejdůležitější poznatky získává studiem v přírodním prostředí, tak obdobně Chotek vycházel ze základního požadavku, aby se i národopisné poznatky získávaly přímo na vsi; tedy bezprostředně v lido-

vém prostředí, kde lid žije, pracuje a tvoří svoji kulturu — a to terénními výzkumy na místě. Právě tím dospíval ke kontrétnímu poznání naší lidové kultury, neboť data o ni čerpal z první ruky, nikoliv pouze z literatury; ta byla ostatně tehdy málo spolehlivá a málo všestranná.

Pokud jde o metodiku národopisných terénních výzkumů, razil u nás Chotek také nové heslo; byl přesvědčen, že pro stanovení existujících vztahů mezi jednotlivými obory lidové kultury je nejhodnotnější terénní průzkum tzv. komplexní, tj. monografický, při němž se sledují všechny obory v místě najednou. A to proto, že při použití této metody nestuduje se žádný etnografický jev sám o sobě, vytržený ze svého prostředí, nýbrž v celé jeho souvislosti s jevy ostatními, s nimiž vytváří organický celek. Soudil, že jen tak lze vysledovat všechny příčiny jeho vzniku a všechny podmínky dalšího jeho vývoje, jakož i změn v něm potom nastupujících. Jistě nehybil v tom, že je to jedině správná metoda.

Proto také vedl své žáky k vypracování takovýchto komplexních místních monografií; to již také z důvodů výchovných, že se tak nejlépe seznámili najednou se všemi obory lidové kultury a získali pak nejlepší přehled o jejich vzájemných vztazích. Ještě za jeho profesury v Bratislavě vypracovali takové monografie, jako své první věšší práce např. prof. Václavík, doc. Stránská, řed. dr. Mjartan, prof. Húsek, a později potom i další jeho žáci.

Při terénních výzkumech velkou váhu kladl Chotek též na to, aby se při tom používalo dvojí metody; jednak tzv. horizontální, jednak vertikální. I to vyplývá z jeho předchozí průpravy, tj. ze stanoviska geografa, jakož i historika. Při první šlo o to, aby každý studovaný etnografický jev byl sledován v celém svém rozšíření geografickém; tj. po celém území, kde se s ním setkáváme, aby bylo možno stanovit hranice jeho rozšíření a z toho usuzovat o jeho původu. Při metodě Chotkem označené jako vertikální, pak jde zas o to, aby při každém jevu byl vysledován jeho dobový původ; tj., kdy se kde poprvé objevuje, jaké je tam období jeho trvání a kdy tam zaniká. Použitím obou metod současně dalo se též prokázat, jak se u zkoumaných jevů v různých obdobích měnil rozsah jejich rozšíření, jak se buď zvětšoval nebo případně zmenšoval. Z výsledků toho určoval Chotek též samy jednotlivé etnografické oblasti, vyznačující se týmiž, nebo obdobnými společnými rysy, a současně též obdobou v jejich historické proměně a vývoji.

Z téhož důvodu kladl Chotek též váhu na to, aby při výzkumu každé národopisné oblasti se zjišťovaly význačně dějinné události, které do nich kdy zasahovaly, a aby byly brány v úvahu při výkladu příčin formace lidové kultury v daném území; např. jde-li o oblast, která byla křižovatkou dějinných kulturních proudů, nebo o území, kam zasáhla německá neb

valašská či jiná kolonizace, nebo válečné, např. turecké nájezdy; nebo jde-li o území zvláště izolované, těmto kulturním nebo historickým zasa- hům těžko dostupné, a udržující proto až do nedávné doby svůj místně vy- vinutý svéráz.

Protože Chotek si získal i přehled v oboru všeobecného národopisu, obracel svoji pozornost i k primitivním jevům v naší lidvé kultuře a pouka- zoval tu na obdoby s kulturami primitivů; to zvláště v územích, jím ozna- čených co „ústupových“, kde se osazovalo zchudlé obyvatelstvo z okolních obcí, jehož kultura tím podléhala regresi neb alespoň retardaci.

Jako žák Niederlův, vyškolený v oboru slovanské archeologie, Chotek při terénních průzkumech s živým zájmem sledoval uchování se tzv. kultur- ních přežitků (survivalů); tj. forem zpravidla již v naší lidové kultuře odumírajících nebo zcela odumřelých, ale dávného původu, poukazujících nezřídka na souvislost ještě s formami staroslovanskými. Jejich zjišťováním a studiem docházel Chotek k nejstarším vývojovým formám, na něž potom navazoval vývoj stupňů dalších, novějších. Protože survivaly nejrychleji z lidové kultury mizí, věnoval Chotek jejich objevování co nejvíce péče. Spatřoval v nich např. nejstarší formy kroje, obdoby slovanských forem obydlí, prastarých technik a výrobních a pracovních způsobů a také ještě dávného společenského života, např. rodinného.

Při tom kladl nemenší důraz na to, aby při každém etnografickém jevu byly sledovány veškeré další vývojové stupně na tyto přežitky navazující; a to ve všech jejich formových i funkčních proměnách; ve zjištění postup- ného vývoje každého jevu spatřoval Chotek jeden z nejpřednějších úkolů moderního národopisu. Možno říci, že Chotek u nás nejprve tuto metodu uplatňoval a vedl k ní i své žáky, protože se tak daly dané jevy ve svém vzniku i daných proměnách nejlépe vykládat.

A tu jsme se dotkli již jednoho — pro Chotkovu národopisnou práci zvláště charakteristického rysu: totiž toho, jaký byl jeho poměr k daným faktům v teréne. Možno stručně říci: Chotek neustrnul nikdy na pouhém popise etnografických faktů, zjištěných jím v zkoumané oblasti. Nikdy ho neuspokojovalo zjišťovat formy samy o sobě, jak se s nimi kde setkal. Nikdy nestál před nimi trpně, aby prostě konstatoval, že takové a takové formy tu v místě jsou. Každá forma jej vždy podněcovala k přemýšlení o tom, jaké byly asi příčiny jejího místního vzniku a jejího dalšího vývoje; za každým etnografickým jevem viděl člověka a sledoval, z jakých jeho potřeb vznikla, a hledal odpověď, proč jej tak nebo onak vytvářel. Chotek nebyl nikdy pouhý popisovatel, nýbrž především vykladatel, proč se kde s určitými formami setkáváme a jinde nikoli. Marně bychom proto v Chotko- vých statích hledali zevrubné popisy jednotlivých jevů nebo výčet všech

forem v tom kterém místě, jím zkoumaném, přicházejících. Vždy tu vybíral jen formy nejvýznačnější a místně zvláště zajímavé, pro něž mohl naléztí případný výklad. Za podrobnostmi šel jen tehdy, mohl-li na nich vysledovat rysy, podle nichž by je mohl zařadit do určitých, jím stanovených historicko-vývojových nebo kulturních skupin, a tím jejich ráz osvětlit. Chotek prostě nebyl faktograf. Formy podrobněji sledoval jen tehdy, kdy mohl na nich objevit vztahy, které národopisce zvláště zajímají.

Pro Chotkovu národopisnou práci je proto charakteristická určitá velkorysost. Pozoruje lidovou kulturu vždy jakoby z vyvýšeného místa, které mu umožňuje veliký rozhled; odkud se mu rýsují jen jevy zvláště vynikající, překrývající ostatní, podružnější. Proto velmi bystře postřehuje především jevy základní, svou důležitostí vyvýšené nad druhé. Přehlížel proto rád celá široká území a určoval, co je v kterém z nich všem oblastem společného, nebo v čem se tyto oblasti navzájem od sebe odlišují; a též to, co je v které oblasti specifické a jen pro ni charakteristické. Pozoroval proto s oblibou nejprve celek a odtud přecházel teprve k částem a podrobnostem. To mu umožňovalo dospívat k celkovým úsudkům.

Protože Chotek neuspokojoval se jen samou formou etnografických faktů o sobě, nýbrž vždy hledal jak by je zasadil do celkového kulturního vývoje a vysledoval jejich rozmanité historické, geografické, etnické, sociální a hospodářsko-výrobní vztahy, docíloval toho, co je pro jeho národopisnou práci zvláště příznačné: totiž že fakta, která se zdají sama o sobě někdy zcela bezvýznamná, se teprve tímto jeho zařazením objevují najednou před našima očima jako zvláště důležitá, a to nejen v dějinách lidové, nýbrž nejednou i kultury obecné. Připomíná to práci zlatokopa, který z hromady písku dovede vyhmátnout právě taková zrnka, která očištěním z nánosů teprve zazáří v pravém lesku a ukáží se jako ryzí zlato. Mohu k tomu uvést i příklad z posledního jeho článku o žďáření na východním Slovensku (v Archeol. rozhledech). Teprve vysvětlením významu žďáření ve vývoji zemědělské kultury objevuje se tamní způsob žďáření co zvláště důležitý nejen pro národopis, nýbrž i pro archeologii a historii, a vůbec v obecném vývoji zemědělství.

Takto postupoval také při výkladu vzniku, vývoje a rozšíření jednotlivých etnografických jevů a zjišťoval při tom především takové faktory, které se mu jevily jako nejvýznačnější a nejdůležitější. Jakožto etnografa zajímala jej vždy především otázka, zda to byly faktory etnické (tj. etnická příslušnost lidu zkoumané oblasti), nebo zda tu rozhodujícím faktorem byly kulturní proudy, pod jejichž vlivem se dané jevy formovaly. Proto také se obíral rád problémem, zda je možné vysledovat v čl. lidové kultuře ještě působnost starého kmenového rozdělení v určitých oblastech; např. tam, kde rozšíření jednotlivých etnických kmenů předpokládáme; nebo zda

jednotlivé, navzájem od sebe rozdílné etnografické oblasti, pokud je zřetelně kde můžeme stanovit, se vytvářely spíše pod působností rozdílných kulturních proudů. Zda tu tedy jde o oblasti rozdílného etnického původu nebo o oblasti vzniklé působením rozdílných kultur. Při řešení těchto otázek šel Chotek někdy do podrobností, např. u lidových staveb sledoval, jak se to jeví v osídlení a v plánu obcí, na charakteru obytného domu, ve formaci dvora ap.; a z toho usuzoval, zda tu jde o formanty vzniklé z etnické příslušnosti nebo pod vlivem kulturního proudění. Staví si tu také ještě další, obdobnou, ale jinak formulovanou otázku; zda a pokud staré kmenové územní celky byly podkladem pozdějších tu vzniklých oblastí kulturních, anebo jaký vůbec lze stanovit vzájemný poměr oblastí původně kmenových k dnešním oblastem kulturním. Jak patrně, Chotek rád vyhledával v čsl. lidové kultuře novou a novou problematiku a stavěl si stále otázky další, před ním u nás nikým neřešené. Tak např. i tu šel ještě dále a hleděl řešit i problém, kdy a jak zaniká národopisná individualita v určitých územích; a snažil se vyřešit i otázku další, proč zanikala lidová kultura dříve v západní části ČSR než ve východní; a z jakých důvodů se někde držela déle a lépe v úrodných rovinách než v chudých horských oblastech; zaujal se též o to, čím možno vysvětlovat např. běžný jev, že na východě ČSR se setkáváme s kulturními oblastmi malého územního rozsahu oproti tomu, jak je tomu na západě.

S tím vším souvisí potom také Chotkovo celkové územní třídění čsl. lidové kultury do dvou základních oblastí; a sice na oblast západní a na oblast východní, které se vzájemně od sebe podstatně rozlišují. Chotek zjistil, že vznik těchto rozdílů byl dán dvěma protichůdnými kulturními proudy, které na naše území odedávna zasahovaly. A sice, že tu jde jednak o působnost proudu jdoucího k nám ze západní Evropy směrem na východ, jednak zase druhého, jdoucího naším státem od východu na západ. Stanovil též, že oba tyto proudy se střetly v oblasti řeky Moravy, která je mezi nimi rozhraničujícím předělem. To je velmi důležité dělítko v povaze celé čs. lidové kultury, dělíci ji do dvou základních skupin. Tím Chotek ozřejmil rozdílnost kultury českých zemí (až po východní Moravu), od lidové kultury na Slovensku, spadající do oblasti kultury východní. Avšak i tu, v lidové kultuře slovenské, zjistil Chotek dvě velké celkové oblasti, které se tam od sebe navzájem zásadně odlišují. I tu jde o obdobnou bifurkaci, jaký název Chotek pro tento zjev razil. Jsou tu též dvě rozdílná území v celkovém charakteru slovenské lidové kultury; na jejich vytváření působily však rozdílné poměry geografické a z toho vyplývající i nestejně epochy osídlení. Člení podle toho lidovou kulturu slovenskou jednak na oblast jižní, rovinnou, úrodnou, nejdříve Slováky osídlenou a oblast severní, horskou, s osídlením až novějším, kam zasáhla pronikavěji až valašská a kopaničářská kolonizace. I tu stanovil tedy Chotek důležité dělítko pro třídění

slovenské lidové kultury. Tím pak vykládá i rozdílnost, která se potom jeví na formách sídel, v charakteru obydlí, v sociálních a hospodářských poměrech, ve zvykosloví apod. Chotek stanovením těchto dvou základních faktorů, rozhodných pro třídění jednak celé čsl. lidové kultury, jednak pak speciálně pro třídění kultury slovenské, vyznačil současně i základní příčiny její různorodosti v hlavních rysech.

Všechny tu uvedené poznatky, jak metodické, tak formové, připadají nám dnes zcela běžnými, přirozenými a téměř samozřejmými; ani si již neuvědomujeme, že byly do našeho národopisu vneseny teprve prof. Chotkem; ten byl vlastně u nás jejich průkopníkem. I když ve všem nebyl vlastním jejich objevitelem (např. pokud jde o metodiku), přece třeba uznat Chotkovi právě s povděkem tu zásluhu, že z nabízejícího se množství zásad cizích, jinde, případně někdy jinými badateli vyslovených, vybral pro náš národopis právě ony nejprůhodnější; totiž takové, jejichž praktická hodnota je trvalá, takže překonala veškeré dobové změny v postupných tu názorech a osvědčila svou stálou platnost i v době současné za období socialismu, kdy se etnografie zařazuje též ve vědu historickou. Můžeme tedy význam Chotkovy práce v našem národopisu shrnout v soud, že postavil čsl. etnografii na pevný odborný mezinárodní základ, že stanovil její hlavní rysy a že zavedl do jejího postupu pracovní metody, které nemění svoji platnost ani v době přítomné.

Tím ovšem nechci říci, že jsem poukázal na všechny jeho nové přínosy, neboť ty by se projevily ještě v mnoha jiných podrobnostech; např. v jeho nespočetných bystrých nových postřezích, co ještě a jak by se mělo u nás studovat a jak dále by se měla tato věda ještě rozvíjet;²⁸⁾ každý kdo Chotka poznal osobně a měl s ním příležitost rozmlouvat o naší národopisné práci a problematice mi dosvědčí, že jeho jedinečné osobní nadání se projevovalo zvláště v tom, jak dovedl dosud neznámé problémy v čsl. národopise vždy nově objevovat a jak i nalézt nové cesty k jejich řešení. Byly to vždy rozhovory velmi podnětné a objevné a ukazující zároveň na význam národopisu v celkovém našem vědním systému. V tom ho také nikdo z pozdějších jeho žáků nedostihl.

Z toho také vyplývala i sama Chotkova nevšední schopnost zaujat své žáky a získávat je pro studium národopisu. Mám za to, že se i to nikomu nedařilo tak, jako právě jemu; dovedl totiž v posluchačích, kteří se dali zapsat na fakultě nově do národopisu, vzbudit tak živý zájem o tuto, dříve tak zanedbávanou vědu, že se této disciplíně pak plně věnovali a u ní odhodlaně setrvali i přes všechny nevýhody a nesnáze z toho pro ně vyplývající; zvláště máme-li na mysli předchozí období za první republiky, kdy z toho neplynuly žádné hmotné ani existenční výhody. Již tehdy Chotek vychoval schopné a oddané národopisné pracovníky, kteří národopisu

zůstali věrni po celý život, jako např. ředitele slovenského národopisného ústavu dr. Mjartana, prof. Bednárika, dr. Andreja Polonce, z Čechů pracujících na Slovensku dr. Húska, prof. Václavíka a doc. Stránskou, které Slovensko též nejvíce zaujalo. A též za socialismu po r. 1945, kdy se podařilo na filosofické fakultě prof. Chotkovi prosadit, že národopis se stal zkušebním předmětem a zabezpečoval posluchačům již vlastní existenci, vím, že nechybím, řeknu-li, že právě jemu náleží zásluha o to, že pro národopis bylo potom získáno tolik nových adeptů, kolik jich dnes máme k dispozici. Bylo-li možno dříve, za prvé republiky odborně vyškolené mladé národopisce spočítat téměř na prstech jediné ruky, nyní za republiky socialistické vzrostl jejich počet více jak desateronásobně. Vzpomínám např. — na ustavující schůzi nové Společnosti čsl. národopisců, konané v r. 1959, na níž se účastnilo již téměř na sto nových, odborně školených adeptů národopisu; a při tom většina z nich prošla školením Chotkovým. Chotek i když poměrně méně publikoval,²⁹⁾ tím více získával zájemce o národopis a nové své žáky vychovával mluveným slovem, zvláště svými úvodními přednáškami do studia národopisu. Dovedl zájem o národopis vkládat do duší svých nových posluchačů, do té doby o národopisu málo informovaných, jako neklidné sémě, které v zkypřené půdě — poutavostí jeho výkladů — pomalu klíčilo a pak se čím dál hlouběji zakořeňovalo, až tu zbudelo v trvalý, nezničitelný již zájem a vedlo posléze k rozhodnutí v národopise pracovat za každou cenu a po celý život. V tom také třeba hodnotit jeden z největších přínosů Chotkových do našeho národopisu; v jeho žácích bude také nejtrvaleji žít to, co nového do našeho národopisu Chotek donesl; totiž jeho nové odborné metody i poznatky; a zvláště jím vzbuzená snaha náš národopis nadále rozvíjet v jeho stále nové problematice, v nových jeho potřebách a na světové úrovni.

I když snad postoupí jeho žáci jednou za jeho učení dále a neuspokojí se ve všem jen poznatky od Chotka získanými, přece však jejich práce poroste vždy nadále ze živné půdy, kterou u nás zoral, osil a připravil k novému stálému růstu naší národopisné vědy — právě jejich učitel — prof. Chotek.

Při mé poslední návštěvě u profesora Chotka v jeho pražském bytě, kdy jsme přehlíželi jeho celoživotní práci, zauvažoval si též posléze — jak to nazval — o tragedii své národopisné činnosti. Po celý život se vzdělával a sbíral materiál v oboru národopisu a velmi málo — prý — publikoval, alespoň pokud jde o větší a syntetická díla. A když již chtěl posléze přistoupit k zpracování větších monografií, přišla druhá světová válka. Studijní materiál měl tehdy prý uložen ve své pracovně na filosofické fakultě v Praze, jež za okupace byla uzavřena a jemu nepřístupná. A když tam zase po odchodu Němců vstoupil, nenašel tam nic, vše bylo zničeno. Měl

tam — jak mi svěril — přebohatý materiál i z antropologie, získaný na Slovensku dotazníkovou akcí i vlastním měřením, dotýkající se 162.000 dětí,³⁰ z něhož tu též již prý nic nenašel.

Uvážíme-li, jakou jedinečnou příležitost měl profesor Chotek seznámit se s čs. lidovou kulturou ve všech oblastech našeho státu a jaké měl vzácné nadání vyhmátnout její nejdůležitější a nejvýznamnější rysy, pochopíme, jak velká škoda našemu národopisu vznikla z toho, že Chotek z těchto svých přebohatých vědomostí mohl jen tak málo publikovat.

Než přes to ani tu nelze souhlasit s Chotkem, nazýval-li to tragedií své národopisné činnosti. Tím, čím se o náš národopis zasloužil, pojistil si v jeho dějinách zajisté místo nejpřednější, neboť jej postavil na světovou úroveň a dal jeho dalšímu vývoji pevný a trvalý základ, na němž budou stavět i doby budoucí.

Mám-li charakterisovat Chotkovu činnost v našem národopise na konec v shrnující zkratce, zdá se mi, že bych to vystihl nejlépe příměrem; tj. porovnáním s dílem architekta projektanta, jehož úkolem bylo vypracovat projekt pro budovu moderního našeho národopisu. Nežli přistoupil k vlastnímu dílu, získal si k tomu potřebnou, co nejširší odbornou erudici, a to jak důkladným seznámením se s vlastním rázem naší lidové kultury po všech stránkách a po celém území, tak i důkladným studiem metodiky u nejvyspělejších vzorů u nás i v cizině. Z toho vznikl teprve jeho náčrt, velkorysý projekt, provedený v hlavních rysech, v němž uplatnil Chotek své veškeré osobní nadání, záležející v bystrých — a kdyby to neznělo jaksi upřílišeně, řekl bych někdy až geniálních postřezích, aby nárys budovy, jím navržené co nejdůstojněji tuto vědu u nás reprezentoval. V tom byl spatřován též vždy hlavní projektantův úkol. Ostatní práce, spojené už s vlastní výstavbou, jako vypracování detailů, kontrola, propočty, materiál a stavba sama, to přechází obvykle do úkolu již jiných pracovníků; v našem případě jeho žáků a všech dalších pokračovatelů na stavbě této budovy v budoucnosti. Co tito jeho žáci od něho získali, aby se v tom co nejlépe osvědčili, o tom jsem se již dříve podrobněji zmínil.

I já sám vděčím prof. Chotkovi, jakožto svému učiteli, velmi mnoho za to, co jsem z jeho výkladů pro svou práci čerpal, a vždy mu za to zůstanu vděčen³¹⁾

P o z n á m k y :

1) Proto jsme dost těžce nesli, že čeští profesori do Bratislavy většinou jen zajížděli (říkalo se jím „kufříkoví profesori“); stávalo se, že z přerůzných příčin přednášky odpadaly. Také jsme u Chotka kolokvovali ze všeobecného národopisu. Pamatuji si, že mi Chotek k zopakování látky dal

Kurzovu příručku. Své přednášky Chotek dokládal tehdy ilustracemi z díla Georga Buschana *Die Sitten der Völker*, neboť už tehdy zakládal vynikající seminární národopisnou knihovnu, posháněnou jmenovitě z Německa, kam za tím cílem tehdy dojížděl. Chotek byl také r. 1922 promotorem při doktorátu Jana Húska, což se okázale slavilo, poněvadž to byl první doktorát na této fakultě. — Náš český triumvirát, když v Bratislavě došlo k založení Vlastivědného muzea, v němž předsedou správní rady byl Fedor Houdek, založil tam národopisný odbor. Na tom však Chotek žádné účasti neměl, protože pracoval tehdy úžeji se Slovenským národním muzeem v Martině. Dr. Václavík převzal potom funkci kustoda národopisných sbírek a když se Vlastivědnému muzeu dostalo vlastní reprezentační budovy při Dunaji, instaloval tu velmi zdařilou expozici západoslovenského lidového umění. Tehdy jsme také s Chotkem jednali, aby na Slovensku došlo k organizaci pracovníků, kteří by se ujali vypracování národopisných oblastních monografií na způsob Moravského Slovenska, ale toto úsilí nemělo úspěch. Chotek také nikdy neprojevil snahu vytvořit z čs. národopisců jednodušší kolektiv, řízený z centra vedoucí osobností, jak tomu bylo např. u archeologů. Chotek se také řídce účastnil hromadných pracovních symposií, a neúčastnil se také Kongresu slovanských geografů a etnografů.

2) Sám se pamatuji, že v r. 1912, kdy jsem poprvé byl v Martině na Augustových oslavách a podnikl odtud studijní cestu za národopisem na Oravu, Dětvu a do Lipova, že jsem byl hostem u tamních slovenských předáků, na které jsem v Martině dostal doporučení.

3) Chotek při svém odchodu jím vybudovanou a jedinečně bohatou seminární knihovnu národopisnou z Bratislavy celou odstěhoval do Prahy, takže jsem musel začínat úplně z ničeho a bez haléře subvence. Mnoho knih jsem tehdy získal darem od českých a slovenských nakladatelství. Také z býv. ústavu při semináři prý tam vybudovaného, nic tu nezůstalo, než jediný obstarožný a nepoužitelný již projekční aparát.

4) Když jsem jednou k tomuto jedinečnému umění Chotkovi gratuloval, přiznal mi, jak kdesi venku na schůzi městského výboru měl také takový úspěch, že jeho předseda po skončení mu poklepal na rameno a řekl: „Pane profesore, vy jste se úplně minul ve svém povolání. Kdybyste byl řezníkem, dovedl byste každého sedláka umluvit tak, že by vám prodal svou krávu skoro zadarmo a mohl jste být už dávno milionářem“.

5) Je to jeho článek Význam národopisu ve spolupráci s ostatními vědami historickými (*Český lid* 53, 1966, str. 271—293).

6) Pro lepší pochopení stavu našeho národopisu v období, kdy Chotek nastoupil docenturu na pražské universitě (v r. 1912), nutno se zmínit podrobněji o činnosti doc. Em. Kováře v tomto oboru. Ta byla až doposud málo zhodnocena, ač je velmi důležitá, neboť představuje první úsilí posta-

vit náš národopis na pevnější vědecký základ. Z toho důvodu uvádím tu vybraná data, čerpaná z posmrtné vzpomínky jemu věnované J. Zubatým. (Národ. sborník IV, 1899, str. 188—193). Em. Kovář (1861—1898) se habilitoval na pražské universitě r. 1886 z oboru všeobecného jazykozpytu. Ale že měl i živý zájem o národopis, účastnil se velmi účinně i příprav k uspořádání Národopisné výstavy, konané v Praze r. 1895. Získal si věhlas národopisného odborníka a proto ve výstavním výboru zastával funkci generálního tajemníka; když došlo k založení Národopisné společnosti československé r. 1893 byl až do svého brzkého úmrtí (1898) jejím vědeckým jednatelem. Během příprav k výstavě cestoval po českých zemích, aby získal celkový přehled a také vhodné výstavní objekty i spolupracovníky. O národopis se zaujal již předtím za svých vysokoškolských studií. Vládní dotací bylo mu umožněno dosíci v něm důkladnějšího školení odborného na universitách v Lipsku a v Berlíně, kde v r. 1889—1890 vedle filologie sledoval i přednášky z antropologie a etnologie. Obeznamoval se tam i se sbírkami národopisnými v museích. K národopisu byl přiveden studiem o pravlasti kmene indoevropského; tuto otázku se snažil řešit nejen na podkladě jazykozpytu, nýbrž i národopisu. Tím dospěl též k problematice o původu Slovanů a dotýkal se tu i národopisu (srov. jeho stať v Čes. revui I, str. 448—461) a též článek Jazykozpyt a pravěk národů (Listy filologické 1884) a Pravlast národů indoevropských (Osvěta 1886 a v Živě r. 1891). Proto jako docent (ale bez úředního příkazu) rozšířil své universitní přednášky vedle filologie též na národopis, který do té doby na universitě nebyl přednášen. Kovář konal tu tehdy přednášky a cvičení z národopisu na tato témata: Národopis, O lidovědě, Národopisná čtení, Čtení o etnologii (1887), Pomocné vědy jazykozpytu, O mythologii, Jazyk a národ, Náboženství různých národů, Primitivní národy, Literatura o národnosti, Počátek rodiny ad. Z oboru národopisu publikoval též řadu článků; z nich nejdůležitější jsou Nástin dějin ethnologie (Athenaeum I, 1891) a Přehled dějin folkloristiky (Národopisný sborník čs. I, 1897, str. 71—109); v něm se dotýká důležitějších prací, obírajících se též otázkami teoretickými a metodickými. Neomezuje se tu pouze na přehled našich prací, nýbrž — z důvodů srovnávacích — připojuje i pojednání o národopise jiných slovanských národů jmenovitě Rusů, Jihoslovanů, Lužických Srbů a Poláků. Pod termínem „folkloristika“ rozumí všechny obory národopisu, vyjímajíc speciální obory kultury hmotné (jako stavby, kroje ap.), jichž se tu nedotýká. Chystal se v tom ještě pokračovat, ale předčasný skon jeho života tomu zabránil. Velmi důležitou je také jeho stať Národopis a úkoly Národopisné společnosti čs. (Národ. sborník I, 1897, str. 1—13), v níž podrobně nastínil program naší národopisné encyklopedie, která měla být konečným cílem vědeckých úkolů NSČ daných jí do vínku při jejím založení. Byl tedy docent Em. Kovář zaujat otázkami, jimiž se obíral i prof.

Niederle ve svých Starožitnostech (od r. 1891) a oba byli významnými činiteli při chystání Národopisné výstavy a také při organizaci Národopisné společnosti. Dalo by se očekávat, že by se byl stal velmi významným představitelem našeho vědeckého národopisu, kdyby předčasný skon mu v tom nezabránil. Po jeho smrti se prof. Niederle ohlížel proto po jeho následovníku a našel jej ve svém žákovi, Chotkovi, na jehož vývoj národopisných zájmů intensivně potom zapůsobil. Docentovi Kovářovi nutno však přiznat zásluhu, že spolu s Niederlem již před Chotkem se pokusil postavit náš národopis na vědecký základ v duchu tehdejší mezinárodní vědy a že již v letech devadesátých minulého století konal přednášky z oboru národopisu a folkloristiky na pražské universitě.

7) Srov. Chotkův článek Lubor Niederle — jeho osobnost (Nár. věst. čs. XXXI, 1949—1950, str. 5—13), kde podrobněji sleduje jeho život a vývoj jeho zájmů o národopis jakožto pomocné vědy k archeologii. Uvádí tu též data o jeho práci na Slovanských starožitnostech. Srov. též jeho článek Význam Lubora Niederla v čs. a slovenském národopise (Slovenský národopis III, 1955, str. 504—518).

8) Srov. článek doc. D. Stránské Dílo univ. prof. dr. Karla Chotka (Nár. věst. čs. XXXII, 1951—1952, str. 225—234), který je nejobširnějším pojednáním o Chotkovi do té doby. Je také autorkou článků o Chotkovi v obou Naučných slovnících, Ottově i Masarykově. Z jiných článků o Chotkovi lze tu ještě uvést tyto: Albert Pražák, Pozdrav prof. Chotkovi (NVČ, XXXII, 1951) 52, str. 244—245) a čl. Pozdrav prof. dr. Karlovi Chotkovi k 75. narozeninám (tamže, XXXII, 1956, str. 172).

9) Národopisu se ve svých přednáškách dotýkal, a to značně široce, na pražské universitě před Chotkem již též docent E. Kovář od r. 1896. Sr. pozn. č. 6.

10) O antropologii se Chotek, jak mi sdělil, zaujal prý hlavně proto, že byla naděje získat profesuru po prof. Matiegkovi; odmítavým posudkem k jeho „objevu“ lebky Žižkovy si však to Chotek prý znemožnil.

11) Po jeho odchodu do Prahy z Bratislavy se z tohoto zařízení Ústavu nic nezachovalo. Sr. pozn. č. 5.

12) Při jednom takovém výzkumu, jehož účastníky byli také J. Mjartan a D. Stránská (v obci Zliechov u Čičman) zažil však Chotek překerní příhodu a trapnou zkušenost s antropologickým měřením; to se týkalo tamního školního dorostu, při němž došlo k panice: vesnický lid, který smysl akce nechápal, poštván byv některými neuvědomělými činiteli, že při tom prý svlékají i dospívající děvčata a tropí s nimi podivné kejkle, se srotil a přitáhl ke škole, kde ohrožoval výzkumovou četou. A jen díky autoritě tamního učitele a faráře nedošlo tam tehdy k násilí.

13) Obširněji jsem se zabýval tímto námětem v článku Činnost prof. dr. Karla Chotka v Národopisné společnosti československé (Nr. věst. čs. XXXII, č. 3/4, 1951/52, str. 235—243).

14) Sr. o tom bližší data v pozn. č. 16.

15) Viz o tom podrobnější data v mém článku K otázce formování etnografických oblastí (Zprávy Gottvaldovského muzea 1966, str. 156—181, kde je vypracována i mapa Chotkem navržených oblastí.

16) Srov. data o Cerovu na str. 10.

17) Srov. pozn. č. 13. Viz též článek v Drobných zprávách o činnosti NSČ za období německé okupace (Nár. věst. čs. XXXI, 1949/50, str. 121 až 130).

18) Srov. pozn. č. 13.

19) NSČ, aby uctila jubileum svého dlouholetého předsedy v r. 1951, označila XXXII. roč. Nár. věstníku co Sborník věnovaný univ. prof. dr. Karlu Chotkovi k sedmdesátým narozeninám. Tam vyšly i některé jubilejní články o Chotkovi, na př. doc. Stránské aj. Srov. též pozn. č. 31.

20) Srov. k tomu zprávu dr. Kramaříka Reforma studia národopisu na filosofické fakultě university v Praze (NVČ XXXI, 1949/50, str. 130—131) a další data v čl. Nová organizace národopisného studia na Karlově universitě (tamtéž, str. 131—133) a zprávu L. Barana (tamtéž, str. 133—134).

21) Srov. o tom bližší data v Drobných zprávách o činnosti NSČ za okupace (NVČ XXXI, 1949/50, při názvu Národopisný ústav str. 128—130).

22) Týká se horského typu domu v Jablunkovské oblasti; vyšel v Českém lidu (I, 1946, str. 141—147).

23) Sledoval i dění v muzeích a v r. 1965 napsal článek Nová úprava sbírek Národopisného oddělení Národního muzea (Čes. lid 52, str. 176 n), v níž při této reinstalaci vzpomíná i prvotní expozice.

24) Z Chotkova velmi bohatého fotografického materiálu vydatně doplňovala NSČ své fotografické archívy, a podobně Národopisný ústav SAV v Bratislavě a ÚEF ČSAV v Praze.

25) O významu tohoto svého učitele uveřejnil Chotek tehdy článek Lubor Niederle a národopis (Český lid 52, 1965, str. 257—266). Srov. o něm také Chotkovu vzpomínku (v Lid. demokracii, 19. X. 1952) pod titulem Z celé duše věřil národu.

26) R. 1965 publikoval Chotek v nestránkované příloze Čes. lidu (za str. 160) 16 fotografických reprodukcí (stavby) z obce Ploština (okr. Gottwaldov), pořízených ještě před jejím zničením nacisty. Připojil k tomu jen zcela stručnou legendu. Fota tato přešla do ÚEF ČSAV.

27) O této vědní disciplíně Chotek uveřejnil stať Přehled všeobecného národopisu (v revui Anthropologia, sv. II., Supplément, r. 1924).

28) Toho se Chotek dotkl též v posledním svém článku Význam národopisu ve spolupráci s ostatními historickými vědami (r. 1966 v Čes. lidu).

29) Toho si byl Chotek dobře vědom a nezastřeně to sám přiznával. Ale všestranné jeho zájmy za období jeho vrcholné činnosti jej od toho odváděly. A později, když se z toho uvolnil, oční choroba (šedý zákal) mu v tom po několik let bránila. Teprve po dvou zdařilých operacích mohl zase se ke svým pracem vracet, ale až koncem života. Bylo mu též vytýkáno, že nikdy neprojevil snahu o to, aby naše etnografy sjednotil ve větší jednotný, kolektivní pracovní celek, — jak se to např. osvědčilo v archeologii — jemuž by stanovil základní úkoly a přidělil k dosažení toho jednotlivým pracovníkům příslušné práce (např. aby se dospělo k vypracování většího společného syntetického díla neb monografií z čs. národopisu). Když jsem jednou o tom s Chotkem hovořil, postěžoval si na to, že za daných poměrů, kde každý sleduje jen svůj vlastní cíl, není něco takového možné dosíci.

30) R. 1923 publikoval Chotek v revui Šafaříkovy společnosti Bratislava stať Ethnické rozdíly v anthropologii dítěte, zpracovanou z tohoto materiálu. Srov. pozn. č. 24.

31) Stať tato byla napsána k oslavě Chotkových 80. narozenin na výzvu k tomu ustanoveného výboru, a na oslavě byla též mnou přednesena. Ale pro její obsáhlost nemohla být tehdy publikována. Proto vychází až dnes, poněkud přepracována a doplněna o nová data z poslední doby Chotkova života. Pramenem, z něhož jsem čerpal nová, dosud neznámá data o jeho životě za dětství, studií, poměrech rodinných, prvých jeho cestách na Slovensko, jakož i o jeho plánech z poslední doby, byly mé rozhovory s ním u něho v bytě, kdy jsem chystal tuto práci. V těch případech jde také o data mně jím osobně sělená. Jinak mnoho základních dat o životě a činnosti Chotkově a jejím významu přinášejí stati doc. D. Stránské, J. Kramaříka, L. Barana, V. Scheuflera, J. Mjartana a E. Baláše.

Jednota národopisné vědy^{*)}

JAROMÍR JECH

Zachytit mizející svět a zachytit měnící se svět patří k současným, nejaktuálnějším úkolům nejedné disciplíny a důležité místo při jejich realizaci přísluší národopisu. Pozorujeme zde tendenci, která představuje jakéhosi společného jmenovatele, tendenci, již se vyznačuje práce v řadě národopisných pracovišť. Jde totiž konkrétně o to, ve zvýšeném úsilí podchytit jednotlivé jevy lidové kultury, pokračovat v dokumentaci, doplňovat dosavadní fondy, evidovat či katalogizovat získaný materiál. Uvědomujeme si při tom, jak třídění tohoto materiálu naráží na různá úskalí a jak se při klasifikaci nejednou nevyhneme zjednodušování, schematismu. Vždy totiž neoperujeme s produkty tzv. čistými, nýbrž přechodovými anebo značně složitými, které se vymykají běžným šablonám. Tak tomu je ovšem vždy, ať už běží o klasifikaci ve stejné časové rovině anebo v historickém vývoji. Platí to i pro periodizaci dějin vědy, pro vytyčování jejich mezníků či dominant, pro povšechnou charakteristiku jejich období. Budiž nám však dovoleno dopustit se určitého zjednodušení a říci, že ve vývoji novodobé vědy možno rozeznávat tři hlavní etapy:

1. Období národního obrození, kdy se formovala řada věduých disciplín, mezi nimi i náš obor.
2. Poslední desetiletí minulého století, která znamenají prudký rozvoj věd, zejména přírodních.
3. Období po druhé světové válce, kdy na jedné straně větší měrou a tempem daleko rychlejším než dříve dochází k specializaci a vyčleňování dalších vědních oborů a na druhé straně k likvidaci hranic mezi vědními odvětvími, a to nejen uvnitř věd přírodních a uvnitř věd společenských, humanitních, nýbrž i mezi těmito dvěma hlavními skupinami.

Zatím co dříve měl každý vědní obor takřka přesně nebo zcela přesně vyhraněné metody, dochází nyní k vzájemným výpůjčkám, takže nejedno

^{*)} Příspěvek ředitele Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV dr. Jaromíra Jecha, CSc. byl přednesen jako hlavní referát na celostátní konferenci čs. národopisců, která se konala 4. a 5. 9. 1967 v Martině.

odvětví má někdy téměř na výběr pestrý repertoár vědních postupů. Tedy stručně: V současné době jsme svědky stále rostoucího počtu vědních oborů a zároveň svědky vzájemného splývání. Jinými slovy dochází k osamostatnění a zároveň k ztrátě samostatnosti. Je to postup nakonec přirozený, správný. Jen tak lze dojít k plnějšimu, objektivnějšimu poznání, jen tak může věda plnit svou primární funkci gnoseologickou. Avšak současně v sobě skrývá veliké nebezpečí: Souvisí-li nejrůznější vědy mezi sebou, splývají-li takřka v jedno, nerýsuje-li se už viditelně demarkační čára mezi nimi, pak z druhého konce pozorováno může tato souvislost všeho se vším znamenat i nesouvislost ničeho s ničím. Za takových okolností jako bychom vyplouvali na širé, nepřehledné a nedohledné moře, kdy nebude rozšiřováno, že přece jenom některé úseky vědeckého bádání měly a mají k sobě blíže a jiné zase jsou od sebe vzdálené. Tato slova platí podle mého soudu ze společenských věd snad v největší míře o etnografii a folkloristice.

Vztahy etnografie a folkloristiky k jiným vědním oborům byly, pravda, vždy zdůrazňovány. Upozorňovalo se např. na relace s archeologií, s literární vědou, hudební vědou a dějinami umění. Nechyběly ani hlasy, že studium příslušných oblastí lidové kultury organicky patří právě do sféry některé ze jmenovaných věd. Avšak snad nikdy nedostávala se podobná tvrzení, byť jejich jádro nebylo zcela nesprávné, tak do popředí jako právě dnes, kdy tezí o padání hranic mezi vědními obory se vytvářela situace zcela paradoxní: Podtrhoval se význam svazku s jinými obory a nevidělo se pouto základní, které nerozlučně pojí etnografii a folkloristiku. Tedy svým způsobem jednak odstranění hranic, jednak jejich vytýčení právě mezi etnografií a folkloristikou.

Nechci evokovat zažehnané nebezpečí administrativního opatření, po němž by nastalo rozptýlení, roztržštění etnografických a folkloristických snah, kdy část oboru by byla studována např. v instituci literárněvědné, jiná část v hudebněvědné, další v sociologické atd. Spíš mám na mysli, že by bylo ohroženo to hlavní, poznání věcí samých, jejich široké a všestranné studium. Věda by se tak nutně stala jednostrannou, poněvadž by zkoumaný jev nemohla osvětlit náležitě ze všech úhlů. Nechci tvrdit, že např. sociolog nemůže zkoumat lidovou kulturu, stejně tak jako historik, filosof atd. Avšak badatelé těchto vědních disciplín mohou lidovou kulturu studovat pouze ze svého zorného pole a řada dalších problémů jim nutně uniká, pokud nepřekročí hranice své vědy.

Naproti tomu národopisec v pravém slova smyslu postupuje zcela jinak. Báze, z které vychází, je odlišná a zároveň společná pro zkoumání kteréhokoliv úseku lidové kultury. Nutně vidí nebo alespoň měl by vidět celistvost lidové kultury, celistvost, která by vzala za své, kdyby měl být

předmět etnografie a folkloristiky včleněn a rozložen do různých disciplín. Nechceme hledat spojitosti mezi jednotlivými stránkami lidové kultury stůj co stůj. Víme sice např., že v tzv. národopisně zachovalých oblastech možno nejednou zachytit v proporcionálním množství a v ekvivalentní životnosti současně lidový oblek v tradičním slova smyslu, lidové zvyky, lidovou píseň a lidová vyprávění, avšak nejednou se přesvědčujeme, jak tyto složky nemusí být bezpodmínečně vázány na sebe, jak třeba intenzivní život lidové povídky nemusí samočinně znamenat, že oblast je zajímavá i svým krojem. Promiňte, že uvádím vlastní zkušenost: Oblastí, kde se až do nedávných let v míře nepřeborné udržely lidové povídky jako náhrada za českou knihu, která byla z různých příčin nedostupná, byl Český koutek Kladska. Naproti tomu po jiné národopisné stránce jsme namnoze mohli zaregistrovat naprostou nivelizaci. Vymizel i lidový zpěv, který ještě J. Š. Kubín podchytil ve značném bohatství, zanikly zvyky, o kterých psal, a zvlášť nivelizace postihla lidový oděv, a to snad v mnohem větším stupni než v přilehlých oblastech na druhé straně hranic.

Disproporcionálnost tohoto druhu, byť sebečastěji zjišťovaná, ovšem nikterak neznamená, že bychom měli pouštět ze zřetele spojitosti, které by badatel z jiných vědních oborů stavěl do pozadí nebo nevědomky přehlížel. Někdy naopak i zmíněné jevy lidové kultury spolu tak těsně souvisí, že existence jednoho je podmíněna druhým. Zdaleka není výjimkou, jak se dříve soudilo, že lidový vypravěč bývá i dobrým zpěvákem. Naopak získáváme četná svědectví o talentech vskutku všestranných. Nejeden z našich informátorů totiž nespojuje v sobě jenom oboje nadání, ale projevuje i zájem další, je např. též výtečným divadelním ochotníkem nebo udržuje jako družba na svatbách nejeden zvyk.

Mám však na mysli ještě něco jiného, komplexní přístup k zkoumaným jevům také z jiného hlediska. K jejich širokému a objektivnímu objasnění nelze dospět, vyabstrahujeme-li příslušný jev a vytrhneme-li jej z živé půdy, v které se rodí, regeneruje a přeměňuje a samozřejmě také odumírá. Vytrhneme-li jej z kontextu života lidu, necháme-li stranou, co ten či onen jev v životě lidu znamenal či dosud znamená, jak se vyvíjel v souvislosti s celým lidovým prostředím, jak toto prostředí odrážel, jak vyhovoval vkusu a zájmu lidového člověka. Tyto momenty funkční, ekologické a vývojové nechává např. historik umění, literární vědec či hudební vědec bez povšimnutí, a naopak toto celkové pozadí, bez něhož je studovaný jev nemyslitelný, nesmí unikat národopisci. Ale po pravdě řečeno, i když se tento požadavek zdá pro národopisnou práci něčím samozřejmým a nezbytným, přece jenom se i v našem okruhu setkáváme s pracovníky, kteří k němu příliš nepřihlížejí nebo jej zcela opomíjejí. Aby nám bylo dobře rozuměno: Nechceme prohlašovat, že badatel má orientovat svůj výzkum výhradně na studium lidového života, na studium lidového prostředí, které je předpo-

kladem existence toho či onoho národopisného jevu, a vlastní jev nestudovat nebo jen okrajově. Předmětem našeho bádání musí zůstat i nadále lidová kultura, ale pokud si v speciálních případech nevybíráme jen některé dílčí otázky, nesmí být viděna izolovaně, bez své existenční základny. Takový přístup k materiálu považujeme za ryze národopisný a jím se odlišuje právě národopisné bádání od jiných věd, které si mnohdy volí národopisné objekty ke svému studiu.

Strukturální celistvost lidové kultury a komplexní přístup k studiu zkoumaných jevů nejsou ovšem jedinými aspekty, které spojují etnografii a folkloristiku. V současném národopisném snažení do popředí vystupují různé otázky, které jsou kvalifikovány jako velmi naléhavé, při čemž je zajímavé, že s jejich akceptováním přicházejí různí národopisní pracovníci na sobě nezávisle. K těmto otázkám patří snad na prvním místě studium společenských vztahů, těsně souvisící s problematikou, o které právě byla řeč. Jejich poznáním možno dojít k poznání samé podstaty lidové tradice, k tomu, jak dochází k výměně a odevzdávání kulturních hodnot a zkušeností. Pravda, někteří naši etnografové přímo se na studium společenských vztahů soustřeďují a vidí v něm svůj výhradní úkol, popřípadě výzkum tohoto druhu dominuje při zpracování některých témat, například rodinného a společenského života. Avšak nutně je musí respektovat i všichni další pracovníci, a i když se neomezují jenom na ně, musí v něm spatřovat studium pomocné, bez něhož by zkoumaný jev a jeho život v lidovém společenství neobjasnili do hloubky.

Jiný komplex problémů má na první pohled charakter disparátnosti, nicméně jednotlivé otázky jsou navzájem pevně spjaty a nelze je řešit izolovaně. Jde o problémy adaptace, asimilace a akulturace, jakož i o interetnické vztahy a o problematiku národní specifičnosti. Ani dřívější etnografie a folkloristika je neopomíjely, avšak do čela národopisných snah přicházejí teprve v současné době. Nemohu vypočítávat všechny příčiny. Zmíním se jen o dvou:

Prudké pohyby obyvatelstva po druhé světové válce, národnostní otázka a zvláště otázka o osudu a postavení národnostních mešin, stejně tak jako změny v lidové kultuře, navazování tradičního na netradiční, přizpůsobování převzatých, cizích forem novým podmínkám i transfer domácích forem do jiného prostředí, vyvolaly zvýšený zájem o tuto širokou tematickou sféru v celém evropském národopisu.

Druhá příčina souvisí s revizí dřívějších srovnávacích postupů. Víme velmi dobře, jakých unáhlených, apriorních závěrů se věda dopouštěla zvláště při vytyčování národně specifických rysů lidové kultury. Neměla spolehlivou srovnávací základnu a jako národní znak se kvalifikovaly projevy, které ve své podstatě byly společné též jiným národům. Na druhé

straně formalistní komparatistické postupy nutně vedly ke skepsi, zda národně specifické rysy lidové kultury vůbec existují. Proto v poslední době národopisci jak ze socialistických, tak z kapitalistických zemí, ne jednou výslovně upozorňují, že srovnávací postupy musí být zcela konkrétní, zbavené nahodilosti. Tím víc se jako aktuální jeví výzkum interetnických vztahů, chápaný povětšinou jako kontaktologické studium lidové kultury národů spolu souvisejících ať už přímo geograficky nebo historicky v širším slova smyslu. Pohybuje se tedy na rovině styků mezi jednotlivými národy a konkrétní projevy lidové kultury, zjištěné u těchto národů, pojímají se povětšinou jako výslednice těchto vzájemných vztahů. Po pravdě řečeno, nelze tvrdit, že toto interetnické studium je všude stejně chápáno. Badatelé v jiných zemích, např. též v SSSR, zkoumají otázku z pozic typologických, které se v podstatě kryjí s tezí o polygenezi těch či oněch oblastí lidové kultury. Nemůžeme se na těchto místech pouštět do polemiky. Poznámávám pouze, že typologická hlediska apriorně nezavrhneme, ovšem budeme jim dávat přednost spíše při zjišťování širších souvislostí internacionálních než užších spojitostí interetnických. Kromě toho první ani druhá eventualita se nemůže omezovat jenom na jeden pohled. Jinými slovy, ve zjednodušení možno národopisný jev určit jednoznačně jako typologický nebo kontaktový, namnoze však třeba charakterizovat jej jako kontaktově-typologický a jindy jako typologicko-kontaktový. Bude-li nutné, vrátíme se k otázce konkrétním příkladem ještě v diskusi.

I když v pojímání a interpretování některých otázek mohou se tedy objevovat různá stanoviska, přece jen společné je jejich akcentování a stavění do centra vědeckého snažení. Děje se tak téměř mimoděk, samočinně. Jindy si více uvědomujeme, že jsme některé úseky dříve zanedbávali, a úmyslně je nyní posunujeme rovněž do středu odborných zájmů. Patří k nim i studium estetických otázek. Zde stále jako bychom ještě neušli kus cesty, nýbrž v rozpacích stáli spíše na jejím začátku. Alespoň kvantitativní zastoupení prací nesených tímto směrem zůstává v celkové rozloze národopisných snah pořád ještě nízké. Aby nedošlo k nedorozumění: Zdaleka u nás nechybějí práce zabývající se lidovým uměním v širokém slova smyslu, uměním slovesným, hudebním, tanečním a výtvarným. Ale v jakém stupni řeší otázky skutečně estetické anebo otázky uměleckosti? Myslím, že je správné, když se např. přednedávnm z naléhavých příčin vydělila, vyčlenila při výzkumu lidové kultury Karpat zvláštní komise pouze pro lidové umění, jejíž práce bude tímto směrem orientována, i když lze namítat, že hlediska estetická nelze v plné míře zkoumat bez znalosti postupů technologických. Ale právě dřívější soustředění na technologickou stránku jako by svazovalo ruce, či vlastně mysl, jako by nedovolovalo přenést se dále a dospět nakonec k soubornému nástinu základních estetických principů lidového umění.

Jak však poznamenáno, i zde se situace mění. V souhrnu tedy možno říci, že důrazem na aktuální a dříve zanedbávané problémy přispíváme rovněž k hlubšímu, všestrannějšímu a pravdivějšímu poznání a přinášíme ne jeden závažný podklad k hlavnímu cíli, ke kterému směřuje naše generace národopisných pracovníků, k dějinám české a slovenské lidové kultury. K tomuto ústřednímu tématu se jistě vrátí následující referát. Přestávám proto pouzera upozornění, že úkol „Dějiny lidové kultury“ je pojmenován zatím pracovní. Bylo by sice velmi žádoucí, abychom již dnes měli přesnou představu o konečném výsledku, o konečné podobě zpracování. Stanovení definitivní koncepce by však za dnešních podmínek bylo značně předčasné. Největší potíží spočívá v tom, že materiál, s kterým pracujeme, je relativně mladý, resp. získaný zejména v dvou posledních stoletích. Uvědomujeme-li si ošemetnost rekonstrukcí, byť na vědeckém základě, dále mezerovitost v materiále shromážděném za staletí dřívější, ale i během současných výzkumů, pak tím více na povrch vystoupí problematičnost či možnost napsání souborného, skutečně historicky pojatého díla o dějinách lidové kultury.

Při řešení aktuálních otázek naší vědy stýkají se jednotliví pracovníci navzájem ještě jinak. Jejich práce nutně musí přihlížet k metodologickým a faktografickým výsledkům jiných disciplín, hlavně společenských věd. Při sledování jednotlivých jevů lidové kultury v jejím vývoji poukazují na těsnou příbuznost našeho oboru s historií, i když s ní komplex lidové kultury nesouvisí rovnoměrně ve všech částech. K historii v užším slova smyslu má nejbližší studium materiální kultury. Naproti tomu studium duchovní kultury, zejména folklórní, nutně se přiklání již k uměnovědám, s jejichž úzkým záběrem však na druhé straně nemůžeme vystačit, jak jsme se ostatně už zmínili.

Jestliže národopis nechce přestávat jenom na jevové stránce, tzn. jestliže se nechce omezovat např. na studium lidových staveb jakožto objektů bez širších, „biologických“ souvislostí nebo na studium lidového obleku bez spojitostí s jeho nositeli, pak nutně se musí blížit k postupům běžným v sociologii anebo sociální psychologii. Tímto způsobem je totiž možné podchytit uvedený kontext, v kterém různé projevy lidové kultury žijí. Podobně jako ve vztahu k historii ani tentokrát není pozornost národopisce k sociologii zaměřena stejnoměrně. Maxima dosahuje při speciálním studiu společenských vztahů.

Stručně řečeno, snaha o chápání lidové kultury jakožto celku, úsilí zkoumat lidovou kulturu s jejím společenským pozadím, vyzdvihování, vědomé i nevědomé, náléhavých otázek současné vědy, jakož i relativně pevné pouto k některým společenskovědním disciplínám spojují etnografii

a folkloristiku na společné základně, vytvářejí její jednotu. Dopouštěli bychom se však chyby, kdybychom si tuto jednotu představovali jako nivelizovaný celek. Každý úsek národopisného bádání má své základní problémy, uvnitř celku lidové kultury jsou diferencovány její jednotlivé jevy, a zároveň i postupy při jejím zpracování nebývají vždy stejné. Proto nesmíme jednotu národopisné vědy chápat ve smyslu uniformity, jak ještě jednou poukážeme, ale ve smyslu široké diference, která samozřejmě nejde zase tak daleko, aby mezi hlavními úseky, tj. mezi etnografií a folkloristikou, stávala nepropustná přehrada.

Může se nyní vynořit dotaz, zda bylo vůbec správné, když jsme z národopisné vědy vyčlenili folkloristiku jako relativně samostatný obor. Otázka je velmi složitá. Především je nutné si uvědomit, že národopis zpočátku vznikl a rozvíjel se hlavně jako folkloristika a že studium materiální kultury je podstatně mladší. Jinými slovy folkloristika reprezentovala národopis, etnografii, bylo mezi nimi takřka rovnítko. Již touto skutečností si folkloristické bádání získalo zvláštní postavení. K tomu pak ještě přistoupila okolnost, že folkloristika, zejména slavná, používala zvláštních metod, že interpretovala folklórní skladby převážně jako součást literatury, a že nechávala takřka ladem, alespoň ve svých čelných představitelích u nás, průzkum společenského pozadí. Tím se vlastně zřetelně oddělovala od etnografie, zvláště pak v době, kdy se o slovo začalo hlásit bádání o kultuře hmotné. K rozdělení či vyčlenění definitivně došlo v posledním dvacetiletí, když v úsilí o marxistickou metodologii jsme mylně přejímali i pojetí sovětské, které etnografii a folkloristiku od sebe výrazně oddělilo a navíc folkloristiku zjednodušeně klasifikovalo jako speciální větev literární, resp. hudební vědy. Tím se stalo, že zatímco od národního obrození folkloristika byla etnografií, nyní se etnografií začalo rozumět něco úplně jiného než folkloristika.

Jestliže tedy hovoříme vedle sebe o etnografii a folkloristice, musíme v tomto rozlišování spatřovat jednak projev vnitřního rozvoje národopisné vědy, jednak, a to především, symptom určitého údobí. Obě pojmenování považujeme za diskusní, takže bude zapotřebí, abychom se jich později v našem referátu ještě dotkli. Dříve však musíme dokreslit celkový obraz šíře, rozsahu národopisné vědy, která se nevyčerpává jenom etnografií a folkloristikou, tak jak je chápeme v našich podmínkách.

Národopis zdaleka není jen disciplínou tzv. národní, jen vědou o lidové kultuře vlastního národa, oborem, který Němci nazývají *Volkskunde* a který odlišují od studia, zahrnujícího další společenství, ať už všech národů světa nebo hlavně společenství mimoevropská na nižším stupni vývoje. Pro tuto větev bádání používají, jak známo, pojmenování *Völkerkunde*. Pokud *Völkerkunde* je pouhým pracovním názvem, nelze nic namí-

tat. Nesouhlas však nutno projevit tehdy, když se přehlíží souvislosti, když se tříští jednotný — ovšem i tentokrát vnitřně diferencovaný — komplex a když se Völkerkunde čili obecný národopis vyčleňuje z celkového rámce.

Primární důvod pro spojení Volkskunde a Völkerkunde v organický celek vyvěrá z okolnosti, že předmět studia je v obou případech týž. Jak Volkskunde, tak Völkerkunde — promiňte, že pro stručnost budu i nadále používat německých termínů — zkoumají určitá teritoria, určité regiony, první i druhá jsou tedy regionálním národopisem. Rozdíl spočívá pouze v tom, že v jednom případě máme co činit s regionem domácím a blízkým, v druhém případě s regionem vzdálenějším. Neobstojí ani poukazy na různé stupně společenského vývoje. Cožpak národopis nesleduje lidovou kulturu v celém historickém vývoji? A dále: Což jednotlivé národní etnografie v Evropě mají k dispozici společenství vždy na stejném stupni? Může nakonec i etnografie jednoho jediného národa nepřihlížet k členitosti svého terénu v uvedeném smyslu? Může pouštět ze zřetele nerovnoměrný vývojový proces ve svých oblastech?

Pro jednotu ovšem mluví i další důvody. Jak už jsme poznamenali, naše znalost české a slovenské lidové kultury v celé její rozloze je časově omezena na 19. a 20. století. Ze starších období se dochovaly pouhé zlomky, pouhá membra disiecta, pouhé střípky s celkové budovy lidové kultury. Nikdy se ji nepodaří slepit do hrubých kontur beze zbytku na podkladě našeho materiálu, na základě informací čerpaných pouze z omezených zdrojů, jakými jsou relativně sporadické nálezy archeologické, iluminované rukopisy, ojedinělé literární památky a archívní doklady. Možno se však obrátit ještě k zdrojům sekundárním. Představují je údaje o hmotné i duchovní kultuře jiných etnických celků, zejména též mimoevropských společností, které stojí právě na nižších vývojových stupních. Nabízí se tu tedy možnost ještě jiné rekonstrukce než té, kterou jsme už předtím měli na mysli a ke které se dochází vysuzováním z našeho domácího materiálu novějšího data. Tak jako tento postup, kdy se ocitáme v nebezpečí, že ve skutečnosti mladým jevům budeme připisovat pro jejich domělou starobylost dlouhý předchozí věk, není ani rekonstrukce na základě analogií s jinými etnickými skupinami prosta úskalí. Vytvářejí je rozdíly geografického prostředí, vyvolávající zcela odchýlnou ekologickou, „biologickou“ situaci. Ta dále bezprostředně ovlivňuje celou rozlohu kultury v dané oblasti, specifičnost kulturního vývoje v jednotlivých regionech atd. I když se tedy při používání analogií z méně vyvinutých oblastí staví v cestu překážky, nejsou takového druhu, aby v zásadě znemožňovaly rekonstrukci. Naopak lze se domnívat, že tento postup bude při rekonstrukci vývoje české a slovenské lidové kultury hrát stále větší a větší úlohu. Neboť užívání těchto analogií je pro nás metodicky důležité hlavně

z toho důvodu, že hmotnou a duchovní kulturu i společenskou organizaci etnických skupin na nižších stupních ekonomického, společenského a kulturního vývoje poznáváme ještě v celé její komplexnosti. Pečlivé studium vhodných analogií v určitých případech nám tudíž může dopomoci k představě o celém komplexu naší vlastní lidové kultury v minulosti, komplexu, pro jehož poznání máme z vlastního území při ruce jenom několik fragmentárních a izolovaných dat.

Z uvedených slov vyplývá, že Volkskunde nevystačí jenom se svými vlastními poznatky a zkušenostmi, nýbrž že je musí rozhojňovat o poznatky a zkušenosti, které získává Völkerkunde. Neplatí to jenom pro studium dějin lidové kultury toho či onoho národa, ale i pro ten úsek, který znamená základní pilíř národopisu jakožto vědy. V podstatě každé vědy tkví, že usiluje o zevšeobecnění. Tedy i národopis jakožto věda musí především formulovat generalizace o povaze studovaného předmětu, musí pronášet obecné závěry. Je samozřejmé, že Volkskunde sama o sobě k nim nemůže dospět a že k vypracování obecné teorie musí dojít ze znalostí širších kontextů, přičemž závažné slovo zde má právě Völkerkunde. Bezprostřední sepětí obou těchto větví v rámci jediné národopisné vědy je tedy nezbytnou podmínkou pro to, aby tento obor měl vůbec opodstatnění existovat jako samostatná vědní disciplína, zkoumající svůj jasně vymezený předmět a snažící se na jeho podkladě o objektivně platná zobecnění. Na Völkerkunde tudíž nemůžeme hledět jako na nezávislou vědní oblast, ale jako na inheretní součást specializované, přesto však — zdůrazňujeme — jednotné národopisné vědy.

Usilujeme-li o vytvoření či podpoření jednoty národopisného bádání, pak rozhodně nejde o nějakou specialitu čistě československou. Ke stejnému cíli směřují snahy také v jiných zemích, a to dokonce i tam, kde se velmi ostře vytvářela hranice mezi etnografií a folkloristikou. Jestliže se v etnografickém ústavu Sovětské akademie věd rozšiřuje badatelská základna stále větší měrou o pracovníky folkloristické, pak jistě ne náhodou. Je to bezesporu výsledek změněného postoje k národopisnému bádání, které usiluje o podchycení všech částí lidové kultury, od hmotné až po folklórní, a je to trend obecný: Specializovaný ústav přerůstá v celonárodopisnou instituci. Nikoliv ovšem jen přiřčením folkloristického studia k dřívějšímu studiu etnografickému, tak jak jsme to viděli na případě sovětském, kde folkloristika, jak známo, byla pěstována převážně v literárněvědném institutě. Také naopak specializované ústavy folkloristické se mění v celonárodopisné, jak příkladem toho je zejména personálně početný ústav bukureštský. Před nedávnem ještě se jmenoval Institutul de folclor, nyní rozšířil název na Institutul de etnografie și folclor. Také není náhodou, že vedle úzce zaměřených mezinárodních společností, např.

International Society for Folk-Narrative Research, vzniká mezinárodní celonárodopisná společnost. Reprezentuje ji především International Society for Ethnology and Folklore, vzniklá ze starší Commission Internationale des Arts et Traditions Populaires.

V označení společnosti se místo pojmenování etnografie objevuje název etnologie. Pokládám při této příležitosti za nutné zastavit se u obou termínů. Etnologie je název, který u nás není příliš obvyklý, resp. který byl odsunut termínem etnografie. Avšak naopak etnografie v řadě zemí je pojmenování málo užívaným. Pravda, používají ho Maďaři, Poláci, Rumuni a zejména badatelé sovětští. U nás se sice vyskytoval už dříve, ale více méně ojedinele. Jeho frekvence vzrostla teprve v posledním dvacetiletí a dávali jsme mu přednost pod vlivem sovětské vědy, do jisté míry i ve falešné doměnce, že etnografií se má nazývat věda pokroková, zatím co etnologie je věda reakční. Ale bylo to skutečně pod vlivem vědy sovětské? Nezapomínejme, že sovětští badatelé přejímali toto pojmenování jako tradiční, neboť pevně bylo zakotveno již v ruské vědě před Říjnovou revolucí. Tato skutečnost byla u nás vědomě či nevědomě zamlčována a mylně jsme se domnívali, že pouhou jinou nálepkou i za starší a od národního obrození už u nás běžný národopis dodáme naší vědě punc progresivnosti a že změněné názvosloví může už být alespoň počátečním projevem nové marxistické orientace. Je nutné si tento omyl přiznat a vyvodit z něho důsledky, a to zvláště také proto, že za současného rozvoje národopisných snah považujeme pojmenování etnografie přímo za nešťastné. Tak jako se ještě někde dělá rozdíl mezi archeologií a prehistorií, tzn. v první disciplíně se spatřuje převážně jen výzkum, získávání, třídění a popisování materiálu pro vědecké zpracování a v druhé vlastní vědecké bádání, tak je tomu i v některých státech, např. ve Francii, v Anglii a svým způsobem také v Jugoslávii, na jedné straně s etnografií a na druhé straně s etnologií, po případě se sociální antropologií. V etnografii se tedy vidí spíše jen předpoklad k vědecké práci, tj. získávání materiálu hlavně terénním výzkumem, resp. obor pouze deskriptivní.

Mám za to, že používáním termínu etnografie pro seriózní národopisné bádání snižujeme význam své vlastní práce. Nechceme si zastírat oči před skutečným stavem věcí. Je totiž pravda, že někdy národopisné úsilí i u nás stále zůstává na rovině popisu a nehledá širší souvislosti za pomoci srovnávacích postupů. Avšak nelze se spokojovat s takovým stavem. Neboť kdyby věda měla být pouhým popisem, je otázka, zda by mohla být označována ještě za vědu. Chtěl bych připomenout požadavek, který odborná terminologie klade na každý správný a vhodný název: Má vyhovovat jazykově (z tohoto hlediska nemožno nic namítat proti etnologii ani proti etnografii) a zároveň má být ústrojným, to znamená, má správně

tlumočit obsah, svou náplň. A po této stránce etnografie jakožto skutečná věda je nebo v krátké době se stane anachronismem. Je na nás, abychom se nad tímto terminologickým problémem, který jak naznačeno, zdaleka není jen záležitostí jazykovou, hlouběji zamyslili.

Problém bude nutno řešit komplexně, tzn. i v souvislosti s termínem, který se objevuje vedle etnografie jako druhý člen. Nechci navrhopvat, abychom zrušili pojmenování folkloristika nebo folklór, nebo abychom jim dodávali jiného smyslu. Chci jenom uvést, že slovo folklór je značně mlhavé, a ačkoliv jsme u nás začátkem padesátých let jeho náplň chtěli ustálit, nepodařilo se nám to a nutně s ním musíme dnes operovat v několika, přinejmenším ve třech významech. Vynořuje se tedy otázka, zda bychom místo spojení etnografie a folkloristika neměli dávat přednost pojmenování jedinému. Nebízí se etnologie, ale nelze pominout ani národopis jakožto vžitý, tradiční název, i když z hlediska ústrojnosti můžeme mu vytýkat totéž jako etnografii. Jenže by nevadil v mezinárodních relacích tolik jako etnografie. Navíc bychom jediným pojmenováním i navenek demonstrovali jednotu naší národopisné vědy.

Přijmout takovou konvenci je žádoucí nejen vzhledem k neuspokojivému názvu etnografie, nýbrž přímo i vzhledem k rozkolísaným termínům folklór a folkloristika, které v zahraničí dostávají ještě další významy než v našich zemích. Jen tak na okraj poznamenávám, že folklórem se někde chápe pravý opak toho co u nás. Zatímco my do něho zahrnujeme větší část duchovní kultury bez zvykosloví, rozumí se folklórem např. v Belgii právě jenom zvykosloví. A nejen to, národopisné bádání se v některých zemích na Západě téměř vyčerpává pouze zvykoslovím jakožto oblastí, která se považuje za nejužitečnější zkoumat. Zdá se na první pohled, jako by tato specializace na jediný úsek byla v rozporu s celkovým vývojovým trendem, který sice jde cestou relativního vyčlenění a osamostatnění některých oblastí národopisného bádání, tak jako je tomu ve všech vědách, v poslední době zejména přírodních, ale zároveň výrazně usiluje o zachování „jednoty světa“ a je tedy namířen proti atomizaci, roztržštění vědní disciplíny, jak jsme již předtím ukázali na příkladech zahraničních institutů nebo organizací. Ve skutečnosti o žádný rozpor neběží. Omezení na některé složky lidové kultury a eventuální vyčlenění z celkového rozsahu národopisné práce je dáno dominantním postavením těchto složek v jednotlivých teritoriích, resp. jejich větší životností zejména v současné době oproti složkám jiným.

Nejde ovšem jen o společný jednotný pohled na komplex národopisného bádání. Dále ani o to, že obecný národopis je organickou součástí národopisné vědy a že tendence k jednotě národopisného bádání má četné

mezinárodní paralely. Jde i o jednotu národopisného bádání v československých poměrech. Aby mi bylo rozuměno, nesnažím se zdůrazňovat nutnost absolutních shod ve všech otázkách. Naopak, je správné a zdravé, dochází-li k užitečným dialogům, k výměně názorů. A nejen to, myslím, že nezdavým zjevem posledních let v naší vědě vůbec a též v národopise byla nivelizace, uniformita. Nikdo nám ji sice nenadekretoval, ale nedostávalo se snah k vytváření specifičnosti jednotlivých národopisných pracovišť. Je přímo veliká škoda, že se zvláště v Akademiích a na fakultách nevytvářely kolektivy, které by reprezentovaly vyhraněnou školu národopisného bádání. Na překážku byly i jiné okolnosti, např. nemožnost přechodu školícího se dorostu z fakulty na fakultu, negativně zde i působila někdejší takřka hermetická uzavřenost ve směru k zahraničí atd. Tedy nemáme na mysli jednotu nečleněnou, nýbrž opět jednotu diferencovanou, jednotu v ustavičném dialektickém pohybu, která nemůže být zábranou v rozvoji vědeckého bádání, právě naopak.

Prvním předpokladem k vytvoření této jednoty je kooperace národopisných pracovišť, zejména akademických ústavů, kateder na fakultách a národopisných oddělení ve větších muzeích. Významnou koordinující úlohu zde mohou sehrát před třemi roky ustavené oborové komise pro etnografii a folkloristiku, které organizačně jsou zapojeny do vědeckých kolegií ČSAV a SAV. Toto přiřazení ovšem neznamena žádné privilegování a nadřazování Akademie — oborové komise nemohou být ve vzduchu, nelze jinak, než aby byly v souladu se systémem, v kterém žijeme, absolutní nezávislost bez podpory nikoho je nemyslitelná, a není tedy nikterak na závadu, jestliže jsou přiřazena k Akademiím podobně jako Národopisné společnosti, konkrétně řečeno, jsou-li jakousi prodlouženou rukou kolegií historie, která mají větší váhu a mohou ve větším rozsahu prosazovat závěry a usnesení, k nimž zasedání oborových komisí dojdou. Je samozřejmé, že jako každá rodičí se instituce, tak i oborové komise při ČSAV a SAV procházely nebo procházejí dětskými nemocemi. V prvé řadě totiž šlo o vytvoření podmínek spolupráce, o vytvoření struktury, v které by byli zastoupeni představitelé hlavních národopisných pracovišť, a pochopitelně i o získání důvěry jednotlivých pracovišť. Nelze zastírat, že tedy ve svých počátcích oborové komise vyvíjely především činnost organizační a administrativní, avšak v poslední době přistupují již ve větším stupni k řešení otázek vědeckých a napomáhají rozvoji vědecké práce národopisné v celostátním měřítku. Tím postupně začínají plnit úlohu, která jim byla dána na posledním celostátním národopisném aktivu, který se konal na podzim roku 1965 v Liblicích.

Zmíněná kooperace je pochopitelně nezbytná i proto, že čím dál tím méně lze vykonat veškerou práci v instituci jedné a že nutně do popředí

vystupuje dělba práce. Zároveň čím dále tím méně je v silách jednotlivce, aby dosáhl sumu vědeckých výsledků, jichž i v jeho specializovaném oboru bylo dosaženo. Toto zjištění není pochopitelně nijak nové a nedošli jsme k němu jenom u nás v Československu. Je to problém, kterým se zabývá věda na celém světě. Odtud pramení nutnost usnadňovat pracovníkům vědecké informace a také jiným způsobem dosáhnout větší ekonomičnosti a efektivnosti při jejich bádání. Vznikají tedy u nás tzv. oborová střediska vědeckých informací, která mají plnit funkci především zprostředkující, tj. poskytovat jednotlivým institucím i jednotlivým pracovníkům příslušné informace. Pro obor národopisu bylo toto středisko vědeckých informací založeno při Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Ačkoliv i ono prodělává nezbytné dětské nemoci, způsobené hlavně nedostatečným kádrovým obsazením (v intencích vedení ústavu tedy je a bude posílit a posilovat středisko především personálně a zároveň vytvořit předpoklady pro účinnější práci i zaváděním moderní techniky), přece jenom vykazuje již nyní pozitivní výsledky, jak o tom svědčí vydávání Zpravodaje koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku. Kromě toho středisko, byť s omezenými možnostmi, začíná rozvíjet i jinou publikační činnost, vydalo např. výběrovou bibliografii evropské lidové hudby.

Kooperačním a koordinačním úsilím zdaleka není umenšen význam regionálního bádání a regionálních středisek. Nikoliv jen z toho důvodu, že ani větší instituce nemohou, jak řečeno, vykonávat veškerou práci. Ale především proto, že místní badatelé mají daleko blíže k svému terénu, blíže geograficky a také namnoze, což nemožno podceňovat, citově. Vždyť je velmi dobře známo, že nejlepší národopisné práce vznikly tehdy, když pracovník byl plně zaujat oblastí, kterou zpracovával, zejména jestliže přímo pocházel z určitého kraje, jemuž se pak ve svých výzkumech plně věnoval. Je velmi správné, jestliže na různých místech, hlavně na Moravě, ožívá publikační ruch. K nezdravým jevům padesátých let patřilo u nás, že zanikly různé krajevé sborníky. Pravda, hodnota řady příspěvků bývala velmi problematická, ale byly v nich i studie pečlivé a podnětné, a zejména tyto sborníky přinášely cenný faktografický materiál. Především z tohoto hlediska je nutno oceňovat nově se rodící publikační činnost a význam regionálních pracovišť. Zachraňování materiálu v hodině takřka dvanácté (tato okřídlená formulace se sice objevovala už vždy, od dob národního obrození, ale své oprávnění má zejména v době současné, kdy život daleko rychlejším tempem nabývá jiných forem) je činnost velmi prospěšná, neboť se jí vyplňují prázdná, bílá místa na mapě terénních sběrů a získávají se tak předpoklady pro budoucí syntetické dílo o celé lidové kultuře Čechů a Slováků.

Taková práce je pochopitelně nepředstavitelná bez předchozí evidence veškerého shromážděného archívního materiálu. Tím ovšem vzniká nebo může vzniknout určitý rozpor mezi centrální evidencí a individuálním vlastnictvím, resp. vlastnictvím určitého pracoviště, které materiál sesbíralo. Pokud by kdy k takovému rozporu došlo, měl by být už ve svém zárodku likvidován. Bude zapotřebí rozumné dohody a pochopitelně i taktu především příslušných pracovníků, kteří určitý úsek lidové kultury zpracovávají ústředně. V souvislosti s tím bude také třeba, aby se vždy respektovalo právo na zpracování materiálu, který regionální pracovník shromáždil, a aby se takovým pracovníkům dostávalo plné podpory v různé formě, zejména pomocí konzultací. Avšak, říkám otevřeně, zároveň je nutné, aby jednotlivci zvažovali své síly a časové možnosti. Myslím, že už by se neměla opakovat dřívější praxe „sedění na materiálu“.

Zdůrazněním významu regionálních pracovišť jsme nepřímo poukázali i na význam národopisných společností při ČSAV a SAV. Tyto společnosti sdružují veškerou národopisnou obec od pracovníků krajových až po pracovníky velkých národopisných pracovišť. Jejich úloha v příštích letech bude stoupat. Bude sice nutné, aby se prohloubila činnost odborných komisí, jak o tom snad bude řeč za dva dni na plenárním zasedání, ale zejména půjde o to, aby všichni národopisci byli nápomocni k splnění národního cíle, kterým je národopisný atlas československý. Soudím, že nejedno vystoupení na naší konferenci se tohoto cíle a zároveň úlohy všech národopisných pracovníků dotkne. Proto nebudu tuto myšlenku dále rozvíjet, už také z toho důvodu nikoliv, že poslední výroční zasedání Národopisné společnosti bylo z převážné většiny zaměřeno právě na národopisný atlas. Poznám jenom, že velká a záslužná úloha zde připadne síti dopisovatelů, bez jejichž informací by pro toto dílo nebyly vytvořeny náležité předpoklady.

Národopisný atlas československý bude snad nejvýznačnější publikací, kterou naše generace odevzdá české a slovenské veřejnosti. Publikační činnost je vedle pečlivé, důkladné dokumentace tím nejdůležitějším, čím se může naše věda prezentovat. S politováním ovšem musíme registrovat značnou omezenost publikačních možností, které v posledních letech vykazovaly jasnou sestupnou křivku. Připomínám proto znovu, že je nutno vysoce ocenit nadšení a obětavost pracovníků v některých oblastech, jejichž přičiněním se dosáhlo toho, že i ve svízelných poměrech ekonomických a za nepříznivého stavu našeho polygrafického průmyslu vycházejí závažné národopisné práce. Je nanejvýš žádoucí toto úsilí ze všech stran podporovat. Zároveň však i tady je třeba, aby neustávala činnost koordinační a aby bylo učiněno vše nejen k extenzivnímu rozvoji, ale i k zkvalitnění jednotlivých publikací. Vysoká kvalita národopisných prací je tou

nejlepší propagací naší vědy. Vedle toho ovšem nikdy nebudeme zapomínat na význam popularizátorské práce v různých formách, ať už půjde o přednášky, o relace v rozhlase či v televizi, o pomoc v práci souborů, o populárně vědecké edice nebo i o knihy psané pro nejmenší, dětské čtenáře. Tím vším jen zdůrazňujeme raison d'être naší národopisné práce.

Je nutno přát nám všem a každému z nás, aby to byla práce dobrá, prospěšná, práce, z které bychom měli radost a která by působila radost i všem těm, jimž by byla odevzdávána. Významných úspěchů lze podle mého soudu dosáhnout tehdy, budeme-li pamětlivi známé pověsti o prutech Svatoplukových. Bude-li se naše úsilí vyznačovat různými formami jednoty veškerého našeho národopisného snažení.

Spoločné a diferenciačné črty českej a slovenskej etnografie a folkloristiky*)

BOŽENA FILOVÁ

Vážení kolegovia!

Pri príležitosti dnešného nášho stretnutia dovoľte mi, aby som sa pokúsila hodnotiť spoločné a diferenciačné črty slovenskej a českej národopisnej vedy nielen z hľadiska potrieb súčasnej našej spoločnosti voči nej, ale i z akéhosi nadhľadu požiadaviek, ktoré voči nej má veda o dejinách kultúry ľudstva vôbec. Hoci sa u nás v poslednom čase málo zvyklo o národopisnej otázke hovoriť v zmysle celostného pohľadu, predsa táto vedná disciplína plnila a plní naraz viacero povinností, viacero úloh. Saturujúc konkrétne a špecifické potreby našej spoločnosti dopĺňa a obohacuje všeobecné poznatky vedy o dejinách ľudskej kultúry ako širšieho celku.

I keď vieme, že naznačený pohyb overovania a kompletizovania poznáneho je všeobecným pohybom, na základe ktorého vôbec mohla vznikáť tá zviazanosť a podmienenosť poznatkov ľudského rozumu, ktorá dala vznik poznatkom vedeckým a vede, — i keď vieme, že táto stará pravda a zákonitosť sa vzťahuje na všetky úseky života, ktoré ľudstvo skúmať dokáže, predsa v prípade národopisnej vedy ide o hlbšiu, organickejšiu súvislosť systému poznatkov o objekte bádania s charakterom a povahou samotného objektu bádania.

Kultúra ľudstva sa vytvára zo súhrnu kultúr jednotlivých etnických a národných spoločenstiev, ktoré sú už vo svojich hodnotách jednotné i rozličné; teda celoludsky spoločné, univerzálne, ale i etnicky jedinečné, špecifické. Vývin a životnosť každej kultúry ktoréhokoľvek národa, či etnického alebo kultúrneho spoločenstva utvára sa a prebieha v neustálom

*) Príspevek žiadateľky Národopisného ústavu SAV dr. Boženy Filové, CSc. byl přednesen jako hlavní referát na celostátní konferenci čs. národopisců, která se konala v Martině v září 1967.

dialektickom procese medzi naznačenými kategóriami univerzálneho a špecifického. Ak je tento proces neustálych vzťahov medzi univerzálnym a špecifickým príznačný pre kultúru vôbec, je on obzvlášť príznačný, ba vlastný ľudovej kultúre ako časti a aktívnej tvorivej sféry kultúry ľudstva. Príčiny, prečo niektorá ľudová kultúra ochabuje alebo zaniká treba (okrem iného) hľadať aj v týchto súvislostiach — v ochabovaní či ustrnutí živého procesu medzi hodnotami všeobecne ľudstvu patriacimi a hodnotami, ktoré si isté spoločenstvo tvorivo osvojuje a ďalej vytvára. Tu spočíva organická súvislosť medzi charakterom objektu nášho štúdia a metodikou štúdia tohto objektu. Vzájomná podmienenosť a zviazanosť vedeckých poznatkov o celostnom a jedinečnom v ľudovej kultúre — ako nevyhnutná súčasť metódy nášho bádania, vychádza zo samostatnej podstaty a charakteru ľudovej kultúry ako objektu národopisnej vedy.

Z doterajších mojich slov dalo by sa usudzovať, že sa odkláňam od pôvodného názvu referátu a zabídam do problematiky oveľa širšej, ktorá sa len nepriamo dotýka našej témy. Volila som však tento prístup zámerne, aby práve na ňom, ako na prístupe základne platnom pre svetovú etnografiu a folkloristiku dal sa rozobrať i vzťah ľudových kultúr oboch našich národov, vzťah českej a slovenskej vednej disciplíny, ktorá sa týmito kultúrami zaoberá a teda i spoločné a diferenciacné rysy jej činnosti. Dovoľte mi preto, aby som v takomto širšom pohľade pokračovala i naďalej, v rozpore ďalších všeobecných metodologických poznatkov, ktorých uplatnenie pomôže lepšie pochopiť nami sledovaný problém.

Aplikovanie vyššie spomínaného dialektického vzťahu medzi kategóriou univerzálneho a etnicky špecifického na sledovanie vývinového, teda dejinného procesu znamená už dialektický vzťah medzi dejinným vývinom kultúry vôbec a dejinným vývinom vlastného etnika či národa. Ak sa potom hľadá miesto ľudovej kultúry toho-ktorého národa so zreteľným cieľom zachytiť a spoznať mnohorakosť jej vývinových podôb, dá sa toto spoľahlivo vysledovať len pri konfrontácii poznatkov o dejinách kultúry vôbec a poznatkov o dejinách vlastného národa. Tieto dva základné vzťahy: a) vzťah univerzálneho a etnicky špecifického a b) vzťah dejín kultúry a národných dejín sú základné polohy, v ktorých prebieha proces vytvárania a vývinu ľudovej kultúry toho-ktorého národa. V tomto vzťahu treba teda hľadať i miesto slovenskej a miesto českej ľudovej kultúry v kultúre vôbec a vo vývine a kultúre svojich národov. A keďže v tomto širšom vzťahu vystupujú ľudové kultúry oboch našich národov ako rovnako porovnateľné hodnoty, z tohoto aspektu treba sledovať ich samostatný vývin i neustále vzájomné pôsobenie.

Hospodársko-administratívny vývin českého a slovenského národa počas skoro tisícročného politického začlenenia do Rakúska a Uhorska bol vo

svojej výslednici značne divergentný. Odlišne sa vytvárali sféry vplyvov, podľa rôznosti ktorých sa určuje i rôznosť civilizačných zmien, teda zmien, ktoré na kultúru ľudových vrstiev pôsobia. Tak sa utvárala na jednej i druhej strane odlišná konkrétne historická situácia národa, bez dôkladného poznania a pochopenia ktorej nie je možné pochopenie zvláštností vývoja ľudovej kultúry.

Za špecifickú okolnosť slovenskej etnografie a folkloristiky v porovnaní s českou treba považovať doterajší nedostatok potrebných základných údajov z archívnych a literárnych prameňov, ako aj nedostatočnosť údajov terénnych. Takouto špecifickou črtou nedostatočnej materiálovej fundovanosti sú poznamenané i ostatné slovenské spoločenskovedné disciplíny. Preto prvoradou a najpálčivejšou úlohou slovenských spoločenskovedných disciplín je úsilie spojiť svoje sily na vytvorenie komplexného obrazu o dejinách slovenského národného spoločenstva a slovenskej národnej kultúry. Ak sa v tejto súvislosti vrátíme k prvým čiasťam nášho referátu, ide zo strany týchto disciplín, ale najmä veľmi výrazne z našej strany o skúmanie dejín ľudovej kultúry v súhrne poznatkov o vývoji vlastného národa, teda o zachytenie jej hodnôt v zmysle etnicky špecifickom. Opieranie sa o konkrétne národných dejín robí spoľahlivejšími etnografické zistenia o existencii a vývine toho-ktorého skúmaného javu, v danom časovom a priestorovom jeho zaradení. Nie je v tejto etape bádania dôležité, či sa rozšíreným a komplexnejším zistením upresňuje poznatok etnografie, či poznatok histórie, literatúry, či archeológie apod.; komplexný prístup viacerých disciplín k jednému okruhu problémov, ktorým sú v tomto prípade národné dejiny a národná kultúra považujeme v danej dobe za jednu z najvážnejších úloh slovenských spoločenských vied, za jednu etapu jej činnosti, ktorú treba spoľahlivo vykonať. Spoľahlivosť takto získaných poznatkov oprávňuje potom narábať s nimi i v prácach širšie založených, zrovnávacích, tematicky syntetizujúcich apod.

Hľadiská etnicky diferenciacné sú nutné v každej národnej etnografii a folkloristike. Integrácia poznatkov o jednotlivých kultúrach, platná, ako sme to vyššie spomenuli, pre vedu a kultúru ľudstva vôbec, tvorí v prípade českej a slovenskej národopisnej vedy logickú a nutnú formu našej práce. Česká ľudová kultúra je pre slovenskú ľudovú kultúru najbližšou časťou univerzálnej kultúry. Komparatistická metóda, ako základná metóda spolupráce jednotlivých národných etnografií je v tomto prípade veľmi pochopiteľná a prospešná, je akýmsi odrazovým mostíkom pre širšie založené zrovnávacie práce.

Ďalšou významnou okolnosťou spolupráce českej a slovenskej národopisnej vedy je nezanedbateľná okolnosť spoločných metodologických pozícií, ktoré zabezpečujú rovnako merateľnú hodnotu našich spoločných

poznatkov a vyžadujú vytyčovanie takých vedeckých cieľov našej práce, ktoré môžu maximálne využiť hodnoty a zvláštnosti ľudových kultúr oboch našich národov.

Podľa spomenutých už okolností o stave slovenskej ľudovej kultúry a stave slovenskej národopisnej vedy sú postavené hlavné výskumné smery vždy tak, aby už svojim špecifickým metodologickým prístupom umožnili spoznať miesto slovenskej ľudovej kultúry v súhrne slovenskej národnej kultúry a vymedziť jej miesto v kultúre ľudstva vôbec.

Vypracovanie syntézy o Dejinách ľudovej kultúry na Slovensku je súčasťou komplexnej úlohy spoločenských vied na Slovensku a zároveň súčasťou celoštátnej úlohy o Dejinách ľudovej kultúry v Československu. V široko komponovanom obraze národných dejín pripadá významný podiel i vývinu ľudovej kultúry, ktorá bude do nich pojatá. Spracovávanie týchto otázok, tj. výskum a interpretácia javov ľudovej kultúry je rozdelená na jednotlivé tematické a časové úseky, pre ktoré bol vypracovaný podrobný harmonogram.

Túto tému v celej šírke problematiky považujeme za hlavnú a ústrednú problémovú úlohu slovenskej národopisnej vedy a za úlohu, na ktorej plnení sa zúčastňujú všetky národopisné vedecké inštitúcie na Slovensku. Zahŕňujúc vlastne všetky tematické i teoretické zložky našej práce táto úloha predpokladá však občasné vyzdvihnutie určitej užšej problematiky, alebo teoreticko-metodologických otázok, od riešenia ktorých sa očakáva objasnenie najviac aktuálnych, či ožehavých úsekov v súhrne dovtedy získaných poznatkov.

Prvá fáza nad dejinami ľudovej kultúry vyzdvihla ako nanajvýš nutnú a aktuálnu metodologickú požiadavku sledovania vývinu ľudovej kultúry v rámci vývinu nášho národného spoločenstva a jeho kultúry, teda v rámci národných dejín.

Aby však neostali zle pochopené iné sféry vplyvov, ktorým podlieha každá ľudová kultúra (a každá iným), bolo potrebné na určitý čas vyčleniť spod tejto ústrednej zhrňujúcej úlohy užšie problémy, povýšiť ich na istý čas na úlohy, aby sa práve týmto ich povýšením zabezpečil dostatok teoretickej pozornosti k nim.

V rámci štúdia kultúrneho vývinu Slovenska je preto rozpracovaná úloha Vplyv industrializácie na ľudovú kultúru na Slovensku. Cieľom tejto úlohy je odborne zhodnotiť a zvládnuť poznatky získané výskumom spôsobu života a ľudovej kultúry vo vývoji od roľníctva, cez kovorovníctvo k priemyselnému robotníctvu. Industrializácia ako kvalitatívny prvok civilizačný má v každej krajine svoje vlastné svojrázne zákoni-

losti a veľmi silne poznamenáva i súčasnú našu kultúru. Metódy, súvisiace s riešením tejto úlohy, bezpodmienečne vyžadujú rozšírenie klasických národopisných metód. Pri tomto výskume zisťuje a overuje sa nutnosť historických poznatkov o kontinuite kultúry pri výskume modernej spoločnosti, čím sa i dotvára a dopredu posúva i samotná teória našej vednej disciplíny.

Postavenie Slovenska v danom geografickom prostredí Európy a jeho zložitá etnická história vyžadujú si skúmať ľudovú kultúru tohto teritória i v rámci širších okolností geografických, historických, kultúrnych a ekonomických, metódou porovnávacou. Tento, u nás doteraz nedostatočne rozvinutý smer bádania uplatňuje sa pri riešení úlohy Ľudová kultúra karpatскеj oblasti s ohľadom na širšiu ako vlastivednú platnosť, z hľadiska všeobecnej etnografie.

Na týchto troch uvedených úlohách pracuje sa približne od roku 1960, s plánom vypracovaným do roku 1975. Po roku 1975 bude sa organicky nadväzovať na predchádzajúci plán a poznatky získané pri jeho plnení, pričom sa počítá, že v základe ostane platná i pre ďalšie roky už daná metodologická koncepcia. Bude sa však pravdepodobne postupne, tak ako to bude vyplývať z ďalšieho spoznávania nepoznaného, čo sa prejavilo i v doterajšom pláne, vždy vyčleňovať určitá fáza, či problém práce. Takéto vyčlenenie sa bude prejavovať v rozpracovávaní nových metód a v spresnení základného vedecko-bádateľského postoja.

V pláne do r. 1980 sa dá predpokladať riešenie týchto nových problémov:

Vyvrcholením prvého dlhšieho štádia príprav Dejín ľudovej kultúry na Slovensku bude v rokoch 1975—1980 pripravené odborné reprezentačné vydanie syntézy Slovenská ľudová kultúra, asi v troch zväzkoch, po 700 tlačených strán, podľa obdoby zahraničných zhrňujúcich syntetických vydaní.

Prehľad, získaný o charaktere ľudovej kultúry v predchádzajúcej etape prác, a to tak v zmysle jej teritoriálnej mnohorakosti ako i vývinových zmien, oprávňuje slovenskú etnografiu a folkloristiku pristúpiť k práci nad Slovenským národopisným atlasom; v spolupráci s prípravou Československého atlasu a Európskeho etnografického atlasu. Príprava atlasu rozbieha sa však už v súčasnosti.

Keďže v prvej fáze spracovávanía dejín ľudovej kultúry na Slovensku kládol sa dôraz prevažne na slovenskú ľudovú kultúru, v rokoch 1970—1980 vyčlení sa samostatná úloha, ktorá bude na materiáloch z výskumu neslovenských národnostných menšín na Slovensku, ale i slovenských enkláv a diaspor v zahraničí riešiť širšiu problematiku akulturácie a asimilácie, ako závažný sprievodný jav celého doterajšieho, no najmä súčasného vývinu ľudovej kultúry.

Poznatky získané z dovtedajších výskumov zameraných na prípravu Dejín ľudovej kultúry budú postupne čoraz viac vyžadovať, ale aj oprávňovať ich zápasenie do poznatkov širších, univerzálnych. V rokoch 1970—1980 predpokladá sa predovšetkým nutné rozšírenie slovanských zrovnávacích štúdií v národopise, ktorých potreba vyslovuje sa už v niektorých súčasných prácach, najmä syntetického zamerania.

Spolahlivá orientácia v problematike historickej etnografie je jednou z podmienok správneho prístupu k výskumu zmien v spôsobe života a kultúry slovenského ľudu v súčasnosti.

Tak ako kultúra ľudstva vzniká zo súhrnu, z prínosov jednotlivých etnických zložiek, i veda o kultúre ľudstva vzniká zo súhrnu poznatkov jednotlivých národných etnografií. Nerozvinutosť, alebo nedostatočnosť či aj nepremyslenosť činnosti ktorejkoľvek z národných etnografií poškodzuje vedu ako celok, tak isto ako poškodzuje svoju vlastnú národnú pospolitosť, pretože ju nedostatočne oboznamuje s hodnotami svojej vlastnej kultúry.

Dialektická spätosť univerzálneho so špecifickým nie je len minulým príznakom ľudskej kultúry, je jej stálym príznakom, je popoháňateľom jej živého vnútorného vývinu. Preto i pre súčasnosť i pre budúcnosť platí stála potreba spoločných i diferenciacných postupov. V širokom rozpätí vedeckej spolupráce a zvlášť v spolupráci etnografických a folkloristických inštitúcií oboch národov našej vlasti.

Neproklamatívna, ale skutočná spolupráca na úseku vedy vyžaduje vždy spoľahlivú, dobrú pripravenosť a špecializovanosť tých, ktorí sa na nej zúčastňujú, či sú to jednotlivci alebo celé inštitúcie. Na úseku spolupráce slovenskej a českej etnografie a folkloristiky to vyžaduje predovšetkým dôkladnú znalosť svojho vlastného skúmaného objektu, znalosť zvláštností vývinu kultúry svojho národa, ktorý skúmame na základe rovnakých alebo blízkych metodologických pozícií.

Môj stručný a teda aj tézovitý referát treba chápať ako príspevok jednej z dvoch častí národopisnej vedy v našej republike. Preto je v ňom podrobnejšie rozpracovaná problematika slovenská, česká sa zatiaľ v tomto referáte spomína len náznakovite.

Ďalšia spolupráca českej a slovenskej národopisnej vedy vyžaduje naďalej dôkladné rozpracovávanie metodológie našej vednej disciplíny. Z nej práve rozpracovávanie otázok diferenciacie a integrácie vo vývoji národných celkov a ich kultúr, dostatočne argumentované materiálom, bude konkrétnym a zdá sa mi i veľmi cenným príspevkom do všeobecnej metodológie vedy o hodnotách ľudskej kultúry.

K současnému stavu srovnávací slovanské folkloristiky

{od V. slavistického kongresu}*}

BOHUSLAV BENEŠ

1.

Srovnávací studium slovanské lidové slovesnosti bylo po druhé světové válce odsunuto do pozadí. Zatímco ještě na začátku 40. let vyšlo v SSSR několik svazků komparatistických studií Veselovského, bylo již v r. 1948 zastaveno jakékoliv publikování komparatistických a strukturalistických studií a v souvislosti s jednostrannou ideologickou kampaní bylo tak celé jedno vědní odvětví odsunuto k živoření. Usnesení vědecké rady Institutu etnografie AV SSSR, publikované Sokolovovou a Čičerovem¹⁻²), bylo signálem k téměř desetiletému přerušení výzkumů slovanské lidové slovesnosti v jejích integračních i diferenciačních souvislostech, a to nejen ve východoslovanské folkloristice, ale i jinde (od této politiky se oficiálně ustoupilo vlastně až málo známým článkem V. Bazanova³). Prakticky však již během přípravy IV. slavistického kongresu v Moskvě v r. 1958 se začaly objevovat náznaky srovnávacích studií a po známém referátu Viktora Žirmunského byla komparatistika, postavená nyní na moderních základech, plně rehabilitována⁴⁻⁵). Hlas Žirmunského zazněl právě včas. Slavistické kongresy byly totiž do té doby víceméně manifestačním setkáním předních představitelů základních humanistickovědních odvětví a teprve od r. 1958 jsou především pracovním sympóziem a tedy i citlivým ukazatelem současného stavu vědeckého studia různých oborů⁶).

Srovnávací práce začaly vycházet nejdříve z materiálů vzájemně sousedících slovanských národů a byly zpočátku převážně popisné. Na přelomu šedesátých let se začínají objevovat obsáhlé studie, věnované složitějším souvislostem např. východoslovanského eposu a některým vztahům folklórní poetiky. Sofijský V. slavistický kongres v r. 1963 přinesl již ve

*) Příspěvek pracovníka katedry etnografie a folkloristiky UJEP dr. Bohuslava Beneše, CSc. byl přednesen na celostátní konferenci čs. národopisců v Martině v září 1967.

své folkloristické části řadu zásadních vystoupení a v příslušných sbornících bulharských, ruských, polských a českých také četné materiály, rozpracovávající konkrétní otázky jak současného — např. partyzánského — tak i tradičního folklóru, jako jsou pohádky a epika⁷⁻¹³).

2.

Lidové slovesnosti byla pohříchu věnována především pozornost literárněhistorická, zatímco folkloristická problematika se začala studovat až poměrně později. Folklór se spolu s M. Gorkým často chápal jen jako zárodečný element vývoje národních literatur, málo se analyzovala jeho umělecká a společenská specifika a nedoceňovala se jeho úloha ve světě moderního člověka. Tak se stalo, že se sice podrobně zkoumaly otázky mezislovanských a evropských literárních vztahů a propracovávala jejich metodologie, ale lidová slovesnost se v poválečném období do těchto souvislostí zařazovala jen sporadicky. Mám na mysli řadu publikací polských, rumunských, německých, ruských a francouzských, vycházejících v letech 1963—1964, v nichž se obsáhle řeší vztahy národních literatur a jejich evropské či světové korelace, ale slovanská lidová slovesnost byla podrobena zkoumání z tohoto hlediska až v kritickém článku M a j i B o š k o v i č o v é - S t u l l i¹⁴). Ani na IV. kongresu mezinárodní společnosti pro srovnávací literaturu v Budapešti 1962¹⁵), ani na dalším kongresu této společnosti v Bělehradě (30. 8.—5. 9. 1967) není úloze lidové slovesnosti až na nepatrné výjimky věnována odpovídající pozornost. Tento nedostatek se postupně odstraňuje v přípravném období k VI. slavistickému kongresu 1968 v Praze: objevil se neobyčejně podnětný sborník *Slavjanskij folklor i istoričeskaja dejstviteľnost*¹⁶) a některé další práce byly publikovány v 1. svazku sborníku *Slovjanske literaturoznavstvo i folkloristyka*, který začal v roce 1965 vycházet v Kijevě¹⁷).

Z literární vědy a literární historie přejímá folkloristika obecný metodologický přístup k rozboru některých stránek slovesného a dramatického tvaru lidových skladeb¹⁸⁻²⁰). Tento postup, který doposud ovlivňuje práci některých slovanských badatelů, však může být v moderní folkloristice používán skutečně jen k věcně vymezené analýze, např. při rozboru umělecké struktury, avšak všude je současně nutný mnohem širší pohled, který bere v úvahu všechny funkce slovesného a dramatického díla v lidovém kolektivu. Literárněvědná komparatistika tedy sama nestačí ke skutečně etnologickému přístupu k jevům lidového slovesného, hudebního, choreografického a dramatického projevu. Mnohem dále totiž pokročilo srovnávání na základě funkčně strukturální metody, propracovávané ve slovanské folkloristice před třiceti lety např. P e t r e m B o g a t y r j o v e m²¹⁻²²). Hierarchie a vzájemné vztahy funkcí a na jejich základě exis-

tující struktura jsou jevy jasně a přehledně diferencované a hlavně srovnatelné v mezinárodním měřítku. Dokazují to jak práce Romana Ingardena, tak i Jana Mukařovského, které lze s prospěchem využít ve vědě o lidové slovesnosti^{23–24}).

Srovnávací práce o jednotlivých druzích a žánrech slovanského folklóru probíhají v poslední době zhruba ve třech hlavních odborných oblastech:

a) obecné práce metodologické a teoretické se vyskytují poměrně ojediněle. Kurs strukturalistické folkloristiky, přednášený na moskevské univerzitě Petrem Bogatyrjovem, dospěl prozatím do první třetiny látky a není naděje na jeho vydání i ve formě skript. Není také doposud moderní teoretická studie, která by zhodnotila přínos a možnosti rozsáhlého využití strukturalistických postupů ve srovnávacím studiu lidové slovesnosti, takže stále ještě musíme využívat poměrně obtížně dostupných prací francouzských a angloamerických badatelů (a pokud jde o slovanský folklór, tedy prací Romana Jakobsona). Zhodnocení se nyní ujal po prvních dílčích studiích polských z druhé poloviny 40. let a ze současnosti Vilmós Voigt, jehož články z let 1963–1965 nebyly dosud recenzovány ani přeloženy^{25–26}). Jednou z nejucelenějších prací je tedy kniha Viktora Guseva *Estetika folklora*²⁷), kterou autor připravoval několik let v dílčích studiích, a v níž se estetická problematika lidové slovesnosti sleduje v širokém srovnávacím plánu, zvl. v 1. kapitole (Společenská podstata folklóru a problém jeho lidovosti). Srovnávacímu hledisku naproti tomu nebyla věnována dostatečná pozornost v jinak záslužném *Slowniku folkloru polskiego*²⁸).

b) Mnohem početnější jsou dílčí studie, věnované srovnávání jednotlivých folklórních druhů a žánrů. Řada prací se objevila na posledním slavistickém kongresu a byla publikována v příslušných materiálech. Ve stejné době se také objevila diskusní studie Josefa Matla²⁹), v níž se hodnotí práce Schmausovy a Braunovy a probírá se základní srovnávací aspekt, sociologické metody výzkumu a rozbor formově-stylistické stránky slovanské lidové slovesnosti. Na nezbytné prolínání pohledu etnografického a folkloristického a na nutnost srovnávacího studia žánrů tradičního i současného bulharského a slovanského folklóru upozorňuje v podnětném programním článku Cvetana Romanská³⁰). Monografické zpracování v dost svérázném pojetí předložil Boris Putilov³¹). Množství různorodých poznatků je shrnuto v VIII. svazku sborníku *Russkij folklor*, kde jsou poprvé v sovětské publikaci uveřejněny v rozsáhlé míře i slavistické práce zahraničních badatelů³²). Podobného rázu je i sborník *Mižslovjanski folkloristyčni vzajemny*³³). Srovnávací hledisko zaujímají také někteří autoři příspěvků u nás dosud nerecenzovaného sborníku *Sovremennyj russkij folklor*³⁴).

Hlavní zájem se soustřeďuje na problematiku východo- a jihoslovanského eposu, kde se kromě ideologických poznatků začaly srovnávat i některé poetické postupy (jednu z posledních prací chystá Cvetana Romanska). Naproti tomu jen ojediněle se zkoumají jednotlivé syžety v odlišném nebo pomezním území; závažným přínosem je zde Linturova práce *Zakarpatskije narodnyje skazanija o Koroleviče Marko*³⁵). Vybrat základní tendence současných mezislovanských srovnávacích prací je velmi obtížné, protože jde ještě stále především o dílčí materiální záznamy bez zjevné tendence k sumarizaci dosažených výsledků a ke vzniku velkých souborných sbírek či studií Niederlova nebo Polívkova formátu. Materiálové srovnávací práce však ukazují, že z hlediska moderní etnologie již nelze dost dobře hovořit o slovanském folklóru jako integrujícím celku, nýbrž jako o souboru některých mezislovanských tendencí v oblasti západních, východních a jižních Slovanů. Syžety a látky, které procházely tradičním folklórem těchto tří slovanských celků, bývaly současně promíseny vlivy řecko-byzantsko-tureckými (na východě a na jihu) a vlivy německo-románskými na slovanském západě. Tyto vlivy ovšem nelze interpretovat pouze jednostranně, jak se někdy děje. Uvedená diferenciatní tendence se sice na vědeckém slavistickém fóru prosazuje jen postupně, avšak další a další doklady hovoří o její životnosti. Jestliže tedy takto chápeme náplň pojmu „slovanský folkló“, pak je lze jako disciplínu tradovat i ve vysokoškolské výuce, avšak raději pod názvem „folklór Slovanů“.

c) Tím přecházím ke třetí skupině srovnávacích prací, totiž k učebnicím, chrestomatiím a skriptům, což je často neprávem opomíjená oblast. U nás k nim patří studie a skripta prof. Horálka^{36–38}), v Bulharsku především *Slavjanski folklor* Cv. Romanské³⁹) a u Lužických Srbů Nedova *Folklorystyka*⁴⁰) s bohatou bibliografií, která vyšla polsky v Poznani 1965 (srv. rec. O. Sirovátky v 1. ročníku Národopisného věstníku československého 1966, s. 127–129). Srovnávacímu zřeteli (i když jen v úvodních kapitolách) se nevyhnula ani nová učebnice ukrajinského, ruského a běloruského folklóru, ani poslední studie Tome Sazdova *Makedonskata narodna poezija*^{41–44}). Vzhledem k tomu, že již existují slušná vydání lidové epiky, lyriky a dramatiky Srbů a Charvátů (Rožin, Bošković-Stulli a Delorko —^{45–47}), chybí i v tomto zběžném přehledu jen česká a polská lidová slovesnost, jejíž edice dosud neexistují, i když dílčí témata — např. zbojnický folklór a balady — máme podchycena ve vynikajících edicích^{48–49}). Slovenský folklór je reprezentován Melicherčíkovou chrestomatií⁵⁰).

4.

Teprve v poslední době se folkloristé dostávají v širším měřítku také ke srovnávání vztahů mezi slovanskou a neslovanskou lidovou slovesností. Přitom právě tato badatelská oblast byla po druhé světové válce předmě-

tem zájmu některých německých a maďarských aj. badatelů (Kretzenbacher, Matl, Laslo, Ferencsi, Ujváry, Annist), a ze slovanské strany se vztahy studovaly jen ojediněle^{51—57}). V poslední době však byly publikovány studie jak českých, tak i polských a sovětských badatelů, kteří velmi správně poukazují jak na binární vztahy tematické, tak i na vzájemné vlivy syžetové a stylistické^{58—66}). V této souvislosti je třeba zdůraznit důležitost zkoumání pomezních styčných oblastí jak uvnitř slovanského území (Zakarpatská Ukrajina, Halič, Makedonie, Trákie, lužicko-polské a moravsko-slovenské pomezí), tak i mezi Slovany a jinými národy (karpatská oblast s vlivy maďarsko-rumunskými a rakousko-německo-české a slovinské pohraničí spolu s baltsko-slovanským a řecko-slovanským styčným územím), jakož i výzkum folklóru slovanských národnostních menšin. Také typologické řazení jednotlivých žánrů a jejich katalogizace, která se intenzívně rozvíjí zvláště u západních Slovanů, umožní konečně zařazení i jednotlivých slovanských látek do evropského kontextu^{67—74}). V této souvislosti je třeba poznamenat, že např. Maďaři nedávno vydali překlad znamenitého a nedostupného pohádkového katalogu Andrejevova, zatímco u nás máme k dispozici jen cyklostylovaný překlad Arne-Thomsona.

5.

Poslední zájmovou oblastí srovnávacího studia je slovanská folklórní poetika. Vedle prací prof. Horálka⁷⁵), které vycházejí u nás i v řadě zahraničních časopisů a sborníků, lze jmenovat některé studie Vinko Žganca⁷⁶), metodologicky závažný příspěvek Slavomíra Wollmana o systému žánrů, který lze výhodně aplikovat na lidovou slovesnost⁷⁷), příspěvek Miroslava Janakieva^{78—79}) a knihu Pollokovu *Studien zur Poetik und Komposition des balkanslawischen lyrischen Volksliedes*⁸⁰), která je vedle perfektní studie Herberta Peukerta *Serbokroatische und Makedonische Volkslyrik*⁸¹) jedním z mála objevů neprávem opomíjené oblasti slovanské lyriky. Ve srovnávací folklórní poetice lze dnes pozorovat jisté vyrovnávání pracovních oblastí jednotlivých badatelů a postupný přesun zájmu k systematizaci dosažených dílčích výsledků. V této souvislosti nemohu nepřipomenout loňskou versologickou konferenci, která byla uspořádána Literárněvědnou společností ČSAV a filosofickou fakultou UJEP, na níž pouze polští badatelé vystoupili s neobyčejně zajímavými příspěvky z oblasti lidového verše⁸²).

Závěrem bych rád zdůraznil, že v mém příspěvku nejde ani tak o vyčerpávající bibliografii předmětu, jako spíše o snahu postihnout podle možností základní tendence dnešní srovnávací slovanské folkloristiky, její hlavní pracovní oblasti a souvislosti. Z uvedeného je doufám zřejmé, že by v tomto oboru neškodilo více než dosud soustředit poměrně

roztržité síly a vytvořit případně volnou pracovní skupinu slavistů — folkloristů, která by postupně zaplnila dosud existující mezery ve srovnávacím studiu. Za nejzávažnější úkoly lze dnes považovat:

1. vypracování a publikování národní typologie jednotlivých folklórních druhů a žánrů, což je kolektivní úkol, na němž se již intenzívně pracuje;
2. prohloubenější studium pomezích a styčných oblastí slovanského folklóru a jeho vztahů k neslovanskému prostředí;
3. rozšíření srovnávacího studia i na drobné folklórní druhy a na lidové divadlo (snad i zpracování východoevropské paralely k Černého knize *Středověká dráma*);
4. prohloubení studia pololidové slovesnosti v mezislovanském srovnávacím měřítku, k němuž řeknou své slovo referenti VI. slavistického kongresu v r. 1968;
5. moderní zpracování dějin slovanské folkloristiky, na němž se prozatím dílčím způsobem pracuje v Polsku, Bulharsku a Sovětském svazu;
6. příprava a publikování české a polské vysokoškolské učebnice folkloristiky a chrestomatie slovanského folklóru, což je prozatím dluh naší a polské vědy o lidové slovesnosti.

Literatura:

1. Sokolova V. K.,
Diskussija po voprosam fol'kloristiki na zasedaniji sektora fol'klora
Instituta etnografii,
Sov. etn. 1948, 3, 139—146.
2. Čičerov V.,
Obsuždenije na zasedanijach Učenogo soveta Instituta etnografii osnov-
nych nedostatkov i zadač raboty sovetskich fol'kloristov,
Sov. etn. 1948, 3, 146—163.
3. Bazanov V.,
Fol'kloristika i sovremennost',
Rus. lit. VII, 1964, I-XII.
4. Žirmunskij V. M.,
Sravnitelno-istoričeskoje izučeniye fol'klora,
Problemy sovrem. fol'kloristiki (Avtoreferaty dokladov)
Leningrad 1958, 27—34.
5. Žirmunskij V.,
Vergleichende Epenforschung I,
Berlin 1962.

6. Aktual'nyje problemy slavjanovedenija,
AN SSSR, Inst. slavjanovedenija. Kratkije soobščeniya 33—34,
Moskva 1961, 134—170.
7. Slavjanska filologija I-II,
Sofia 1963.
8. Alexandrov V. A. — Tokarev S. A.,
Osnovnyje problemy slavjanskoj etnografii,
Istorija, fol'klor, iskusstvo slavjanskich narodov.
Doklady sovet. delegacii. V mežd. sjezd slavistov Moskva 1963, 218—232.
9. Pomeranceva E. V.,
K voprosu o nacional'nom i internacional'nom načale v narodnych
skazkach,
Istorija, fol'klor, iskusstvo slav. narodov. Doklady sov. deleg.
V mežd. sjezd slavistov Moskva 1963, 386—412.
10. Gusev V. E.,
Partizanskaja narodnaja poezija u slavjan v gody vtoroj mirovoj vojny,
Ibid., 291—347.
11. Sokolova V. K.,
O nekotorych zakonomernostjach razvitija istoriko-pesennogo fol'klora
u slavjanskich narodov,
Ibid., 461—482.
12. Z teorii i istorii literatury. Prace poświęcone 5. miedzynar. kongr.
slawistów v Sofii,
Wroclav 1963, 370 str.
13. Čs. přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii, Praha 1960,
zvl. 165—180 a 303—306.
14. Bošković-Stulli M.,
Hrvatskosrpska narodna književnost u svjetlu nekih komparativnih
proučavanja,
Narodna umjetnost 2, 1963, 39—64.
15. La Littérature comparée en Europe Orientale,
Budapest 1963, 534 str.
16. Slavjanskij fol'klor i istoričeskaja dejstviteľnost,
Moskva 1965, 137 str.
17. Slovjanske literaturoznavstvo i fol'klorystyka,
Respublikanskyj mižvidomčyj zbirnyk, vyp. I,
Kyjev 1965, 219 str.

18. Neupokojeva I. C.,
Problemy vzaimodejstviya sovremennykh literatur,
Moskva 1963, 225 str.
19. Literatura polska w perspektywie światowej,
Warszawa 1963, 97 str.
20. Dima A.,
Conceptul de literatura universală și comparată,
București 1967, 208 str.
21. Bogatyrev P.,
Příspěvek k' strukturální etnografii,
Slov. miscellanea, Bratislava 1931, str. 279—282.
22. Bogatyrev P.,
Funkčno-štrukturalna metoda a iné metody etnografie a folkloristiky,
Sloven. Pohľady 51, 1935, str. 550—558.
23. Ingarden R.,
O poznawaniu dzieła literackiego,
In.: Studia z estetyki I, Warszawa 1957, 56—59.
24. Mukařovský J.,
Studie z estetiky,
Praha 1966, zvl. s. 109—116, 209—221 aj.
25. Voigt V.,
Az epikus néphagyomány strukturális-tipológikus elemzésének
lehetőségei,
Ethnographia LXXV, Budapest 1964, 36—46.
26. Voigt V.,
A néprajztudomány elméletiterminológiai kérdései,
Ethnographia LXXVI, Budapest 1965, 481—500.
27. Gusev V.,
Estetika fol'klora,
Leningrad 1967, 317 str.
28. Krzyżanowski J. a kol.,
Słownik folkloru polskiego,
Warszawa 1965, 485 str.
29. Matl J.,
Zu den methodischen Problemen der gegenwärtigen Erforschung
der Süd — und Ostslaven,
Izvestija na Etn. inst. i muzej VI, Sofia 1963, 333—342.

30. Savremennata bälgarska folkloristika, sâstojanie i postiženija, zadači i perspektivi,
Ezik i literatura XIX, 1964, 4, 61—78.
31. P u t i l o v B. N.,
Slavjanskaja istoričeskaja ballada,
Moskva-Leningrad 1965, 174 str.
32. Russkij fol'klor VIII. Narodnaja poezija slavjan,
Moskva-Leningrad 1963, 434 str.
33. Mižslovjanski fol'klorystyčni vzajeminy,
Kyjev 1963.
34. Sovremennyj russkij fol'klor,
Moskva 1966, 254 str.
35. L i n t u r P. V.,
Zakarpatskije narodnyje skazanija o Koroleviče Marko,
Sov. etn. 1965, 1, 43—50.
36. H o r á l e k K.,
Pohádkoslovné studie,
Praha 1964, 197 str.
37. H o r á l e k K.,
Slovanské pohádky,
Praha 1964, 199 str.
38. H o r á l e k K.,
Studie ze srovnávací folkloristiky,
Praha 1966, 255 str.
39. R o m a n s k a C.,
Slavjanski folklor (Očerci i obrazci),
Sofia 1963, 257 str.
40. N e d o P.,
Folklorystyka,
Poznań 1965, 252 str.
41. R y l s k y j M. T. a kol.,
Narodna poetyčna tvorčisť,
Kyjev 1965, 417 str.
42. B o g a t y r e v P. a kol.,
Russkoje narodnoje tvorčestvo,
Moskva 1966, 357 str.

43. Glebka P. F., a kol.,
Belaruskaja narodnaja vusna-paetyčnaja tvorčasc',
Minsk 1967, 391 str.
44. Sazdov T.,
Makedonskata narodna poezija,
Skopje 1966, 142 str.
45. Rožin N. B.,
Narodne drame, poslovice i zagonetke,
Zagreb 1963, 370 str.
46. Bošković - Stulli M.,
Narodne pripovijetke,
Zagreb 1963, 430 str.
47. Delorko O.,
Narodne lirske pjesme,
Zagreb 1963, 242 str.
48. Horák J. — Plicka K.,
Zbojnícke piesne slovenského ľudu,
Bratislava 1965, 698 str.
49. Dobšinsky P.,
Prostonárodné slovenské povesti I — III,
Bratislava 1966.
50. Melicherčík A.,
Slovenský folklór, Chrestomatia,
Bratislava 1959, 790 str.
51. Kretzenbacher L.,
Die Volksdichtung im deutsch-slavischen Grenzraum Südosteuropas.
Die Volkskultur der südosteuropäischen Völker,
München 1962, 18—33.
52. Matl J.,
Österreichische Herrscher und Heerführer in der Volksmeinung
und im Volkslied der Südslawen,
Öster. Osthefte II, Wien 1960, 4, 258—272.
53. Hexelschneider E.,
Die russische Volksdichtung in Deutschland bis zur Mitte des
19. Jahrhunderts,
Berlin 1967, 265 str.

54. Laslo M. A.,
Dosliždennja ukrajinskoho fol'kloru v Rumuniji,
Narodna tvorčist' ta etnografia 9, 1965, 1, 23—34.
55. Ferenczi I.,
Hussita emlékek és a néphagyomány,
Műveltség és Hagyomány 5, 1963, 107—130.
56. Újváry Z.,
Ungarische Angaben über Janošik, den Volkshelden der Slowaken,
Slavica 2, Debrecen 1962, 257—268.
57. Annist A. J.,
Estonskaja epičeskaja tradicija i epos Kalevipoeg,
Sov. etn. 1965, 1, 51—59.
58. Krejčí K.,
K problematice folklóru ve srovnávacích dějinách slovanských literatur,
Česká literatura IX, 1961, 432—437.
59. Horálek K.,
Studie o slovanské lidové poezii,
Praha 1962, 341 str.
60. Horálek K.,
Lidová epika v písních,
ČL 53, 1966, 159—164.
61. Sirovátko O.,
Hranice českých a polských verzí balady o sirotkovi,
ČL 51, 1964, 267—271.
62. Raupp J.,
Der polnische König (pólski kral) im sorbischen Volkslied,
Lětopis C 8, Budyšin 1965, 3—11.
63. Pliseckij M. M.,
Vzaimosvjazi russkogo i ukrajinskogo geroičeskogo eposa,
Moskva 1963, 446 str.
64. Smirnov J. I.,
Serbskaja ballada na Russkom Severe,
Sovet. slavjanovedenije 1965, 6, 54—59.
65. Bogatyrev P. G.,
„Svojeobraznoje bessmertije“ epičeskogo geroja,
Acta Ethnogr. XV, 1966, 223—232.

66. Spetar u H. I.,
Ukrajinská lidová představení v Moldavsku,
Nar. tvorč. ta etnohr. 10, 1966, 6, 36—41.
67. Tagung der Sagenkommission der ISFNR, Budapest 14.—16. 10. 1963,
Acta Ethnogr. XIII, 1964, 7—131.
68. Sirovátka O.,
O soupisu textových variant lidových písní,
Zprávy SČN 1961, 1—2, 9—12.
69. Sirovátka O.,
Jak katalogizovat textové varianty lidových písní?
Radostná země 10, 1960, 97—105.
70. Vetterl K. — Gelnar J.,
K otázkám katalogizace nápěvů,
Zprávy SČN 1961, 1—2, 13—21.
71. Pletka V.,
Současný stav a perspektivy strojového zpracování etnografických
a folkloristických materiálů v ČSSR,
ČL 51, 1964, 193—201.
72. Klímová - Rychmlová D.,
Příprava katalogu českých pověstních žánrů,
Sloven. národopis XI, 1963, 430—484.
73. Krzyżanowski J.,
Polska bajka ludowa w układzie systematycznym,
1. B. zwierzęca. W. 1947, 90 str.; 2. B. magiczna W. 1947, 218 str.;
II. vyd. Warszawa 1962—1963.
74. Tudorovskaja E. A.,
O klassifikaciji volšebnych skazok,
Sov. etn. 1965, 2, 57—66.
75. Horálek K.,
Slabičný verš v slovanské lidové poezii,
Slavia 32, 1963, 1, 54—69.
76. Žganec V.,
Metrika i ritmika u versifikaciji narodnog deseterca,
Narodna umjetnost 2, 1963, 3—37.

77. Wollman S.,
Systém žánrů jako problém srovnávací historické liter. vědy,
Problemy sovremennoj filologii.
Sbornik statej k 70-letiju akad. V. V. Vinogradova,
Moskva 1965, 973 str., zde str. 341—349.
78. Dine'kov P.,
Njakoi osobenosti na poetika na savremennata narodna pesen,
Literaturni vaprosi, Sofia 1963, 286—300.
79. Janakiev M.,
Nekotoryje perspektivy sravnitel'nogo izučeniija sticha v slavjanskich
jazykach,
Slavjan. filologija IV, Sofia 1963, 149—175.
80. Pollok K. H.,
Studien zur Poetik und Komposition des balkanslavischen lyrischen
Volkslieds I,
Göttingen 1964, 272 str.
81. Peukert H.,
Serbokroatische und Makedonische Volkslyrik,
Berlin 1961.
82. Beneš B.,
II. konference o teorii verše,
Národopisné aktuality IV, 1967, 1, 52.
-

Pokračování seznamu příspěvků (mimo dotazníky) zaslaných dopisovatelí NSČ do 31. 12. 1967

Karel Brázda, Třešť:

Třešťské betlemářství (materiály a poznámky k chystané publikaci) — u autora

dr. Joža Dostál, Brno:

Lidové zvyky, zachovávané na Podluží do r. 1920; 3 str., — NSČ čj. 2170/67

Seznam studií, připravených k tisku; 1 str., — NSČ čj. 2170/67

ing. Josef Franěk, Č. Brod:

Matěj u soudu; 2 str., — NSČ čj. 922/66

Marie Husarová, Křemže:

Květná neděle na Křemežsku; 3 str., — NSČ čj. 1300/67

František Jakš, Budkov:

Vývoj bytového fondu v Budkově; 1 str., 2 foto; — NSČ čj. 837/67

František Jirásek, Bílý Újezd:

Říkadla při mláčení cepy z Rychnovska; 1. str., — NSČ čj. 717/67

Válka v r. 1866 v Bílém Újezdě; 3 str., — NSČ čj. 717b/67

Stanislav Kouba, Praha:

Pacovské soukenické kassací; 2 str., — NSČ čj. 1813/67

K. P. Lanštljak, Praha:

Reliéfní ozdoby na zděných domech v Horních Dubenkách a Nové Vsi; 2 str., 8 fotografií a 6 nákresů; — NSČ čj. 139/66

Antonín Mendelíček, Malčice:

Sociální vztahy na vesnici; 13 str., — NSČ čj. 2031/67

Vladimír Mikolášek, Jablonecké Paseky:

Zanášení pánví (sklářství); 3. str., — NSČ čj. 1716/65

Václav Milder, Olomouc:

Obec Jedlí a hradské cesty; 13 str., — NSČ čj. 719/66

Václav Slezák, Dobrá Voda:

Váhy 19. století; 3 str., 11 nákresů; — NSČ čj. 159/66

Vývoj bytového fondu a celkové úrovně v Dobré Vodě; 2 str.;

Pálení Perkštátské slivovice; 2 str., kresba; — NSČ čj. 15/66

Josef Slezák, Domašín:

Putování na mariánská poutní místa v minulém století; 14 str., NSČ čj. 410/66

František Vaculík, Kobylá:

Fotografická dokumentace soch, božích muk, kapliček a křížů;
28 fotografií; — NSČ čj. 985/66

Rostislav Vermouzek, Česká u Brna:

Opálkaři; 15 str., 15 kreseb; — NSČ čj. 1265/66

Darem obdržela NSČ od p. M. Navrátila z Kojetína tyto publikace:

Hanácké písně z časů roboty, (T. Kuzník), 1936, 55 str.

Z hanáckých dědin a měst, (J. Vyhlídal), 1895, 241 str.

Pod hanáckou oblohou, (J. Vyhlídal), 1926, 306 str.

Zvyky, obyčeje a tance na Hané, 1923, 135 str.

Usnesení Valného shromáždění NSČ

(6. 9. 1967 — Martin)

1. NSČ považuje za svůj hlavní úkol spolupráci na Národopisném atlasu ČSSR, a to v souladu se svými možnostmi a se svým posláním. NSČ bude hledat formu jak sjednotit požadavky ÚEF ČSAV a NÚ SAV s možnostmi NSČ. Společně bude usilovat o založení dalších speciálních komisí, aby se postupně obsáhla celá problematika lidové kultury.
2. NSČ bude pokračovat v doplňování sítě dopisovatelů a bude vydávat dotazníky podle potřeb jednotlivých komisí i jednotlivců se zvláštním zřetelem na dotazníky atlasové.
3. NSČ bude pokračovat v terénních výzkumech. Novému výboru se ukládá výzkum NSČ tematicky i geograficky přesně stanovit po dohodě s ÚEF.
4. Výbor NSČ dovede do konce jednání s ÚEF o koncepci popisu archivních fondů bývalé NSČ.
5. NSČ naváže užší spolupráci se zahraničními vědeckými společnostmi zejména v oblasti výměny publikací a zkušeností v koordinátorské práci společností.
6. Publikační činnost NSČ zaměřit na vydávání ročenky Národopisný věstník československý, Věstník NSČ a SNS, resp. bibliografických příloh. Forma vydávání a rozesílání členstvu se ponechává na rozhodnutí hlavnímu výboru.
7. Výroční konference a valné shromáždění NSČ uspořádat v r. 1968 ve Strážnici.

Pokračování seznamu příspěvků (mimo dotazníky) zaslaných dopisovateli NSČ do 31. 12. 1967

Karel Brázda, Třešť:

Třešťské betlemářství (materiály a poznámky k chystané publikaci) — u autora

dr. Joža Dostál, Brno:

Lidové zvyky, zachovávané na Podluží do r. 1920; 3 str., — NSČ čj. 2170/67

Seznam studií, připravených k tisku; 1 str., — NSČ čj. 2170/67

ing. Josef Franěk, Č. Brod:

Matěj u soudu; 2 str., — NSČ čj. 922/66

Marie Husarová, Křemže:

Květná neděle na Křemežsku; 3 str., — NSČ čj. 1300/67

František Jakš, Budkov:

Vývoj bytového fondu v Budkově; 1 str., 2 foto; — NSČ čj. 837/67

František Jirásek, Bílý Újezd:

Říkadla při mláčení cepy z Rychnovska; 1. str., — NSČ čj. 717/67

Válka v r. 1866 v Bílém Újezdě; 3 str., — NSČ čj. 717b/67

Stanislav Kouba, Praha:

Pacovské soukenické kassací; 2 str., — NSČ čj. 1813/67

K. P. Lanštjak, Praha:

Reliéfní ozdoby na zděných domech v Horních Dubenkách a Nové Vsi; 2 str., 8 fotografií a 6 nákresů; — NSČ čj. 139/66

Antonín Mendelíček, Malčice:

Sociální vztahy na vesnici; 13 str., — NSČ čj. 2031/67

Vladimír Mikolášek, Jablonecké Paseky:

Zanášení pánví (sklářství); 3. str., — NSČ čj. 1716/65

Václav Milder, Olomouc:

Obec Jedlí a hradské cesty; 13 str., — NSČ čj. 719/66

Václav Slezák, Dobrá Voda:

Váhy 19. století; 3 str., 11 nákresů; — NSČ čj. 159/66

Vývoj bytového fondu a celkové úrovně v Dobré Vodě; 2 str.;

Pálení Perkštátské slivovice; 2 str., kresba; — NSČ čj. 15/66

Josef Slezák, Domašín:

Putování na mariánská poutní místa v minulém století; 14 str., NSČ čj. 410/66

František Vaculík, Kobylá:

Fotografická dokumentace soch, božích muk, kapliček a křížů;
28 fotografií; — NSČ čj. 985/66

Rostislav Vermouzek, Česká u Brna:

Opálkaři; 15 str., 15 kreseb; — NSČ čj. 1265/66

Darem obdržela NSČ od p. M. Navrátila z Kojetína tyto publikace:

Hanácké písně z časů roboty, (T. Kuzník), 1936, 55 str.

Z hanáckých dědin a měst, (J. Vyhlídal), 1895, 241 str.

Pod hanáckou oblohou, (J. Vyhlídal), 1926, 306 str.

Zvyky, obyčeje a tance na Hané, 1923, 135 str.

Usnesení Valného shromáždění NSČ

(6. 9. 1967 — Martin)

1. NSČ považuje za svůj hlavní úkol spolupráci na Národopisném atlasu ČSSR, a to v souladu se svými možnostmi a se svým posláním. NSČ bude hledat formu jak sjednotit požadavky ÚEF ČSAV a NÚ SAV s možnostmi NSČ. Společně bude usilovat o založení dalších speciálních komisí, aby se postupně obsáhla celá problematika lidové kultury.
2. NSČ bude pokračovat v doplňování sítě dopisovatelů a bude vydávat dotazníky podle potřeb jednotlivých komisí i jednotlivců se zvláštním zřetelem na dotazníky atlasové.
3. NSČ bude pokračovat v terénních výzkumech. Novému výboru se ukládá výzkum NSČ tematicky i geograficky přesně stanovit po dohodě s ÚEF.
4. Výbor NSČ dovede do konce jednání s ÚEF o koncepci popisu archivních fondů bývalé NSČ.
5. NSČ naváže užší spolupráci se zahraničními vědeckými společnostmi zejména v oblasti výměny publikací a zkušeností v koordinátorské práci společností.
6. Publikační činnost NSČ zaměřit na vydávání ročenky Národopisný věstník československý, Věstník NSČ a SNS, resp. bibliografických příloh. Forma vydávání a rozesílání členstvu se ponechává na rozhodnutí hlavnímu výboru.
7. Výroční konference a valné shromáždění NSČ uspořádat v r. 1968 ve Strážnici.

ZPRÁVY

Valné shromáždění NSČ a SNS (Martin 6. 9. 1967) probíhalo s tímto programem: 1. Volba návrhové komise (zvoleni V. Frolec, J. Jančář a M. Mušinka); 2. Volba volební komise (členy komise zvoleni: H. Johnová, A. Polonec a J. Podolák); 3. Zpráva o činnosti NSČ (doc. K. Dvořák), SNS (E. Kahounová) a Moravské pobočky NSČ (doc. R. Jeřábek); 4. Diskuse k podané zprávě; 5. Zpráva o hospodaření a revizní zpráva (přednesl L. Holý; odstupujícímu výboru bylo uděleno absolutorium); Volba nového výboru (aklamací byl zvolen výbor ve složení: předseda — dr. Jaroslav Kramařík, CSc; místopředsedové: dr. Ján Mjartan, DrSc, doc. dr. Vilém Pražák; vědecký tajemník: dr. Josef Vařeka, CSc; hospodář: dr. Soňa Švecová, CSc; členové: dr. Václav Frolec, CSc, dr. Ladislav Holý, CSc, doc. dr. Richard Jeřábek, CSc, dr. Helena Johnová, CSc, dr. Vladimír Scheufler, CSc; členové za SNS: dr. Emília Horváthová, CSc, dr. Ema Kahounová, CSc, doc. dr. Ján Podolák, CSc; náhradníci: dr. Josef Jančář, dr. Vítězslav Volavý; náhradníci za SNS: dr. Štefan Mruškovič, CSc, dr. Lúbia Droppová; revizoři: dr. Hannah Laudová, CSc, dr. Josef Beneš, CSc; revizoři za SNS: dr. Ján Kantár, CSc, dr. Ján Botík; delegáti v hlavním výboru za ČSAV: akademik Jiří Horák, doc. dr. František Roubík, DrSc, člen-korespondent ČSAV. Dr. J. Kramařík poděkoval odstupujícímu předsedovi doc. Dvořákovi za práci

a přednesl návrh na přijetí nových členů NSČ. Za čestného zahraničního člena byl zvolen prof. dr. Milan Gavazzi z Jugoslávie, za čestného člena ing. František Šach, za řádné členy dr. Antonín Satke (učitelé doc. R. Jeřábek a doc. O. Sirovátka), dr. Marie Ulčová (učitelé dr. J. Kramařík a doc. R. Jeřábek), Zdena Polednová (učitelé dr. S. Švecová a dr. H. Laudová), prom. etnografka Běla Mrázková (učitelé doc. R. Jeřábek a dr. V. Frolec); za kandidáta NSČ byla přijata Marie Kovářová (učitelé dr. J. Kramařík a dr. J. Štastná). Valné shromáždění schválilo vyloučení doc. dr. Otakara Nahodila z NSČ. V diskusi vystoupila řada členů NSČ. J. Kramařík informoval, že byla obnovena činnost agrárně etnografické komise, která zařadí do svého pracovního plánu i výzkum lidové stravy a zemědělských obyčejů. Nejasnou otázkou zůstává vydávání dotazníků. Š. Mruškovič oznámil, že byl vypracován dotazník pro mapování lidových staveb, který byl již vyzkoušen při terénních výzkumech. J. Podolák sdělil, že míní pokračovat v přípravě dotazníků pro mapování; výbor NSČ bude toto úsilí podporovat. V. Frolec doplnil zprávu informací o záchranném výzkumu na moravských Kopanicích a hovořil o publikační činnosti NSČ. Vyzval členy NSČ o podporu této práce (zejména pravidelným odběrem NVČ). K tomuto problému promluvili také H. Johnová a J. Kramařík. Valné shromáždě-

ni přijalo usnesení, jehož text otiskujeme. Jednání uzavřel akademik J. Horák, který poděkoval pracovníkům SNM v Martině za vytvoření milého prostředí pro konferenci a valné shromáždění. Dr. J. Kramářik poděkoval odstupujícímu výboru a popřál všem účastníkům hodně pracovní pohody do dalšího období. Fr-

Výroční schůze Moravské pobočky NSČ se konala dne 15. 11. 1967 v Uherském Hradišti. Doc. Jeřábek zhodnotil činnost pobočky za uplynulé období a vyzvedl její podíl na publikační činnosti NSČ a na přípravě zdařilé bartošovské konference v Gottwaldově. Podobně by měla být zajištěna i konference ve Strážnici. V současné době má Moravská pobočka 59 členů, z toho 36 profesionálních národopisců. Dr. V. Frolec podal zprávu o publikační činnosti NSČ a vyzval členy pobočky, aby sami i prostřednictvím svých institucí zajišťovali odběr NVČ, který není dotován. Zástupci národopisných pracovišť na Moravě pak podali zprávy o své práci. Dr. J. Tomeš informoval o činnosti Krajského střediska lidového umění ve Strážnici, dr. J. Orel podal zprávu o natáčení filmů čs. televizí u příležitosti 10. výročí zákona o ÚLUVu; dr. K. Pavlišťík se zabýval koncepcí výzkumné a sběratelské činnosti Oblastního muzea v Gottwaldově a upozornil na publikační možnosti tohoto ústavu. J. Veselská pojednala o současném stavu budování muzea v přírodě a jeho sbírek v Rožnově

pod Radh., dr. E. Urbachová hovořila o práci národopisného oddělení Vlastivědného ústavu ve Vsetíně. Dr. J. Jančář upozornil na nutnost dokonalejšího budování sbírkových fondů muzeí; ve zprávě o činnosti Slováckého muzea v Uherském Hradišti uvedl hlavní směry výzkumné, publikační i výstavní činnosti, jež muzeum sleduje. Doc. R. Jeřábek hovořil o některých úkolech katedry národopisu v Brně, upozornil na hlavní témata výzkumů a zmínil se o budování katalogů a přípravě monografie Valašsko. V diskusi shrnul V. Frolec úkoly pobočky: rozumně a reálně koordinovat národopisnou práci na Moravě; první kroky podniknout v souvislosti s přípravou strážnické konference. K otázce dalšího rozvoje národopisné činnosti na střední a západní Moravě vystoupil doc. O. Sirovátka a dr. V. Svobodová. Ukázali se nutnost zabezpečit etnografa pro muzeum v Novém Městě na Moravě, resp. pro další instituce na západní Moravě. Na závěr byl aklamací zvolen nový výbor Moravské pobočky NSČ: Doc. dr. Richard Jeřábek, CSc (předseda), dr. Václav Frolec, CSc (tajemník), dr. Bohuslav Beneš, CSc, dr. Karel Fojtík, CSc, dr. Josef Jančář, dr. Karel Pavlišťík, doc. dr. Oldřich Sirovátka, CSc, dr. Jaroslav Štika, CSc a dr. Josef Tomeš.

Josef Jančář

Porada agrárněetnografické komise NSČ se uskutečnila dne 8. 11. 1967 na zámku Kačina u Kutné Hory za přítomnosti českých i slovenských

členů. Předseda komise dr. J. Kramařík podal přehled o dosavadní etnokartografické práci v agrární etnografii v Československu, tajemník dr. V. Frolec přednesl zprávu o činnosti komise za období od posledního zasedání. Hlavním bodem jednání byl výběr témat z agrární etnografie pro Národopisný atlas ČSSR. Členové komise se shodli na tom, že vybraná agrárněetnografická témata by měla být zařazena do III. sešitu NA ČSSR. Do konce roku 1969 budou kartograficky zpracovány tyto otázky:

1. Typy rádel (F. Šach, V. Urbančová; dílčí mapy připraví J. Kramařík a J. Jančář).
2. Rozšíření ruchadla (F. Šach, V. Urbančová).
3. Názvosloví pluhu (J. Kramařík, F. Šach, J. Podolák).
4. Obilní jámy (L. Kunz).
5. Stoupy (Z. Tempír).
6. Typy sušáren ovoce (J. Trejbal).
7. Vinařské nože (V. Frolec, E. Kahounová).
8. Vinařské lisy (V. Frolec, E. Kahounová).
9. Vinohradnické stavby (V. Frolec, E. Kahounová).
10. Rozšíření vinařství (E. Opravil).
11. Typy zápřahu dobytka (J. Kramařík, J. Podolák).
12. Magická ustanovení a zákazy v salašnickém chovu dobytka (J. Podolák, J. Štika).
13. Typy kolib (J. Podolák, J. Štika).
14. Košáry (J. Podolák, J. Štika).

15. Plemenářská terminologie (F. Šach).
16. Oblast zvěrokleštíčů (J. Štika, J. Jančář).
17. Vybrané žatevní obyčeje (J. Tomeš).

Komise dále projednala otázku vydávání dotazníků (podrobnosti bude nutno dohovorit s vedením ÚEF) a vyzvedla význam rozvíjející se spolupráce mezi AEK a Československým zemědělským muzeem (zejména při přípravě map a v publikační činnosti). Fr-

Ustavujúca schôdzka Slovenskej agrárno-etnografickej komisie

Dňa 18. XII. 1967, zišli sa v sekretariáte SNS v Bratislave, Česká 29, národopisci zaoberajúci sa agrárno-etnografickou problematikou. Zmyslom zasadania bolo prerokovanie aktuálnych otázok prípravy národopisného atlasu ČSSR, predovšetkým jeho agrárno-etnografického zväzku.

Prítomní konštatovali, že je v záujme slovenského národopisu urýchliť organizáciu prác pre NA tak, aby sa aspoň relatívne vyrovnali diferencie medzi podmienkami a stavom práce na Slovensku a v českých zemiach. Keďže prevážna väčšina máp budúceho atlasu sa vypracuje v celoštátnom meradle, je požiadavka zahájenia mapovacích prác nutná a v prítomnej dobe už nanajvýš potrebná. Účastníci porady sa rozhodli v náhlade, že úspešnému plneniu týchto úloh možno napomôcť podchytením a vedením prírodných prác prostredníctvom jed-

notlivých špeciálnych komisií. Tie zahája svoju činnosť, kedykoľvek sa to ukáže byť potrebné, teda event. aj predtým, než sa ustáli ústredná inštitúcia pre NA ako koordinačný orgán. Komisie môžu vznikáť pri takých inštitúciách, u ktorých sú predpoklady pre podporu ich činnosti. Reálnosť a únosnosť tohto návrhu dokazuje existencia a práca komisie pre ľudové staviteľstvo.

Prítomní sa preto uzniesli na obdobnom organizovaní agrárne-etnografickej komisie a založili Slovenskú agrárno-etnografickú komisiu pre NA pri SNS. Jej členmi sú: dr. J. Mjartan, DrSc., doc. dr. J. Podolák, CSc., dr. V. Urbancová, CSc., dr. J. Paličková-Pátková, CSc., dr. E. Horváthová, CSc., dr. M. Markuš, CSc., dr. Otmar Gergely, prom. hist. Pavol Kuka, dr. E. Kahounová, CSc. Stav členstva sa bude dopĺňať o pracovníkov zainteresovaných na tejto problematike. Na čelo komisie zvolili prítomní doc. dr. J. Podoláka, za tajomníka dr. E. Kahounovú.

Slovenská agrárno-etnografická komisia pre NA pri SNS vytýčila pre najbližšie obdobie pracovný program a prijala toto usnesenie:

1. Dohodnúť s národopiscami pracujúcimi v odbore agrárnej-etnografie a v príbuzných oblastiach ich účasť na jednotlivých témach NA a termín spracovania pridelených otázok.
2. Oznámiť založenie agrárno-etnografickej komisie Odborovej komisii pre národopis pri SAV s požiadavkou, aby s konečnou plat-

nosťou určila, kde bude centrum pre atlasové práce zo slovenskej problematiky a vyriešila úhradu celého komplexu prác na mapovaní agrárno-etnografických javov.
Ema Kahounová

In memoriam Jindřicha Jindřicha

Dne 23. října 1967 ztratila Národopisná společnost československá při ČSAV svého čestného člena, hudebního skladatele, národního umělce Jindřicha Jindřicha. Jeho Chodský zpěvník, spis Chodsko a národopisné muzeum v Domažlicích budou vždy připomínat jeho neúnavné úsilí o shromáždění a zachování tradiční lidové kultury rodného kraje. Jindřich Jindřich byl jedním z posledních umělců, jejichž tvorba spadá svými počátky do atmosféry příprav na Národopisnou výstavu československou. V ní tkví kořeny národního a lidového rázu Jindřichovy tvorby, jejího pozdního romantismu i regionálního koloritu. A pak tu působilo samo rodné Chodsko, jehož historické osudy a lid přiblížil v letech osmdesátých celému českému národu svými Psohlavci Alois Jirásek, jako živná půda Jindřichovy umělecké tvorby a národopisného zájmu; mnoho tu vykonali v tomto ohledu starší krajané Jindřichovi — J. F. Hruška a J. Š. Baar i skutečnost, že se Jindřich brzo po absolutoriu učitelského ústavu dostal do centra chodského kraje, do Domažlic, kde pak žil až do své smrti.

Jindřichovo národopisné dílo nebylo vedeno vědeckými záměry,

přesto se však v něm nachází cenný materiál. Není to jen veliká sbírka písňová, ale bohaté a jedinečné doklady hmotné kultury v jeho muzeu a tzv. lidské dokumenty, které obsahuje v tak rozsáhlém množství kniha Chodsko, jakož i další jazykový materiál, který zanechal ve svém nářečním slovníku. Jindřich Jindřich stejně jako ve své umělecké tvorbě snažil se vniknout do nitra duše chodského lidu a to se mu podařilo jako málokterému krajinskému pracovníku. Dovedl ve svém díle postihnout to, co by se dalo nazvat krajovou psychologií, nikoliv však na základě spekulace, nýbrž na podkladě národopisných jevů. To se mu ovšem podařilo právě proto, že od malička žil ve svém kraji, znal jej a neustále poznával a v něm tvořil. A stejně jako Jindřichovo dílo umělecké, tak i jeho dílo národopisné prostupuje stesk nad odumíráním hodnot tradiční lidové kultury, které mu byly nade vše drahé. Ba nacházel v nich v posledních letech svého života daleko větší zalíbení než v hudbě samé.

V Jindřichovi Jindřichovi odešel Národopisné společnosti československé víc než čestný člen. Odešel v něm vzor národopisného krajinského pracovníka a příklad těm, kteří byly a zůstanou zázemím vědecké společnosti a důležitými spolupracovníky profesionálních odborníků. Neodešlo však jeho životní dílo, které zanechal našemu oboru, dílo rozsáhlé, bohaté a mnohotvárné, dílo jedinečné hodnoty. K němu se budou odborníci vždy vracet,

a to nejen se zájmem vědeckým, ale i se zvláštním prožitkem lidským.

Jaroslav Kramařík

Stav členstva NSČ k 31. 12. 1967

5 čestných členů zahraničních
6 čestných členů tuzemských
132 řádných členů
55 kandidátů
316 dopisovatelů

Úmrtí

Čestný člen prof. dr. Karel Chotek,
+ 24. 9. 1967

Čestný člen národní umělec
Jindřich Jindřich, + 23. 10. 1967

Řádný člen dr. Josef Scheybal st.,
+ 1. 10. 1967

Kandidát dr. M. C. Vejborný,
+ 5. 9. 1967

Dopisovatelé:

Boček Václav, Zvěrkovice	1967
Hess Josef, Skočice	1967
dr. Otáhal Václav, Kobylí	1967
Sýkora Dominik, Praha	1967
Švinger František, Dolní Bukovsko	1968
Vedral Bohumil, Oplany	1967

Z p r a v o d a j začala vydávat československá subkomise pro studium sídel a lidového stavitelství Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech. Bude vycházet podle potřeby, nejméně však dvakrát do roka. Publikování příspěvků v cizojazyčných překladech má umožnit navázání hlubší spolupráce mezi zeměmi zastoupenými v MKKK. První číslo přináší úvodní článek

Václava Frolce (Sendung und Aufgabe der Subkommission für das Studium des Siedlungen und der volkstümlichen Baukunst bei der Internationalen Kommission für das Studium der Volkskultur in den Karpaten) a informativní příspěvek Štefana Mruškoviče o současném

stavu lidového stavitelství a bydlení v československé části Karpat (Der gegenwärtige Stand der Erforschung der volkstümlichen Baukunst und Wohnkultur im tschechoslowakischen Karpatengebiet). Zpravodaj je možno obdržet zdarma u redakce (Brno, Arne Nováka 1).

OBSAH:

Vilém Pražák: Za univ. prof. dr. Karlem Chotkem	3
Jaromír Jech: Jednota národopisné vědy	34
Božena Filová: Společné a diferenciačné črty českej a slovenskej etnografie a folkloristiky	49
Bohuslav Beneš: K současnému stavu srovnávací slovanské folkloristiky	55
Pokračování seznamu příspěvků zaslaných dopisovateli NSČ do 31. 12. 1967	68
Zprávy	70

V Ě S T N Í K

Národopisné společnosti československé při ČSAV
a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV

Adresa: Národopisná spoločnosť československá při ČSAV,
Praha 1, Malá Strana, Všešrdova 2.

Adresa redakce: Brno, Arne Nováka 1.

Složení redakční rady:

Václav Frolec — vedoucí redaktor, Ľubica Droppová, Karel Dvořák,
Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Helena Johnová,
Ema Kahounová, Jaroslav Kramařík, Adam Pranda, Oldřich Sirovátka,
Josef Tomeš, Josef Vařeka.

Obálka: Josef Kiesewetter. — Uzávěrka 31. 1. 1968.

Citace: Věstník NSČ.

Tisk: Grafia, n. p. Brno, provoz 24 Kyjov

RMS 8 E/4 — Cena 6 Kčs